

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν.ΗΜΑΘΙΑΣ

ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ

ΜΑΪΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2012 - ΕΤΟΣ Ε' - ΑΡ. ΤΕΥΧΟΥΣ 17
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ 5 ΕΥΡΩ - ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 15 ΕΥΡΩ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ Ν.ΗΜΑΘΙΑΣ

Ιδιοκτησία

Εταιρεία Μελετών Ιστορίας
και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας

Ιδρυτής

δ. Αθανάσιος Βουδούρης

Εκδότης

Εμμανουήλ Ξυνάδας
(Πρόεδρος Δ.Σ. Ε.Μ.Ι.Π.Η.)

Διευθυντής

Ολυμπία Μπέτσα
(Πρόεδρος Επιτροπής "Χρονικών")

Αρχισυνταξία - Ηλεκτρονική σελιδοποίηση

Νικόλαος Βουδούρης
(τηλ. 6942.982.745)

Επιτροπή των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ»

Ολυμπία Μπέτσα
Χαίδω Τζήκα - Μπατσαρά
Νικόλαος Βουδούρης
Ιωάννα Ζιώρα
Αναστασία Ταναμπάση

Φιλολογική Επιμέλεια

Μάριος Σπυρόπουλος

Γραφεία

Δ.Δ. Φυτείας Δοβρά Τ.Θ. 149, Τ.Κ. 59100

τηλ: 6946.901.531 - 6942.982.745

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση μέρους ή
ακέραιων κειμένων, αν αναφέρεται η πηγή

Τα επώνυμα άρθρα εκφράζουν μόνο την
άποψη του συντάκτη τους

Ημερολόγιο 2012 από την Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Κυκλοφόρησαν από την
Ε.Μ.Ι.Π.Η. τα Πρακτικά της
Α' Επιστημονικής Ημερίδας
Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου
αιώνα 1890-1910 Στο λυκόφως
της Οθωμανικής Περιόδου, η
οποία πραγματοποιήθηκε το
Σεπτέμβριο του 2011.

Στον τόμο των Πρακτικών
δημοσιεύονται έντεκα εισηγή-
σεις με θέματα σχετικά με την
υπό εξέταση περίοδο.

Σημεία διανομής (Βέροια)

- * Βιβλιοπωλείο «Πυρινός» Βενιζέλου 50
- * Βιβλιοπωλείο «Επίκαιρο» Βενιζέλου 36
- * Ταχυδρομικά με αντικαταβολή
(τηλέφωνο παραγγελιών 6946901531)

Τιμή πώλησης: 15 ευρώ

- Όσοι επιθυμούν να γίνουν μέλη της «Εταιρείας Μελετών Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας» μπορούν να επικοινωνούν στο τηλέφωνο: **6946.901.531**
- Η αποστολή άρθρων, μελετών, επιστολών, σχολίων, προτάσεων, παρατηρήσεων κ.α. για δημοσίευση στα «ΧΡΟΝΙΚΑ», γίνεται τόσο στην ταχυδρομική διεύθυνση της Ε.Μ.Ι.Π.Η., όσο και στην ηλεκτρονική διεύθυνση «xronika_emipi@yahoo.gr» με την ένδειξη: Για τα «Χρονικά» (Τα άρθρα δεν θα πρέπει να ξεπερνούν τις 5 σελίδες Α4 με μονό διάστιχο και μέγεθος γραμματοσειράς 12 στ. Δημοσιεύματα ή άρθρα με επιστημονικό υπόβαθρο θα πρέπει να συνοδεύονται από παραπομπές και ενδεικτική βιβλιογραφία).
- Η έκδοση των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ» στηρίζεται αποκλειστικά σε συνδρομές μελών και φίλων της Ε.Μ.Ι.Π.Η., για τον λόγο αυτό, ζητούμε την οικονομική υποστήριξή σας. Για την προβολή της επιχείρησής σας μέσα από τις σελίδες των «ΧΡΟΝΙΚΩΝ», καθώς και για τις χορηγίες σας υπέρ της έκδοσης του εντύπου, καλέστε στο **6946.901.531**
- Ο τραπεζικός λογαριασμός της Εταιρείας, όπου ο καθένας μπορεί να καταθέτει τις προσφορές του, είναι: **Eurobank 0026-0077-12-0200673505**

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

δ. Αθανασίου Γ. Βουδούρη

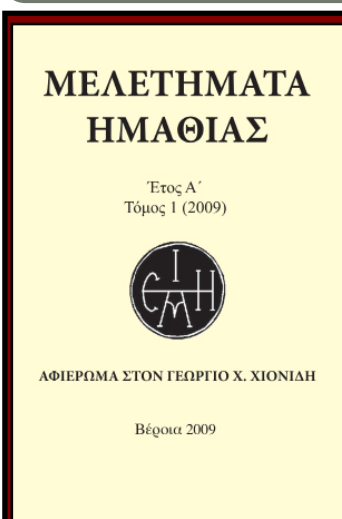
«Ο Βεροιώτης ιερομόναχος Μελέτιος Κωνσταμονίτης και η περιοδεία του στη Ρωσία (1862 - 1869)»

Κυκλοφόρησε από την Ε.Μ.Ι.Π.Η., στην εκδοτική σειρά «Πηγές και Μελέτες Ιστορίας και Πολιτισμού της Ημαθίας», η μελέτη του δ. Αθανασίου Γ. Βουδούρη, με τίτλο «Ο Βεροιώτης ιερομόναχος Μελέτιος Κωνσταμονίτης και η περιοδεία του στη Ρωσία (1862 - 1869)».

Το έργο αποτελείται από 260 σελίδες και πραγματεύεται ζητήματα της ζωής και δράσης του μεγάλου αυτού ευεργέτη της Βέροιας και της μονής Κωνσταμονίτου του Αγίου Όρους. Περιλαμβάνει πλούσιο αρχειακό υλικό, σχεδιαγράμματα, πίνακες, ευρετήρια και εικόνες.

Επίσης, στο παράρτημα της μελέτης αναδημοσιεύεται ύστερα από 130 περίπου χρόνια το βιβλίο του ιερομόναχου Μελετίου με τίτλο «Περίγησις Μελετίου Κωνσταμονίτου εις Ρωσσίαν από του έτους 1862 - 1869» το οποίο εκδόθηκε για πρώτη και μοναδική φορά στην Αθήνα, κατά το έτος 1882.

Διατίθεται από την Ε.Μ.Ι.Π.Η. σε επιλεγμένα βιβλιοπωλεία και κατόπιν παραγγελίας στο τηλ. 6946.901.531, στην τιμή των 15 ευρώ.

Κυκλοφορούν από την Ε.Μ.Ι.Π.Η. ο 1ος και 2ος Τόμος του Επιστημονικού Περιοδικού

Μελετήματα Ημαθίας

Περιλαμβάνουν επιστημονικές μελέτες σχετικές με την ιστορία και τον πολιτισμό της Ημαθίας.

Σημεία διανομής (Βέροια)

- * Βιβλιοπωλείο «Πυρινός» Βενιζέλου 50
- * Βιβλιοπωλείο «Επίκαιρο» Βενιζέλου 36
- * Ταχυδρομικά με αντικαταβολή + έξοδα αποστολής

Τιμή πώλησης: 25 ευρώ

**DVD της Ε.Μ.Ι.Π.Η.
για τον Μακεδονικό Αγώνα**

**Διατίθεται
από το
Βιβλιοπωλείο
"Επίκαιρο"**

(Βενιζέλου 36 - Βέροια)

Τιμή: 5 ευρώ

Βεροιώτικα Σημειώματα

**Αποκλειστικά από
την Ε.Μ.Ι.Π.Η. το νέο
βιβλίο του Π. Πυρινού**

- ✓ Βιβλιοπωλείο "Πυρινός"
- ✓ Βιβλιοπωλείο "Επίκαιρο"
- ✓ Ταχυδρομικά

Τιμή: 10 ευρώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου αιώνα 1910-1925. Από την Αυτοκρατορία στο Εθνικό Κράτος.
Πρόγραμμα - Περιλήψεις εισηγήσεων_____6-15

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Γιώργος Μακαρατζής, *Η ένταξη της τοπικής ιστορίας στο πρωτοβάθμιο σχολείο: Μια μελέτη περίπτωσης*_____16

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

- Μαρία Χειμωνοπούλου, *Αρχαιολογικά*_____22
- Ολυμπία Μπέτσα, *Οι Δρόμοι της πόλης*_____25
- π. Αθανάσιος Βουδούρης, *Μοναστηριακά Σημειώματα*_____29
- Ιωάννης Μοσχόπουλος, *Ρουμλουκιώτικα*_____33
- Αρίστη Κουκουρικού, *Εκπαιδευτικά*_____35
- Σταμάτης Κωνσταντούδης - Ιωάννα Ζιώγα, *Περιοδικός Τύπος*_____38
- Εμμανουήλ Ξυνάδας, *Βέροια 100 χρόνια πριν*_____40
- Αναστασία Ταναμπάση, *Βιβλιοπαρουσιάσεις*_____48
- Ιωάννα Ζιώγα, *Φορείς Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας*_____50

Τα ΧΡΟΝΙΚΑ Θα τα βρείτε...	ΒΕΡΟΙΑ Βιβλιοπωλείο "Επίκαιρο" (Βενιζέλου 36) Βιβλιοπωλείο "Πυρινός" (Βενιζέλου 50) W Τηλεφωνικά στο 6946.901.531
...και στην ηλεκτρονική διεύθυνση emiph.blogspot.com	

Εταιρεία Μελετών Ιστορίας & Πολιτισμού Ν. Ημαθίας

ΕΒΔΟΜΑΔΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Δευτέρα 17 Σεπτεμβρίου 2012 - 18:00 :

Θράκη, Πόντος, Μικρά Ασία — Οι πρόγονοί μας θυμούνται...

- Έναρξη Εβδομάδας Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2012 – Εκδήλωση λόγου και εικόνas, αφιερωμένη στις αλησμόνητες πατρίδες με αφορμή την επέτειο των 90 χρόνων από τη Μικρασιατική καταστροφή.

Δημόσια Βιβλιοθήκη Βέροιας.

Τετάρτη 19 Σεπτεμβρίου 2012 – 18:00 :

Μαθαίνω την ιστορία του τόπου μου... – Η Βέροια τις μέρες της Απελευθέρωσής της.

- Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για παιδιά ηλικίας 7-14 ετών.

Δημόσια Βιβλιοθήκη Βέροιας (Με προεγγραφές).

Πέμπτη 20 Σεπτεμβρίου 2012 - 21:00 :

Κωνσταντίνος Βαφείδης: Ένας λόγιος του 20^{ου} αιώνα.

- Μουσική εκδήλωση σε συνεργασία με το μουσικό σχήμα Αχι – Βάχι.
Ισόγειο Λαογραφικού Μουσείου Αρχοντικό Σαράφoglου.

Παρασκευή 21 Σεπτεμβρίου 2012 - Σάββατο 22 Σεπτεμβρίου 2012:

Μιλάμε για τη Βέροια του 20^{ου} αιώνα 1910-1925

Σειρά επιστημονικών Ημερίδων Τοπικής Ιστορίας.

Β' 1910-1925 Από την Αυτοκρατορία στο Εθνικό Κράτος.

- Παρασκευή 21 Σεπτεμβρίου 2012 - 19:00 :

Έναρξη Επιστημονικής Ημερίδας *Μιλάμε για τη Βέροια του 20^{ου} αιώνα 1910-1925*

Χώρος Τεχνών Βέροιας

- Σάββατο 22 Σεπτεμβρίου 2012 – 10:00 , 18:00 :

Συνέχεια και λήξη εργασιών Επιστημονικής Ημερίδας

Χώρος Τεχνών Βέροιας

Εβδομάδα Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2012

Για δεύτερη χρονιά η Ε.Μ.Ι.Π.Η. διοργανώνει από 17 έως 23 Σεπτεμβρίου 2012, την Εβδομάδα Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού. Η Εβδομάδα Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2012 είναι αφιερωμένη στη δεκαπενταετία 1910 – 1925, μια δεκαπενταετία ιδιαίτερα σημαντική για τη νεότερη ιστορία της Βέροιας, της Ημαθίας, της Μακεδονίας, της Ελλάδας, γενικότερα.

Κάθε σελίδα της ιστορίας των αρχών του 20ου αιώνα είναι γεμάτη από γεγονότα που επηρέασαν και τελικά άλλαξαν τις ζωές των ανθρώπων. Όσα αφιερώματα και να κάνει κανείς σε αυτές τις εποχές, ο ανθρώπινος νους είναι μικρός για να συλλάβει το μέγεθος των τεκταινόμενων.

Οι μαρτυρίες συγκλονίζουν και οι φωνές των απλών ανθρώπων που ζήσανε εκείνα τα χρόνια αποτελούν δυνατές γροθιές στη συλλογική συνείδηση. Τόσοι πόλεμοι, τόσος πόνος, τόση προσφυγιά, τόσα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας...

Αλλά και σημαντικές εξελίξεις στο χώρο της τεχνολογίας, της επιστήμης, εκβιομηχάνιση και σταδιακή αστικοποίηση, ανατρεπτικά καλλιτεχνικά ρεύματα, ένας ολότελος καινούργιος κόσμος έκανε την εμφάνισή του σταδιακά.

Η Εταιρεία Μελετών Ιστορίας & Πολιτισμού Ν. Ημαθίας συναισθανόμενη τη σημαντικότητα της περιόδου καθώς επίσης και το ρόλο που αυτή διαδραμάτισε στο νεότερο ιστορικό γίγνεσθαι, αποφάσισε να εντάξει στην Εβδομάδα Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2012 εκδηλώσεις με τις οποίες αποδίδεται ο ανάλογος φόρος τιμής στους κάθε είδους πρωταγωνιστές της περιόδου αυτής.

Στο πρόγραμμα της εβδομάδας περιλαμβάνονται οι ακόλουθες εκδηλώσεις:

Δευτέρα 17 Σεπτεμβρίου 2012: Μικρά Ασία, Πόντος, Θράκη – Οι πρόγονοί μας θυμούνται...
- Έναρξη Εβδομάδας Τοπικής Ιστορίας και Πολιτισμού 2012 – Εκδήλωση λόγου και εικόνας, αφιερωμένη στις αλησμόνητες πατρίδες με αφορμή την επέτειο των 90 χρόνων από τη Μικρασιατική καταστροφή. Στην εκδήλωση θα προβληθούν προφορικές μαρτυρίες προσφύγων που έφυγαν πρόσφατα από κοντά μας, – Δημόσια Βιβλιοθήκη Βέροιας.

Τετάρτη 19 Σεπτεμβρίου 2012: Μαθαίνω την ιστορία του τόπου μου... – Η Βέροια τις μέρες της Απελευθέρωσής της - Εκπαιδευτικό πρόγραμμα για παιδιά ηλικίας 7-14 ετών. - Δημόσια Βιβλιοθήκη Βέροιας (Με προεγγραφές).

Πέμπτη 20 Σεπτεμβρίου 2012: Μουσική εκδήλωση σε συνεργασία με το μουσικό σχήμα Άχι –Βάχι. Κωνσταντίνος Βαφείδης: Ένας λόγιος του 20ου αιώνα – Ισόγειο Λαογραφικού Μουσείου (Αρχοντικό Σαράφογλου).

Παρασκευή 21 – Σάββατο 22 Σεπτεμβρίου 2012: Επιστημονική Ημερίδα - Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου αιώνα 1910-1925 – Χώρος Τεχνών Βέροιας.

Υποχρέωση της Ε.Μ.Ι.Π.Η. θα είναι πάντα να τιμά και να θυμάται. Να αναμοχλεύει και να ανακαλύπτει νέες πτυχές της ιστορίας για να μπορούμε όλοι να νιώθουμε πλούσιοι και γεμάτοι από γνώση.

Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Μιλάμε για τη Βέροια του 20^{ου} αιώνα 1910-1925

Από την Αυτοκρατορία στο Εθνικό Κράτος

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Παρασκευή 21 Σεπτεμβρίου 2012

19:00 Έναρξη Επιστημονικής Ημερίδας – Χαιρετισμοί.

Α' Συνεδρία

Πρόεδρος: Παύλος Πυρινός, Mr Θεολογίας – Επ. Πρόεδρος Ε.Μ.Ι.Π.Η.

- 19:30 **Ξυνάδας Εμμανουήλ**, *Βέροια 16 Οκτωβρίου 1912 – Η Απελευθέρωση της Βέροιας μέσα από τα κείμενα ελλήνων και ξένων ανταποκριτών.*
- 19:50 **Ματσαρίδης Γιώργος, Ι. Γ. Γούναρης**: *ο πρώτος εκδότης της Βέροιας.*
- 20:10 **Παπαγεωργίου Κατερίνα**, *Όψεις της μεσοπολεμικής κοινωνίας της Βέροιας μέσα από την έκδοση της πρώτης τοπικής εφημερίδας.*
- 20:30 Συζήτηση.

Σάββατο 22 Σεπτεμβρίου 2012

Β' Συνεδρία

Πρόεδρος: Αστέριος Κουκούδης, Εκπαιδευτικός - Ερευνητής - Συγγραφέας

- 10:00 **π. Αθανάσιος Βουδούρης**, *Η επιδημία χολέρας του 1911 στη Θεσσαλονίκη και οι προεκτάσεις της στη Βέροια και την ευρύτερη περιοχή.*
- 10:20 **Κουκουρίκου Αρίστη**, *Ορφανικό Ταμείο Βεροίας.*
- 10:40 **Μπέτσα Ολυμπία – Παπαγεωργίου Αριστοτέλης**, *Οι μαρτυρίες των δικαστικών αρχείων της Βέροιας κατά την περίοδο 1913 – 1925.*
- 11:00 **Λαζαρίδου Ισαΐα**, *Η Δημοτική Εκπαίδευση στη Βέροια μετά την απελευθέρωση της.*
- 11:20 Συζήτηση

Διάλειμμα

Γ' Συνεδρία

Πρόεδρος: Θεοδόσης Τσιρώνης, Δρ. Ιστορίας Α.Π.Θ.

- 12:00 **Κουκούδης Αστέρης**, *Η ένταξη των Βεργιάνων Βλάχων στην ελληνική πολιτεία: προκλήσεις, αποκλίσεις και επιπτώσεις, (1912-1940).*
- 12:20 **Ταναμπάση Αναστασία**, *Μια επιστολή από τη Βέροια του 1920... (Σκιαγράφηση της οικονομικής κατάστασης των ρουμανικών σχολείων της Μακεδονίας μετά τον Α' π.π.).*
- 12:40 **Λιόλιος Γιώργος**, *Εβραϊκή Κοινότητα της Βέροιας - η αμήχανη μετάβαση από ένα πολυπολιτισμικό οθωμανικό παρελθόν σ' ένα ομογενοποιητικό εθνικό (ελληνικό) μέλλον.*
- 13:00 **π. Αθανάσιος Βουδούρης – Βουδούρης Νικόλαος**, *Εθνικός διχασμός και διεθνотικές σχέσεις, στη Βέροια της περιόδου 1916 – 1923.*
- 13:20 Συζήτηση.

Σάββατο 22 Σεπτεμβρίου 2012

Δ' Συνεδρία

Πρόεδρος: Κωνσταντίνος Φωτιάδης, Καθηγητής Π. Δ. Μ.

- 18:00 **Καρασάββας Δημήτριος**, *ΒΕΡΟΙΑ : Πολιτική και Κοινωνία στο πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα.*
- 18:20 **Τσιρώνης Θεοδόσης**, *Ο μητροπολίτης Βεροίας Καλλίνικος Δελικάνης απέναντι στις εκκλησιαστικές και πολιτικές εξελίξεις της εποχής του. Δύο ανέκδοτες επιστολές του (1915-1916).*
- 18:40 **Καβαλάρη Ευγενία**, *Η ιστορία του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος καθώς και του ΚΚΕ της περιοχής μας, μέσα από τις στήλες της εφημερίδας ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, την περίοδο 1924-1925.*
- 19:00 Συζήτηση

Ε' Συνεδρία

Πρόεδρος: Στράτος Δορδανάς, Λέκτορας Π. Δ. Μ.

- 19:30 **Φωτιάδης Κωνσταντίνος – Ηλιάδου - Τάχου Σοφία**, *Το προσφυγικό ζήτημα στο Νομό Ημαθίας (1913-1925).*
- 19:50 **Κολιά Αμαλία**, *Προσφυγικές εγκαταστάσεις στη Βέροια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή.*
- 20:10 **π. Τιμόθεος Χαλκιάς**, *Ο μητροπολίτης Βεροίας Σωφρόνιος Σταμούλης (1924-1927) και η στάση του έναντι των προσφύγων.*
- 20:30 Συζήτηση

Επιστημονική Επιτροπή

Κωνσταντίνος Φωτιάδης – Καθηγητής Π.Δ.Μ.
Σπυρίδων Σφέτας – Αν. Καθηγητής Α.Π.Θ.
Ιάκωβος Μιχαηλίδης – Επίκ. Καθηγητής Α.Π.Θ.
Στράτος Δορδανάς – Λέκτορας Π.Δ.Μ.

Οργανωτική Επιτροπή

Εμμανουήλ Ξυνάδας – Πρόεδρος Δ.Σ. Ε.Μ.Ι.Π.Η.
π. Αθανάσιος Βουδούρης – Μέλος Δ.Σ. Ε.Μ.Ι.Π.Η.
Ολυμπία Μπέτσα – Γραμματέας Ε.Μ.Ι.Π.Η.
Ιωάννα Ζιώγα – Ταμίας Ε.Μ.Ι.Π.Η.
Αναστασία Ταναμπάση – Μέλος Δ.Σ. Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Β' ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΙΛΑΜΕ ΓΙΑ ΤΗ ΒΕΡΟΙΑ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ 1910 – 1925

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

Εμμανουήλ Ξυνάδας

Υπ. Δρ. Θεολογίας

«Βέροια 16 Οκτωβρίου 1912 – Η Απελευθέρωση της Βέροιας μέσα από τα κείμενα ελλήνων και ξένων ανταποκριτών»

Η απελευθέρωση της Βέροιας μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της απελευθέρωσης της Μακεδονίας, κατά τη διάρκεια του Α' Βαλκανικού Πολέμου, αποτελεί στιγμή κομβική για τη νεώτερη ιστορία της πόλης. Στιγμή κατά την οποία απαγκιστρώνεται από τη μεγάλη Οθωμανική Αυτοκρατορία και εντάσσεται στον Εθνικό κορμό του Ελληνικού Κράτους. Η εξέλιξη αυτή, όπως ήταν αναμενόμενο επηρέασε την μετέπειτα ιστορική εξέλιξη της πόλης.

Η πορεία του Ελληνικού στρατού από την Κοζάνη προς τη Βέροια, η διαμονή στην ύπαιθρο, οι μάχες του Ελληνικού στρατού πριν την οριστική κατάληψη της πόλης, η είσοδος και η διαμονή του σε αυτή καταγράφηκαν στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο της εποχής, τον ελληνικό και τον ξένο.

Μέσα από τις ανταποκρίσεις δύο συνεργατών εφημερίδων θα προσπαθήσουν να σκιαγραφήσουμε την αναπαράσταση της πορείας του στρατού και της απελευθέρωσης της Βέροιας. Πρόκειται για τα κείμενα των Ι. Γ. Γούναρη και Jeane Leune ανταποκριτών του περιοδικού Ελλάς και της εφημερίδας Illustration, αντίστοιχα. Τα δύο κείμενα δημοσιεύονται λίγο καιρό μετά τα γεγονότα, ενώ ο Jeane Leune εξέδωσε τις ανταποκρίσεις του στο έργο *Ελληνοτουρκικός Πόλεμος – Μακεδονική Εκστρατεία*, Αθήναι, 1914.

Γιώργος Ματσαρίδης

Δημόσιος Υπάλληλος

«Ι. Γ. Γούναρης: ο πρώτος εκδότης της Βέροιας»

Ο «Αστήρ Βεροίας» είναι η πρώτη εφημερίδα της Βέροιας. Η ανακοίνωση αυτή, συνοπτικό απόσπασμα του υπό συγγραφή βιβλίου μου «Βέροια 1912-2012», προτίθεται να διερευνήσει την προσωπικότητα του εκδότη Ι. Γ. Γούναρη υπό το πλαίσιο των κοινωνικό-/πολιτικών συμφραζομένων της εποχής, παρουσιάζοντας ανέκδοτο αρχειακό υλικό (έγγραφα και φωτογραφίες) από το αρχείο της οικογενείας του. Τέλος, θα παρουσιαστεί ενδεικτικά η υπόθεση του «Κληροδοτήματος Πρωτοψάλτου», όπως αναδεικνύεται σε συνέντευξη του βουλευτή Γιάγκου Παπαδάκη-Στάικου στον Ι. Γ. Γούναρη, χρησιμοποιώντας παράλληλα υλικό από τις αυτοβιογραφικές αναμνήσεις του βουλευτή αλλά και ένα πολύτιμο εύρημα από το Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου.

Αικατερίνη Παπαγεωργίου

Εκπαιδευτικός

«Όψεις της μεσοπολεμικής κοινωνίας της Βέροιας μέσα από την έκδοση της πρώτης τοπικής εφημερίδας»

Η έκδοση εφημερίδων αποτελεί ενδιαφέρον και σημαντικό φαινόμενο στη ζωή των σύγχρονων κοινωνιών γιατί εκφράζει και διαμορφώνει την πνευματική, κοινωνική και οικονο-

μική ζωή του τόπου.

Η παρούσα εργασία οπτικοποιεί την ιστορία της πόλης της Βέροιας, μετά την απελευθέρωση της πόλης και την ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος, όπως αυτή ανθολογείται μέσα από τις σελίδες των περιεχομένων της πρώτης εφημερίδας *Αστήρ Βερροίας*.

Έργο της εφημερίδας αποτελούν η αποτύπωση των τοπικών θεμάτων της πόλης και της ευρύτερης περιοχής, η αποκατάσταση των προσφύγων, η απήχηση των τοπικών πολιτικών αντιπαραθέσεων σε συνάρτηση με τη δυναμική των εθνικών εξάρσεων και κοινωνικών αναζητήσεων της περιόδου, πολιτιστικές αναφορές συλλόγων, προσωπικές απόψεις σκωπτικού και παιδαγωγικού χαρακτήρα.

Η προηγούμενη φιλολογική παράδοση του ελληνικού τύπου άφησε το στίγμα της μέσα από τα χρονογραφήματα που κοσμούν τις σελίδες της.

Η γλώσσα και το ύφος της εφημερίδας συνηγορούν στη γραμμή και στην πολιτική θέση του εντύπου.

Η αντιπαραβολή της με τις άλλες σύγχρονες της εφημερίδες *Κρόταλος* και *Βέρροια* αποτελεί σημαντική πηγή για την ανασύσταση του παρελθόντος.

π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης

Υπ. Δρ. Εκκλησιαστικής Ιστορίας Α.Π.Θ.

«Η επιδημία χολέρας του 1911 στη Θεσσαλονίκη και οι προεκτάσεις της στη Βέροια και την ευρύτερη περιοχή»

Τον Αύγουστο του 1911 εκδηλώθηκαν στη Θεσσαλονίκη τα πρώτα κρούσματα χολέρας, η οποία στους επόμενους μήνες θα έπαιρνε διαστάσεις ανεξέλεγκτης επιδημίας. Η ασθένεια, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, κατόρθωσε να προσβάλει μεγάλο αριθμό κατοίκων της πόλης, κυρίως μάλιστα τον εβραϊκό πληθυσμό της, που κατοικούσε στις πολυπληθείς και πυκνοκατοικημένες συνοικίες του ιστορικού της κέντρου. Οι οθωμανικές αρχές, μέσω των αρμόδιων υπηρεσιών τους, προσπάθησαν να περιορίσουν την εξάπλωσή της νόσου, χωρίς ωστόσο να φαίνεται ότι μπορούσαν, στην πραγματικότητα, να επιτύχουν ουσιαστικά αποτελέσματα.

Τα συνεχώς αυξανόμενα κρούσματα θανάτου και η εξάπλωση της επιδημίας και έξω από τα όρια της Θεσσαλονίκης, σήμαναν «γενικό συναγερμό» σε ολόκληρη την Κεντροδυτική Μακεδονία. Παράλληλα, οι άμεσες αρνητικές επιπτώσεις της επιδημίας στην οικονομία του Βιλαετίου της Θεσσαλονίκης, δημιουργούσαν επιπρόσθετα προβλήματα που επιδείνωναν ακόμη περισσότερο την κατάσταση.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Βέροια και η επαρχία της καλούνται να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο, καθώς τόσο η ύπαρξη μίας σημαντικής εβραϊκής Κοινότητας στην πόλη, η οποία θα μπορούσε, ενδεχομένως, να φιλοξενήσει άτομα που ήδη είχαν προσβληθεί από την ασθένεια στη Θεσσαλονίκη, όσο και το γεγονός ότι αποτελούσε κομβικό άξονα που ένωνε τη Δυτική με την Κεντρική Μακεδονία, συνέτειναν στο να αποτελέσει μία από τις επαρχίες που παρουσίαζαν μεγάλο βαθμό επικινδυνότητας για τη μετάδοση της επιδημίας.

Έχοντας ως βασικές πηγές τον τύπο της εποχής και τα αρχεία της ελληνικής Κοινότητας της Βέροιας, θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι αρχές και ο πληθυσμός της πόλης και της ευρύτερης περιοχής αντιμετώπισαν το ζήτημα, στην προσπάθειά τους να κρατήσουν μακριά από την επαρχία τους την εξάπλωση της ασθένειας, καθώς, επίσης, και τις άμεσες συνέπειές του στην κοινωνική και ιδιωτική ζωή των κατοίκων της περιοχής.

Επιπρόσθετα, μέσα από την εξέταση του ζητήματος, μας δίνεται η δυνατότητα να παρακολουθήσουμε τα κοινωνικά αισθητήρια και τη στάση των αρχών και των κατοίκων της επαρχίας απέναντι σε καταστάσεις έκτακτων κρίσεων, αναδεικνύοντας μία σειρά παραμέτρων που σχετίζονται με τη γενικότερη κοινωνική ιστορία της περιοχής, στα τέλη της Οθωμανικής περιόδου.

**Αρίστη Κουκουρίκου
Εκπαιδευτικός
«Ορφανικό Ταμείο Βεροίας»**

Ο 19^{ος} αιώνας είναι η αρχή της περιόδου των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών και του μετασχηματισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι μεταρρυθμίσεις που επιχειρεί η Οθωμανική Αυτοκρατορία, γνωστές ως Τανζιμάτ (1839-1876), ασχολούνται με τη συνολική δυτικοποίηση της οθωμανικής κοινωνίας.

Μεταξύ άλλων, η Οθωμανική Αυτοκρατορία διαπίστωσε ότι θα έπρεπε να υπάρχει ένα νομικό καθεστώς με σκοπό την προστασία των παιδιών. Στο πλαίσιο αυτό, το 1851 ιδρύθηκε το Υπουργείο των Ορφανών (Eytam Nazırlığı), αποφασίστηκε η δημιουργία ενός Εθνικού Ταμείου Ορφανών και ψηφίστηκε ο «Κανονισμός για τα Ορφανά» ("Eytam Nizamnamesi"), με σκοπό την προστασία της ιδιοκτησίας/κληρονομιάς των ανήλικων ορφανών παιδιών, ανεξαρτήτου φύλου, φυλής, θρησκείας ή θρησκευματος.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό, σε κάθε επαρχία (vilayet), σαντζάκι (liva ή sancak) και περιφερειακό κέντρο (kaza merkezlerinde) συστήνονται «Συμβούλια των Ορφανών» (Eytam Meclisleri) και «Ταμεία Ορφανών» (Eytam Sandıkları), υπό την επίβλεψη των τοπικών ιεροδικείων.

Στην παρούσα εργασία, αναλύεται η ανάπτυξη και λειτουργία του Ορφανικού Ταμείου Βεροίας ως εγκεκριμένου και οργανωμένου πιστωτικού ιδρύματος υπό το πρίσμα σχετικών εγγράφων και αρχειακών πηγών του Υποθηκοφυλακείου Βεροίας κατά την περίοδο 1910-1925.

**Ολυμπία Μπέτσα – Φιλόλογος
Αριστοτέλης Παπαγεωργίου - Φιλόλογος**

«Οι μαρτυρίες των δικαστικών αρχείων της Βεροίας κατά την περίοδο 1913 – 1925»

Στο Ιστορικό Αρχείο της Βεροίας (Γ.Α.Κ νομού Ημαθίας) φυλάσσονται μεταξύ άλλων και τα δικαστικά αρχεία της περιόδου 1913 – 1925. Το ιστορικό αυτό διάστημα, από την απελευθέρωση της πόλης έως τον πρώιμο μεσοπόλεμο, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα, επειδή καθορίζεται από πολιτικούς και πολιτειακούς μετασχηματισμούς. Με τη συσσωμάτωσή τους στο νεοελληνικό κράτος οι κάτοικοι της Βεροίας από οθωμανοί υπήκοοι καθίστανται πλέον έλληνες πολίτες. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μία πρώτη απόπειρα διερεύνησης και ερμηνείας αυτού του σύνθετου αρχειακού υλικού. Εξετάζονται ποικίλες παράμετροι, όπως είναι τα βασικά αίτια των αντιδικιών, οι επιβληθείσες ποινές αλλά και η «εθνική» ταυτότητα των αντιδίκων. Σε επίπεδο μικροϊστορικό το ενδιαφέρον εστιάζεται κυρίως στις διαφορές των κατοίκων και την απονομή δικαιοσύνης. Μακροϊστορικά απεικονίζεται το εθνοτικό ψηφιδωτό και εν γένει η διαφορετικότητα στην πληθυσμιακή σύνθεση της περιοχής, σύμφωνα με όσα καταγράφονται στα πρακτικά του δικαστηρίου της Βεροίας κατά την περίοδο αυτή.

**Ισαΐα Λαζαρίδου
Εκπαιδευτικός**

«Η Δημοτική Εκπαίδευση στη Βεροία μετά την απελευθέρωση της»

Η Βεροία ήδη από τα χρόνια της τουρκοκρατίας έχει μια εκπαιδευτική παράδοση στο χώρο της παιδείας. Η Μητρόπολη, οι φιλοδωρητές και οι πλούσιοι Βεροιοί προσέφεραν ότι μπορούσαν για να κτίσουν σχολεία, να μορφώσουν το λαό και να τονώσουν την εθνική συνείδησή του. Όταν η πόλη απέκτησε την ανεξαρτησία της, πρώτο της μέλημα ήταν η ανέγερση νέων σχολικών κτιρίων σε όλες σχεδόν τις συνοικίες της για να μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτά όλα τα παιδιά που ήθελαν να μορφωθούν. Η τοπική κοινωνία της πόλης παρουσίασε μια εκπαιδευτική δραστηριότητα και ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα θέματα της εκπαίδευσης που πολλές φορές το εκδήλωναν έμπρακτα.

Η εισήγηση παρουσιάζει την εκπαιδευτική κατάσταση της πόλης μετά την απελευθέρωση, όσον αφορά την ίδρυση και λειτουργία των ελληνικών δημοτικών σχολείων εντός και εκτός Βεροίας, την ίδρυση και λειτουργία των ξενόφωνων σχολείων της, το πλήθος των μαθητών

όλων των σχολείων, την άφιξη των προσφύγων και την προσφορά τους στην εκπαίδευση, το διδακτικό προσωπικό και τα εκπαιδευτικά βιβλία της εποχής, «το γλωσσικό ζήτημα» στην τοπική κοινωνία της πόλης, καθώς και πολλές πληροφορίες για τη σχολική ζωή μαθητών και διδασκάλων της Βέροιας.

Η κατάσταση της Δημοτικής Εκπαίδευσης στη Βέροια και στις γύρω περιοχές της για την εποχή αυτή παρουσιάζεται μέσα από:

- Το πρωτογενές αρχειακό υλικό του 1^{ου} Δημοτικού Σχολείου Βέροιας (μαθητολόγια, γενικοί έλεγχοι).
- Τα Γενικά Αρχεία του Κράτους του νομού Ημαθίας (Βιβλία Πρακτικών Συνεδριάσεων Διδασκαλικού Συλλόγου Α' Δημοτικού Σχολείου, Πρωτόκολλον Αλληλογραφίας, Βιβλίον Σχολικής Βιβλιοθήκης
- Το Αρχειακό υλικό που έχει σχέση με την εκπαιδευτική κίνηση της Βέροιας και φυλάσσεται στη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας στο Ιστορικό Αρχείο Θεσσαλονίκης.
- Πληροφορίες από την εβδομαδιαία εφημερίδα της εποχής «Αστήρ» σε σχέση με την εκπαιδευτική κατάσταση της Βέροιας.

π. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης – υπ. Δρ. Εκκλησιαστικής Ιστορίας Α.Π.Θ.

Νικόλαος Γ. Βουδούρης - Δημοσιογράφος

«Εθνικός διχασμός και διεθνοτικές σχέσεις, στη Βέροια της περιόδου 1916 – 1923»

Η περίοδος της «Εθνικής Άμυνας» και του «Εθνικού Διχασμού», εκτός από το γεγονός ότι θα αποτελέσει κομβικό σημείο για την εξέλιξη και τη μετέπειτα πορεία της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, θα αναδείξει, ταυτόχρονα, και μία σειρά ζητημάτων που, σχετίζονται με τη διαμόρφωση των διεθνοτικών σχέσεων των κατοίκων της Βέροιας και της ευρύτερης περιοχής, σε μία εποχή που ούτως ή άλλως χαρακτηρίζεται από έντονες πολιτικές και κοινωνικές ανακατατάξεις.

Η μετάβαση από την Οθωμανική αυτοκρατορία στο Ελληνικό κράτος, και οι ραγδαίες εξελίξεις των πρώτων δεκαετιών του 20^{ου} αιώνα, θα έχουν ως αποτέλεσμα τη μεταβολή των συσχετισμών δυνάμεων μεταξύ των εθνοτικών συνιστωσών της επαρχίας της Βέροιας, γεγονός που θα επηρεάσει καθοριστικά τις κοινωνικοπολιτικές σχέσεις μεταξύ των διαφόρων θρησκευτικών και εθνοτικών ομάδων της επαρχίας.

Μέσα από την προτεινόμενη ανακοίνωση, θα επιχειρήσουμε να παρακολουθήσουμε μία σειρά ζητημάτων που συνδέονται με το ζήτημα των διεθνοτικών σχέσεων και αντεγκλήσεων, μεταξύ ελληνόφωνων και βλαχόφωνων χριστιανών, μουσουλμάνων και Εβραίων της Βέροιας (και της ευρύτερης περιοχής), καθώς και τη σταδιακή προσπάθεια για μεταβολή της εικόνας του κοινωνικού status της πόλης και της επαρχίας, στο πλαίσιο των γενικότερων αναζητήσεων νέων ταυτοτήτων κοινωνικού αυτοπροσδιορισμού και ομογενοποίησης.

Αξιοποιώντας πληροφορίες που προέρχονται από το Αρχείο του Ελευθερίου Βενιζέλου, τον τύπο της εποχής, καθώς και από διάφορα τοπικά αρχεία της Βέροιας (Γ.Α.Κ. Ν. Ημαθίας, Αρχείο Κ.Ε.Π.Α. Δήμου Βέροιας – Αρχείο της συλλογής «Ιστορικό Πανόραμα», Αρχείο Μητροπόλεως Βεροίας, Ναούσης και Καμπανίας, Ιδιωτικά αρχεία), θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε ορισμένες πτυχές του παραπάνω ζητήματος, προκειμένου να μπορέσουμε να σχηματίσουμε μία πρώτη εικόνα σχετικά με διάφορες παραμέτρους που συνδέονται με αυτό.

Κουκούδης Αστέρης

Εκπαιδευτικός – Ερευνητής - Συγγραφέας

«Η ένταξη των Βεργιάνων Βλάχων στην ελληνική πολιτεία: προκλήσεις, αποκλίσεις και επιπτώσεις, (1912-1940)»

Η είσοδος του 20ού αιώνα και τα τοπικά δρώμενα για την τύχη των τελευταίων οθωμανικών επαρχιών στα Βαλκάνια κλιμάκωσαν την, ήδη, υπάρχουσα αντιπαράθεση των Βλάχων της περιοχής της Βέροιας με τα καταλυτικά εθνικά ιδεολογήματα και τις ανάλογες προτάσεις πολιτικής. Η διάσπαση της παραδοσιακής συνοχής τους έμοιαζε οριστική, καθώς οδηγήθηκαν σε μία δραματική εμφύλια σύγκρουση. Ο κύκλος της βίας και του αίματος, που

ήταν αδύνατον να ξεχαστεί άμεσα, και η απελευθέρωση της περιοχής από τον ελληνικό στρατό καταδείκνυαν ως νικήτρια την πλειοψηφούσα μερίδα των Βλάχων που ακολούθησε τις επιταγές της παραδοσιακής και δικαιοματικής ένταξής τους στο μιλέτι των Ρωμιών. Ωστόσο, οι ιστορικές εξελίξεις και οι διπλωματικοί χειρισμοί, μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους, προκάλεσαν ισχυρή σύγχυση και κλονισμό στις πεποιθήσεις των λεγομένων γραικωμάτων Βλάχων. Η ελληνική πολιτεία παρουσιάζεται να υπαναχωρεί, επικαλούμενη λόγους εθνικού συμφέροντος, και να αναγνωρίζει, επισήμως, ορισμένα μειονοτικά δικαιώματα στη μειοψηφούσα παράταξη των λεγομένων ρουμανιζόντων Βλάχων. Το διασπαστικό ουλάχ μιλέτ, που σκόπιμα είχαν αναγνωρίσει και επιβάλει οι οθωμανικές αρχές, μετατρέπεται με τη συγκατάθεση της Ελλάδας σε κουτσοβλαχική μειονότητα, υπό την αρωγή και την καθοδήγηση της Ρουμανίας και πάλι. Οι άμεσα θιγόμενοι αδυνατούν να ερμηνεύσουν τις εξελίξεις και πιέζονται να τις αποδεχτούν. Οι αντίπαλοί τους δυσκολεύονται, αρχικά, να διαχειριστούν την αναπάντεχη επιτυχία και εξελικτικά ολισθαίνουν σε προκλητικές συμπεριφορές. Η εμπλοκή της Ελλάδας στον Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τη μικρασιατική εκστρατεία έβαλαν στο περιθώριο την ουσιαστική αντιμετώπιση των όποιων θεμάτων. Ωστόσο, το τεράστιο και επιτακτικό προσφυγικό πρόβλημα, μετά το 1922, έφερε στο προσκήνιο, με δραματικό τρόπο, την ανάγκη για εξέταση και εκτόνωση της κατάστασης που είχε διαμορφωθεί, τουλάχιστον, σε τοπικό επίπεδο. Επιπλέον, οι ιστορικές και πολιτικές συγκυρίες στη Ρουμανία ευνοούσαν και συνηγορούσαν υπέρ μίας ομαδικής μετανάστευσης ορισμένων Βλάχων στη Νότια Δοβρουτζά. Η δράση καιροσκοπών και κερδοσκοπών ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την τάση και τις ανεπίσημες συμφωνίες για μετανάστευση. Η σοβαρή δημογραφική αφαίμαξη, από το 1925 και μετά, δεν ευνόησε ούτε αυτούς που ακολούθησαν την έξοδο, ούτε τα δύο κράτη, όπως ίσως επιθυμούσαν, Έτσι, επιβεβαιώνεται η εκτίμηση πως οι βλάχικοι πληθυσμοί αντιμετωπίστηκαν, ιδιαίτερα από τη Ρουμανία, ως αντικείμενο συνδιαλλαγής και μοχλό πίεσης, μέσα στις ραγδαίες βαλκανικές ανακατατάξεις των πρώτων δεκαετιών του 20ού αιώνα, αλλά και το γεγονός πως επίσημη ελληνική πολιτεία παρέμενε αβέβαιη απέναντι στους πολίτες βλάχικης καταγωγής. Τελικά, οι διασπαστικές και αναγνωρισμένες κοινότητες των ρουμανιζόντων, τα σχολεία και οι εκκλησίες τους συνέχισαν να λειτουργούν καθ' όλη την περίοδο του μεσοπολέμου και δημιουργούν εντάσεις στις τοπικές κοινωνίες και τις σχέσεις των δύο κρατών. Από την άλλη μεριά, επαληθεύεται το γεγονός πως αυτές οι περιπτώσεις των Βλάχων της περιοχής αποτελούσαν περισσότερο μια, έντονα, προβαλλόμενη εξαίρεση και όχι τον κανόνα.

(Το αρχειακό υλικό για αυτή την παρουσίαση προέρχεται από το Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών, το Αρχείο της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας, και τα Αρχεία Δραγούμη της Γενναδείου Βιβλιοθήκης).

Αναστασία Ταναμπάση
Υπ. Δρ. Ιστορίας
«Μια επιστολή από τη Βέροια του 1920»

Βέροια, 15 Μαρτίου 1920. Αντιπρόσωποι από τις κοινότητες ρουμανιζόντων Βλάχων της Βέροιας, Ντόλιανης (Κουμαριά), Βοδενών (Εδεσσα), Κεντρόβου (Άγιος Δημήτριος), Γραμματίκοβας (Γραμματικό), Πατετσίνας (Πάτημα), Λιβέζι (Λιβάδι), Οσάνης και Νυμφαίου, που στις 14 Μαρτίου 1920 συμμετείχαν σε συνέδριο στη Βέροια, αποφασίζουν να συντάξουν επιστολή προς τον Υπουργό Πολιτισμού και Δημόσιας Παιδείας της Ρουμανίας. Σκοπός τους να αποτυπωθεί η θλιβερή οικονομική κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει τα ρουμανικά σχολεία της Μακεδονίας μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο συνέδριο συμμετέχουν τόσο το διδακτικό προσωπικό των ρουμανικών σχολείων όσο και οι κληρικοί των αντίστοιχων ρουμανικών εκκλησιών.

Η παρούσα εισήγηση βασίζεται σε αρχειακό υλικό του ρουμανικού Υπουργείου Πολιτισμού και Δημόσιας Παιδείας. Με βάση τη συγκεκριμένη επιστολή, απεικονίζεται ως ένα βαθμό ο ρόλος της ρουμανικής προπαγάνδας στην ευρύτερη περιοχή της Μακεδονίας, ενώ καταγράφονται οι απόψεις των ρουμανιζόντων Βλάχων εκπροσώπων της για τη συμβολή

της ρουμανικής εκπαίδευσης στο πεδίο των οικονομικών παροχών και κατ' επέκταση των εθνικών ανταγωνισμών.

Γιώργος Λιόλιος
Δικηγόρος - Συγγραφέας
«Εβραϊκή Κοινότητα της Βέροιας - η αμήχανη μετάβαση από ένα πολυπολιτισμικό οθωμανικό παρελθόν σ' ένα ομογενοποιητικό εθνικό (ελληνικό) μέλλον»

Αν και οι Εβραίοι στον ευρωπαϊκό χώρο χειραφετήθηκαν πολιτικά σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, στη βάση των αρχών της συνύπαρξης και της ανοχής, θα περίμενε κανείς ότι αυτή η διακήρυξη, που στην Ελλάδα βρήκε νομοθετική έκφραση μόλις το 1920, θα διευκόλυνε τη διαδικασία της ενσωμάτωσης κι ένταξης περισσότερων εθνοτικών ή θρησκευτικών ομάδων σε βιώσιμα κρατικά σύνολα.

Όμως, μετά την συγκρότηση εδαφικών-εθνικών κρατών, στα οποία συνέχιζαν να κατοικούν συμπαγείς ομάδες πληθυσμού με διαφορετικές θρησκείες και γλώσσες, οι αξίες της συνύπαρξης και της ανοχής έρχονταν σε αντίθεση με την αρχή της εθνικής ομοιογένειας, δηλαδή της εθνικής και γλωσσικής ενότητας και δημιουργούσαν συνεχώς εντάσεις και τριβές.

Η αποκρουστικότητα και η σταθεροποίηση των χαρακτηριστικών της τοπικής εβραϊκής κοινότητας συντελείται μετά την προσάρτηση της πόλης στο ελληνικό κράτος το 1912, οπότε η εβραϊκή κοινότητα άρχισε σταδιακά και αμήχανα στην αρχή να εντάσσεται ως διαφορετική (μειονοτική) πληθυσμιακή ομάδα στο ελληνικό κράτος. Έτσι, από συγκροτημένο μιλέτ, συχνά πιο προνομιούχο από τα άλλα, μιας πολυεθνικής αυτοκρατορίας, μετατράπηκε σε μειονότητα ενός εθνικού κράτους. Μια μειονότητα όμως που δεν μπορεί να χαρακτηριστεί μόνο ως θρησκευτική ή ως εθνική, αλλά που είχε έντονα πολιτισμικά χαρακτηριστικά.

Δημήτριος Καρασάββας
Δημοσιογράφος - Ερευνητής
«Βέροια : Πολιτική και Κοινωνία στο πρώτο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα»

Αμέσως μετά την Απελευθέρωσή της στον Α' Βαλκανικό Πόλεμο, η Βέροια, εντάχθηκε στο Νέο Ελληνικό Κράτος ακολουθώντας την εθνική περιπέτεια. Βαλκανικοί Πόλεμοι, Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, Εθνικός Διχασμός, Μικρασιατική Εκστρατεία και Καταστροφή, Κινήματα και Επαναστάσεις και ραγδαίες πάντα πολιτικές εξελίξεις με τις αντίστοιχες ανακατατάξεις. Η Βέροια και οι άνθρωποί της μέσα στην καταιγιστική ροή των γεγονότων προσπαθούν να αναστηλώσουν την πόλη και τις ζωές τους. Από την περίοδο των Νεοτούρκων, στην Απελευθέρωση και στους νέους κρατικούς θεσμούς του Βασιλείου της Ελλάδας, η Βέροια βιώνει μία νέα πολιτική και εθνική πραγματικότητα συμμετέχοντας με τα παιδιά της στα πρωτόγνωρα ιστορικά γεγονότα. Η κοινωνία της πόλης σταδιακά αποκτά ενιαία εθνική ταυτότητα με τον πληθυσμό να εμπλουτίζεται με νέο αίμα και να παρατηρείται παράλληλα μία διαρκώς αυξανόμενη εμπορική και επιχειρηματική κίνηση. Η Βέροια μεταβάλλεται σταθερά και με μία πηγαία ορμή, από βαλκανική πολίχνη σε αστικό κέντρο. Στην περίοδο αυτή των ραγδαίων αλλαγών εδραιώνονται οι δημοτικοί θεσμοί και αναδεικνύονται τα μεγάλα ζητήματα που αφορούν την πόλη και τους ανθρώπους της. Με άξονα τις Αναμνήσεις του Ιωάννη Παπαδάκη-Στάϊκου, αυτόπτη μάρτυρα και πρωταγωνιστή της εποχής, αλλά και της υπάρχουσας τοπικής βιβλιογραφίας, επιχειρείται η περιγραφή μιας περιόδου (1910-1925) κατά την οποία η Βέροια έθετε τις βάσεις για το νέο εθνικό μέλλον.

Θεοδόσης Τσιρώνης
Δρ. Ιστορίας Α.Π.Θ.
«Ο Μητροπολίτης Βεροίας Καλλίνικος Δελικάνης απέναντι στις εκκλησιαστικές και πολιτικές εξελίξεις της εποχής του. Δύο ανέκδοτες επιστολές του (1915-1916)»

Ο Καλλίνικος Δελικάνης διαποίμανε τη Μητρόπολη Βεροίας το κρίσιμο διάστημα από το

1911 έως το 1922. Το διάστημα αυτό χαρακτηρίζεται από τη πυκνότητα και την ένταση των γεγονότων που υπήρξαν καταλυτικά τόσο για το ελληνικό κράτος, όσο και για την τοπική Μητρόπολη. Ο λόγιος Μητροπολίτης Καλλίνικος δεν δίστασε να λάβει σαφή θέση όταν οι περιστάσεις το απαιτούσαν. Ένα από τα σπουδαιότερα γεγονότα, το οποίο προέκυψε κατά τη διάρκεια της ποιμαντορίας του, ήταν η σύγκληση της Ιεραρχίας για την εξέταση των πορισμάτων της Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής για την Αναθεώρηση της Εκκλησιαστικής Νομοθεσίας.

Η ολοκλήρωση των εργασιών της Επιτροπής συνέπεσε με τις έντονες πολιτικές αντιπαράθεσεις σχετικά με τη στάση της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, με αποτέλεσμα να παρακωλυθεί από τη βενιζελική κυβέρνηση η σύγκληση της Ιεραρχίας. Ο Καλλίνικος συμμετείχε στις σχετικές ζυμώσεις και αλληλλογραφούσε με το Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιο Αλεξιάδη, εκθέτοντάς του τις απόψεις του.

Στην εισήγησή μας εξετάζουμε τη γενικότερη στάση του Καλλίνικου απέναντι στις εκκλησιαστικές και πολιτικές εξελίξεις, τις παραμονές του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου και του Εθνικού Διχασμού. Παράλληλα, παρουσιάζουμε δύο ανέκδοτες έως σήμερα επιστολές του, των ετών 1915 και 1916, όπου αναπτύσσει τις σχετικές απόψεις του. Οι επιστολές του εντοπίστηκαν στο Ιστορικό Αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Στην κατανόηση του ιστορικού πλαισίου και της δράσης του Καλλίνικου συμβάλλει ιδιαίτερα και το περιοδικό *Γρηγόριος ο Παλαμάς* της Μητρόπολης Θεσσαλονίκης, στα άρθρα του οποίου επίσης ανατρέξαμε.

Η εισήγηση προάγει τη γνώση μας για τις εκκλησιαστικές και πολιτικές εξελίξεις της εποχής και αναδεικνύει άγνωστες έως σήμερα πτυχές της δράσης του Μητροπολίτη Βεροίας Καλλίνικου.

Ευγενία Καβαλάρη
Φιλόλογος

«Η ιστορία του εργατικού συνδικαλιστικού κινήματος καθώς και του ΚΚΕ της περιοχής μας, μέσα από τις στήλες της εφημερίδας ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ, την περίοδο 1924-1925»

Το εργατικό συνδικαλιστικό κίνημα της περιοχής μας, καθώς και το ΚΚΕ κάνουν τα πρώτα τους βήματα την δεκαετία του '20. Η εφημερίδα ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ που εκδίδεται στην Αθήνα (και στην πορεία γίνεται «όργανο της Κ.Ε του ΚΚΕ»), καταγράφει μέσω τοπικών ανταποκριτών του τα βήματα αυτά και τα προβάλλει. Αποτελεί (σχεδόν) και τη μοναδική πηγή (πέρα από προσωπικές μαρτυρίες πρωταγωνιστών) πληροφόρησης για τα τεκταινόμενα. Μέσα από τις ανταποκρίσεις αυτές πέρα από την δράση των παραπάνω φορέων, γίνεται καταγραφή και της κοινωνικής-πολιτικής πραγματικότητας της εποχής σε τοπικό επίπεδο.

Αμαλία Κολιά
Φοιτήτρια τμήματος Βαλκανικών Σπουδών Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
«Προσφυγικές εγκαταστάσεις στη Βέροια μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή»

Η Μικρασιατική Καταστροφή αποτέλεσε ορόσημο στη νεώτερη ιστορία της Ελλάδας, επηρεάζοντας τις οικονομικές, κοινωνικοπολιτικές και πολιτισμικές προϋπάρχουσες κρατικές δομές. Η Μακεδονία αναμφίβολα δέχτηκε το μεγαλύτερο αριθμό προσφύγων, αναλογικά με τον πληθυσμό της, γεγονός που συνέβαλε, μεταξύ άλλων, στην πληθυσμιακή ομογενοποίησή της. Το ελληνικό κράτος, ηθικά και υλικά καταπτοημένο, εξαιτίας των πολυετών πολεμικών συγκρούσεων και της νωπής καταστροφής στη Μικρά Ασία, βρέθηκε αντιμέτωπο με μία πρωτόγνωρη κατάσταση, καθώς καλούταν να περιθάλψει άμεσα και να αποκαταστήσει στην ύπαιθρο και τις πόλεις, χιλιάδες ενδεείς – ως επί το πλείστον – πρόσφυγες. Με βάση τα προαναφερόμενα, στη Βέροια κατευθύνθηκε ως εκ τούτου ένας σημαντικός αριθμός προσφύγων, για τον οποίο αναλήφθηκαν προσπάθειες ώστε να αποκατασταθεί αγροτικά και αστικά.

Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να εξετάσει το βαθμό κινητοποίησης, καθώς και τους μηχανισμούς, μέσω των οποίων το κράτος επιδίωξε να αντιμετωπίσει το μείζον αυτό

ζήτημα (Πρόνοια-ΕΑΠ). Η κρατική πολιτική συνιστά μία μόνο πτυχή του συνολικού προσφυγικού προβλήματος. Οι δύσκολες συνθήκες που κλήθηκαν να υπερβούν οι πρόσφυγες το πρώτο κυρίως διάστημα από την έλευση και την εγκατάστασή τους, οι σχέσεις με τους γηγενείς, οι φορείς και οι οργανώσεις που τους συνέδραμαν, η επαγγελματική τους αποκατάσταση, η βαθμιαία πολιτικοποίησή τους, η σωματειακή οργάνωση και ο διεκδικητικός τους λόγος, συγκροτούν τους επιπρόσθετους άξονες ανάλυσης στους οποίους θα στηριχθεί η έρευνα.

Για το σκοπό αυτόν, θα συλλεγεί σχετικό υλικό τόσο από πρωτογενείς όσο και από δευτερογενείς πηγές. Εκτός από τη διαθέσιμη βιβλιογραφία, η έρευνα θα περιλάβει τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Θεσσαλονίκης, Βέροιας, Κοζάνης), το Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού του δήμου Καλαμαριάς (χρήση επιλεγμένων προφορικών συνεντεύξεων), καθώς και τα δημοσιεύματα στον Τύπο της εποχής (Βέροιας και Θεσσαλονίκης). Η πρωτοτυπία της πρότασης έγκειται στο εύρος των πηγών που θα χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά, μέσα από τις οποίες θα επιχειρηθεί να αποτυπωθεί μια άλλη εικόνα για την πόλη και το νομό, αυτή της προσφυγικής Βέροιας.

Αρχιμ. Τιμόθεος Χαλκιάς

«Ο μητροπολίτης Βεροίας Σωφρόνιος Σταμούλης (1924-1927) και η στάση του έναντι των προσφύγων»

Ο από Μυριοφύτου μητροπολίτης Βεροίας Σωφρόνιος Σταμούλης και μετέπειτα Ελευθερουπόλεως, αποτελεί ιδιάζουσα μορφή στην Ιεραρχία της ελληνικής επικράτειας. Το κυρίαρχο στοιχείο γύρω από την προσωπικότητά του είναι η φιλοβασιλική τοποθέτησή του και μάλιστα εντός του κλίματος των Νέων Χωρών, αν και όχι βασιλόφρων της «πρώτης γραμμής», αναπόφευκτα και μοιραία θα εμπλακεί στο συμφερό της αντιπαράθεσης, παραμένοντας ωστόσο πιστός στην Εκκλησία. Πέρα από αυτό όμως, ο Σωφρόνιος είναι τύπος ιδιόρρυθμος με αναπάντεχες ταραχές και κλυδωνισμούς στην πορεία της μακρόχρονης αρχιερωσύνης του. Στην παρούσα εισήγηση μελετάται η αντιπροσφυγική στάση του πρόσφυγα (!) μητροπολίτη στη διάρκεια της αρχιερατείας του στη Βέροια, κάτι το οποίο θα του κοστίσει τελικά την απομάκρυνσή του και τη μετάθεση στη μητρόπολη Ελευθερουπόλεως, ενδεικτικό της δύναμης που αποκτούν οι προσφυγικοί σύλλογοι στην Ημαθία, και απότοκο του εθνικού διχασμού και της έτι υπάρχουσας πολιτειοκρατίας.

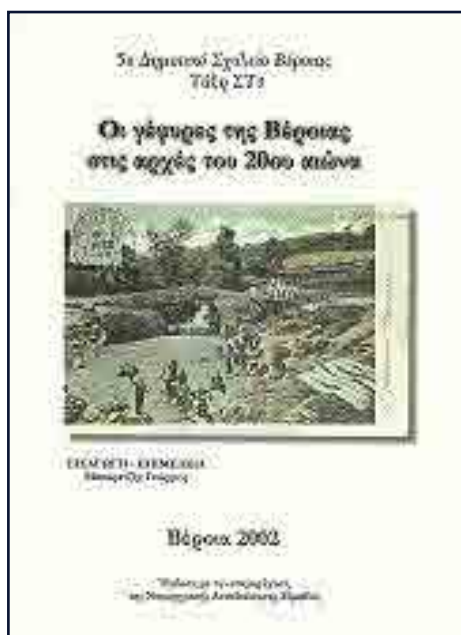
**Κωνσταντίνος Φωτιάδης - Καθηγητής Π.Δ.Μ.
Σοφία Ηλιάδου - Τάχου - Αν. Καθηγήτρια Π.Δ.Μ.
«Το προσφυγικό ζήτημα στο νομό Ημαθίας»**

Το τέλος των Βαλκανικών πολέμων, του Α' Παγκοσμίου πολέμου και της μικρασιατικής καταστροφής επέφεραν συνταρακτικές αλλαγές εκείθεν και εντεύθεν του Αιγαίου, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την εθνολογική ανακατάταξη των βαλκανικών λαών και τη γένεση του προσφυγικού Ζητήματος. Οι πρόσφυγες, σε όλο τον κόσμο, είναι δύο φορές ξένοι στους νέους τόπους εγκατάστασης. Ο νομός Ημαθίας, χωρίς να αποτελεί εξαίρεση του κανόνα, στην πλειοψηφία του καταδέχτηκε, αποδέχτηκε, στήριξε, αγκάλιασε, και προστάτεψε τα κύματα προσφυγιάς από την Βουλγαρία, την Ρωσία, τον Καύκασο και την Οθωμανική Αυτοκρατορία.. Ο νομός, ύστερα από αιώνες συμβίωσης φυλών, θρησκειών και γλωσσών αποκτούσε ελληνική εθνική ταυτότητα. Μέσα σε μία δεκαετία άλλαξε ριζικά το γεωγραφικό τοπίο. Ως το 1926 ο νομός φέρεται να έχει 99 χωριά, από τα οποία 14 είναι αμιγώς προσφυγικά, 57 μικτά και 28 χωριά γηγενών. Η αποκατάσταση των προσφύγων, μέσα στο ρευστό κλίμα του μεσοπολέμου, του διχασμού, της κρατικής οικονομικής κατάρρευσης, των σφετεριστών και των προσφυγομάχων, ήταν ένας άθλος που οφείλεται εξ ολοκλήρου στη δική τους δυναμική θέληση. Έχοντας εφόδια την πίστη και την αισιοδοξία, αγωνίστηκαν με εγκαρτέρηση, για να αλλάξουν την αρνητική τοποθέτηση και την υποτιμητική στάση των ντόπιων συντοπιτών τους. Η πικρία και η αγανάκτηση μπορεί να καθυστέρησαν την αφομοίωση, αλλά δεν την εμπόδισαν.

Η ένταξη της τοπικής ιστορίας στο πρωτοβάθμιο σχολείο: Μια μελέτη περίπτωσης

Μακαρατζής Γεώργιος, Δάσκαλος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συνεχής προσαρμογή και η αναβάθμιση της ποιότητας της εκπαίδευσης είναι αναμφισβήτητα ο κυριότερος στόχος για κάθε εκπαιδευτικό σύστημα. Σήμερα προτείνονται καινοτομίες, όπως η σχεδίαση και υλοποίηση σχεδίων εργασίας από μαθητές και μαθήτριες στο πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο σχολείο. Αυτές (οι καινοτομίες) στοχεύουν σε ένα σχολείο δημιουργικό, ευχάριστο, βιωματικό, φιλόξενο, ένα σχολείο που θα είναι ταυτόχρονα ζωή και προετοιμασία για τη ζωή.

Τα σχέδια εργασίας αποτελούν τη μεθοδολογική ατραπό για τη σχεδίαση και υλοποίηση προγραμμάτων τοπικής ιστορίας (Ρεπούση, 2004). Ως τοπική ιστορία εννοούμε εκείνο το ιστορικό υλικό που βρίσκεται στη γειτονική περιοχή και είναι ήδη γνωστό, οικείο στα παιδιά ή μπορεί να γίνει γνωστό κυρίως ως αποτέλεσμα εργασιών και επιτόπιας έρευνας (Ντούλας, 1988), καθώς και η ιστορία του ατομικού, του ειδικού, του μοναδικού, στο πλαίσιο προσέγγισης ενός τόπου (Λεοντσίνης και

Ρεπούση, 2000).

Αντικείμενο της τοπικής ιστορίας είναι η μελέτη των δραστηριοτήτων του ανθρώπου ή του συνόλου αυτών, όπως εκδηλώθηκαν μέσα σε συγκεκριμένο γεωγραφικό πλαίσιο.

Η μελέτη της τοπικής ιστορίας συντελεί κατά πολύ στην κοινωνικοποίηση των παιδιών. Οι προσωπικοί δεσμοί που αναπτύσσουν οι μαθητές-τριες, τόσο με επιζώντες όσο και με τα ιστορικά μνημεία, τους προσφέρουν τη δυνατότητα να γνωρίσουν από «πρώτο χέρι» την ιστορία του τόπου τους και τους βοηθούν να αναπτύξουν ιστορική συνείδηση (Λεοντσίνης και Ρεπούση, 2000).

Η επιτόπια μελέτη και έρευνα του περιβάλλοντος χώρου υποστηρίζεται με βιωματικές-επικοινωνιακές μεθόδους διδασκαλίας, όπως η μέθοδος του Σχεδίου Εργασίας (Project). Η μέθοδος αυτή ευνοεί την ομαδική εργασία και προωθεί την ενεργητική συμμετοχή όλων των μαθητών και μαθητριών στη διδακτική διαδικασία (Χρυσάφιδης, 1998). Επίσης, μετατοπίζει τη διδασκαλία της ιστορίας από την απομνημόνευση ιστορικών πληροφοριών στην κριτική προσέγγιση του ιστορικού υλικού που βρίσκεται στον περιβάλλοντα χώρο, ευνοώντας έτσι την καλλιέργεια της ιστορικής σκέψης και τη μύηση των παιδιών σε επιστημονικές μεθόδους.

Έτσι, η συστηματική μελέτη ιστορικών μνημείων που βρίσκονται στην περιοχή του σχολείου ή στο περιβάλλοντα χώρο, εξοικειώνει τους μαθητές και τις μαθήτριες με την ερευνητική εργασία, τους βοηθά να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να γίνουν περισσότερο υπεύθυνοι και να αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες, προκειμένου να διακρίνουν το σημαντικό από το ασήμαντο, να αξιολογούν τις ιστορικές πληροφορίες και να διατυπώνουν προσωπική άποψη.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία, το μάθημα της τοπικής ιστορίας βοηθά τους μαθητές να αυτοπροσδιοριστούν μέσα στον κόσμο που ζουν, να συνειδητοποιήσουν τη μοναδικότητα και την πολυπλοκότητα αυτού του κόσμου και να αντιληφθούν τη σπουδαιότητα της ενεργής συμμετοχής τους στη λήψη δράσεων και αποφάσεων που αποβλέπουν στη διάσωση και διατήρηση της τοπικής πολιτισμικής κληρονομιάς.

Στο παραπάνω πλαίσιο εντάσσεται η εργασία με τίτλο «Οι Γέφυρες της Βέροιας στις αρχές του 20ού αιώνα», που σχεδίασαν και υλοποίησαν οι μαθητές και μαθήτριες της Έκτης τάξης του 5^{ου} Δημοτικού Σχολείου Βέροιας, το σχολικό έτος 2001-2002, με την καθοδήγηση του δασκάλου της τάξης, Γεωργίου Μακαρατζή.

ΣΤΑΔΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Το σχέδιο εργασίας περιελάμβανε τρία στάδια: α) την προετοιμασία β) την ανάπτυξη και γ) την αξιολόγηση του.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ

Μεγάλο μέρος της επιτυχίας ενός προγράμματος οφείλεται στην καλή προετοιμασία του. Έτσι, πριν προχωρήσουμε στην εφαρμογή του:

- Καθορίσαμε το σκοπό, τους στόχους, και τις ιστορικές έννοιες,
- Βασιστήκαμε σε αρχές που προάγουν την ιστορική μάθηση,
- Καταγράψαμε τις διαθεματικές συνδέσεις,
- Αναζητήσαμε και εντοπίσαμε τους χώρους ιστορικής έρευνας,
- Διαμορφώσαμε κατάλληλα το περιβάλλον εργασίας. και
- Σχεδιάσαμε δραστηριότητες που εμπλέκουν ενεργά τα παιδιά στη μάθηση

ΣΚΟΠΟΣ

Ο σκοπός της εργασίας ήταν οι μαθητές /τριες να γνωρίσουν ένα μέρος της τοπικής ιστορίας, στις αρχές του 20ού αιώνα, ώστε να αντιληφθούν πως ιστορία δεν είναι μόνο ό,τι υπάρχει στο επίσημο σχολικό εγχειρίδιο ιστορίας, αλλά και οι δραστηριότητες της καθημερινής ζωής των απλών ανθρώπων της πόλης τους, καθώς και οι επιπτώσεις τους στην εξέλιξη της τοπικής κοινωνίας.

Μέσα από αυτήν την εργασία επιδιώξαμε οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με ένα ιστορικό μνημείο της πόλης που ζουν, να αντιληφθούν ότι αποτελεί μέρος της τοπικής πολιτισμικής τους κληρονομιάς, να διατυπώσουν συλλογική γνώμη για την αναγκαιότητα διαφύλαξης και διατήρησης του και να την παρουσιάσουν με τρόπο που επέλεξαν οι ίδιοι /ες στην τοπική κοινωνία.

ΣΤΟΧΟΙ

Οι στόχοι μας ήταν οι παρακάτω:

- Οι μαθητές και οι μαθήτριες να γνωρίσουν, μέσα από τη μελέτη ιστορικών πηγών (πρωτογενών και δευτερογενών), την αναγκαιότητα κτισίματος των γεφυριών, τον τρόπο κατασκευής τους, τους χτίστες που τα έχτισαν και τα υλικά που χρησιμοποίησαν.
- Να εξοικειωθούν με τη μέθοδο του ιστορικού μέσα από την έρευνα, τη συλλογή, το συνδυασμό και την αξιοποίηση πληροφοριών από διαφορετικά είδη πηγών και
- Να γνωρίσουν την πολιτισμική κληρονομιά τους, να συνειδητοποιήσουν την αξία της και να προτείνουν τρόπους διαφύλαξης της μέσα στο συγκεκριμένο φυσικό περιβάλλον της.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Η εργασία μας βασίστηκε στις παρακάτω παιδαγωγικές αρχές:

1. Η διδασκαλία τοπικής ιστορίας στηρίζεται στην εμπειρία των μαθητών. Οι μαθητές / τριες πρέπει να έλθουν σε επαφή με το ιστορικό μνημείο, τα τεκμήρια και τις μαρτυρίες που σχετίζονται με αυτό.

2. Η διδασκαλία προϋποθέτει την συμμετοχή όλων των μαθητών και μαθητριών, στηρίζεται στην εμπειρία τους και υποκινεί την αυτενέργειά τους

3. Κατά το σχεδιασμό της εργασίας, λαμβάνουμε υπόψη μας τον χώρο που θέλουμε να

εξετάσουμε, τις μορφολογικές ιδιαιτερότητές του και επιχειρούμε να εντάξουμε τα γεγονότα (κοινωνικά, οικονομικά, κ.ά.) σε χρονολογική σειρά (διαδοχή γεγονότων, χρονολογία, αιτιώδεις σχέσεις).

4. Ξεκινάμε από το οικείο, το προσιτό, το αισθητό και οδεύουμε προς το μακρινό, το νοητό.

5. Λαμβάνουμε υπόψη τα ενδιαφέροντα, τις ανάγκες, αλλά και τις δυνατότητες των μαθητών /τριών

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Η ανάπτυξη του προγράμματος περιελάμβανε τρεις φάσεις

- Την εκκίνηση του σχεδίου εργασίας
- Την αναζήτηση – συγκέντρωση των ιστορικών πληροφοριών
- Την επεξεργασία των ιστορικών πληροφοριών

Η εκκίνηση του σχεδίου εργασίας

Η εργασία μας ξεκίνησε από το χώρο που βρίσκεται το ιστορικό μνημείο, η Γέφυρα Καραχμέτ. Οι μαθητές και μαθήτριες μαζί με το δάσκαλο τους επισκέφθηκαν το χώρο του μνημείου, παρατήρησαν την περιοχή και κατέγραψαν πληροφορίες για το σχήμα, τα υλικά και το μέγεθος των γεφυριών.

Στη συνέχεια σύγκριναν το σχήμα των γεφυριών που υπάρχουν σήμερα στο χώρο με το σχήμα που είχαν οι παλαιότερες γέφυρες, όπως εμφανίζονται σε φωτογραφίες εποχής για να εντοπίσουν και να καταγράψουν τις διαφορές τους.

Από τη σύγκριση αυτή ανακάλυψαν ότι στην περιοχή της Μπαρμπούτας υπήρχαν γέφυρες με διαφορετικό σχήμα από αυτές που υπάρχουν σήμερα και με διαφορετικές ονομασίες, όπως η γέφυρα του Φούρναρη ή του Στρατού, η γέφυρα της βασίλισσας Βεργίνας, η γέφυρα Καραχμέτ, ενώ στην άκρη της Βέροιας υπήρχε η γέφυρα του Σταυρού.

Στη σχολική τάξη αναπτύχθηκε ένας γόνιμος διάλογος μεταξύ μαθητών και δασκάλου που βασίστηκε στις παρατηρήσεις των μαθητών / τριών για τις γέφυρες. Οι μαθητές διατύπωσαν ερωτήσεις για την ονομασία των γεφυριών, το χρόνο που χτίστηκαν, τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, τον τρόπο κατασκευής τους και τη χρήση τους από την τοπική κοινωνία.

Από το διάλογο αυτόν διαμορφώθηκε το κεντρικό θέμα «Οι γέφυρες της Βέροιας στις αρχές του 20ού αιώνα», το οποίο γράφτηκε πάνω σε χαρτόνι και τοποθετήθηκε στο κέντρο του πίνακα. Στη συνέχεια οι μαθητές / τριες διατύπωσαν ερωτήματα και τα τοποθέτησαν γύρω

από το κεντρικό θέμα.

Έτσι σχηματίστηκε το Εννοιολογικό Δίκτυο Πληροφοριών, το οποίο συνέβαλε στην κατανόηση της δομής του όγκου των πληροφοριών και διευκόλυνε κατά πολύ την αναζήτηση και τον εντοπισμό της επιθυμητής πληροφορίας. Ακόμη, λειτούργησε και ως ένας οδηγός για την κατάσχεση του σχεδίου εργασίας και την αναζήτηση των πληροφοριών.

Από τα ερωτήματα των μαθητών / τριών προέκυψαν πέντε θέματα εργασίας:

1. Οι γέφυρες της Βέροιας
2. Η αρχιτεκτονική των γεφυριών
3. Οι μαστορες των γεφυριών
4. Τα υλικά χτισίματος των γεφυριών
5. Οι θρύλοι και παραδόσεις για τα γεφύρια

Στη συνέχεια, οι μαθητές /τριες κλήθηκαν να επιλέξουν το θέμα που επιθυμούν να εργαστούν. Έτσι σχηματίστηκαν πέντε ομάδες εργασίας.

Κατόπιν ασχοληθήκαμε με την αναζήτηση των χώρων διάθεσης ιστορικού υλικού για να απαντήσουμε στα ερωτήματα. Αποφασίσαμε να ξεκινήσουμε από τη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη της πόλης μας και στη συνέχεια να επισκεφθούμε το Παράρτημα του Παιδικού και Εφηβικού Βιβλίου στην Αλεξάνδρεια.

Η Αναζήτηση - Συγκέντρωση Του Υλικού Εργασίας

Κατά την επίσκεψή μας στις δυο βιβλιοθήκες, κάθε ομάδα, με τη βοήθεια των ερωτημάτων που έθεσε, αναζήτησε πληροφορίες τόσο σε έντυπο υλικό (βιβλία, εφημερίδες και περιοδικά), όσο και σε ηλεκτρονικό (Internet).

Κάθε ομάδα συμπλήρωνε την Καρτέλα Πληροφοριών, η οποία περιελάμβανε το ονοματεπώνυμο του συγγραφέα, τον τίτλο της πηγής, τον τίτλο του άρθρου ή κεφαλαίου, τον τόπο έκδοσης, το χρόνο έκδοσης και τη σχετική σελίδα. Όπου υπήρχε δυσκολία στη συμπλήρωση των πληροφοριών συμβουλευόνταν την υπεύθυνο βιβλιοθηκάρια της Βιβλιοθήκης και το δάσκαλο τους.

Επίσης, επισκεφθήκαμε αρκετές φορές την περιοχή που υπήρχαν οι παλαιές γέφυρες για παρατήρηση και συλλογή νέων πληροφοριών.

Αποτέλεσμα αυτής της δραστηριότητας ήταν να συγκεντρωθεί ένας μεγάλος αριθμός ιστορικού υλικού, από κείμενα τοπικών συγγραφέων, αποκόμματα εφημερίδων εποχής και φωτογραφικό, αρχαικό υλικό, καθώς και αποσπάσματα λογοτεχνικών βιβλίων, το οποίο τοποθετήθηκε στο Φάκελο Υλικού. Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές/τριες συνέβαλαν ενεργητικά στη συγκέντρωση των ιστορικών πηγών που μαρτυρούν το ανθρώπινο παρελθόν και του ιστορικού υλικού για την απάντηση ιστορικών ερωτημάτων.

Το ιστορικό υλικό εμπλουτίστηκε με τις επισκέψεις συγγραφέων τοπικής ιστορίας στην τάξη μας, όπως ο Γιάννης Μελετίδης και ο Θωμάς Γαβριηλίδης, με τις προφορικές μαρτυρίες του διευθυντή του σχολείου Νίκου Λιαπάτη και του Αντινομάρχη Ορέστη Σιδηρόπουλου, καθώς και με πρωτογενές φωτογραφικό υλικό που μας έδωσαν ο Γεράσιμος Καλλιγιάς και η Χρύσα Κωστοπούλου από το προσωπικό αρχείο τους.

Η Επεξεργασία Του Υλικού Εργασίας - Η εργασία των ομάδων

Για την επεξεργασία των ιστορικών πηγών ακολουθήσαμε την παρακάτω μεθοδολογία: Τα μέλη κάθε ομάδας διάβαζαν τις ιστορικές πηγές, αποδελτίωναν τις πληροφορίες που χρειαζόταν, συζητούσαν μεταξύ τους και ετοίμαζαν ένα κείμενο, το οποίο απαντούσε στο ιστορικό ερώτημα. Σε ολομέλεια της τάξης, η κάθε ομάδα παρουσίαζε την εργασία της, απαντούσε σε ερωτήσεις, έδινε διευκρινίσεις.

Παράλληλα, οι ομάδες σχεδίασαν το ανάπτυγμα των γεφυριών με κλίμακα 1 : 200 για

να κατασκευάσουν μοντέλα γεφυριών με χαρτόνι, έγραψαν ένα βιβλίο κόμικ με θέμα «Η πλημμύρα του 1935» και εκφράστηκαν καλλιτεχνικά ζωγραφίζοντας τις τοξωτές γέφυρες της Βέροιας.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ- ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΟΜΕΝΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Κατά τη διάρκεια της εργασίας μας συνειδητοποιήσαμε πως η γέφυρα Καραχμέτ αποτελεί ένα μνημείο της πολιτισμικής μας κληρονομιάς, καθώς είναι η μοναδική πέτρινη γέφυρα που διασώθηκε από την πλημμύρα του 1935.

Διαπιστώσαμε, όμως, ότι το μνημείο υπέστη μορφολογικές αλλαγές, οι οποίες αλλοιώνουν τη μορφή του και υποβαθμίζουν την αξία του, όπως: τα σιδερένια κάγκελα, τα οποία αποτελούν ξένο σώμα και δεν ταιριάζουν με το υπόλοιπο κτίσμα.

Επίσης, εντοπίσαμε φθορές στο οδόστρωμα και στην καμάρα της γέφυρας, οι οποίες απειλούν την ακεραιότητά της.

Για το λόγο αυτό, καταγράψαμε τα προβλήματα που σχετίζονται με τη μορφή και την ακεραιότητα της γέφυρας Καραχμέτ και διατυπώσαμε τις δικές μας προτάσεις για την αντιμετώπισή τους.

Συζητώντας σε ολομέλεια της τάξης, αποφασίσαμε να συντάξουμε ένα κείμενο με όλες τις παρατηρήσεις και τις προτάσεις μας για τη γέφυρα Καραχμέτ και να πραγματοποιήσαμε μια εκδήλωση στην τάξη μας για να παραδώσουμε το κείμενό μας σε εκπρόσωπο του Δήμου Βέροιας και του Νομάρχη Ημαθίας, αλλά και για να παρουσιάσουμε την εργασία μας σε γονείς και τοπικού φορείς.

Επίσης, αξιοποιήσαμε τις γνώσεις που αποκτήσαμε:

Α) Για να δημιουργήσουμε ένα συλλεκτικό Ημερολόγιο του 2002 με θέμα τις γέφυρες της Βέροιας,

Β) Να αφηγηθούμε την ιστορία των γεφυριών της πόλης μας σε μαθητές και μαθήτριες των τάξεων του σχολείου μας και.

γ) Να Εκδώσουμε βιβλίο με τον τίτλο «Οι γέφυρες της Βέροιας, στις αρχές του 20ου αιώνα», με την επιχορήγηση της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ημαθίας

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η συμμετοχή των μαθητών στο πρόγραμμα ήταν ικανοποιητική. Οι μαθητές έμειναν ικανοποιημένοι από την εργασία τους επειδή μπόρεσαν να φτάσουν τους στόχους που έθεσαν, απέκτησαν θετική στάση απέναντι στην ιστορία του τόπου τους και ανέπτυξαν περιβαλλοντική συνείδηση, με αποτέλεσμα να ενδιαφέρονται για τη διάσωση και αξιοποίηση της πολιτισμικής κληρονομιάς τους.

Η σχολική τάξη αποτέλεσε ένα χώρο ζωντανής και αυθόρμητης μελέτης, με αποτέλεσμα να ενισχυθεί η αυτοπεποίθηση και η πρωτοβουλία των παιδιών, να αποκτήσουν εμπειρίες και μέσα από αυτές να μάθουν πώς να συνεργάζονται και να «μαθαίνουν» μαζί με τους συμμαθητές τους. Όπως αναφέρουν οι ίδιοι «ήταν πολύ σημαντικό που μάθαμε πως να μαθαίνουμε, πράγμα που μας είναι πολύ χρήσιμο καθημερινά, μέσα και έξω από το σχολείο».

Η συνεργασία των παιδιών τόσο μεταξύ τους όσο και με το δάσκαλο οδήγησε σε διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ τους, οι οποίες ενίσχυσαν το πνεύμα ομαδικής (συν)εργασίας και αλληλεγγύης και δημιούργησαν ένα ευχάριστο περιβάλλον εργασίας.

Η μεγαλύτερη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε ήταν στην επεξεργασία των ιστορικών πηγών. Διαπιστώσαμε ότι είναι αναγκαίο να αφιερώνεται περισσότερος χρόνος για την εξοικείωση των παιδιών στην ανάλυση των ιστορικών πηγών.

Από όλα τα παραπάνω διαπιστώσαμε πως η ένταξη της τοπικής ιστορίας στο πρωτοβάθμιο σχολείο, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε πολλαπλές αναγνώσεις της ιστορίας και να διαμορφώσει ενεργούς πολίτες με ιστορική και περιβαλλοντική συνείδηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bossing, N, L. (1970). Die Projekt-Methode. In: GEISSLER, G. (Hg): *Das Problem des Unterrichtsmethode in der pädagogischen Bewegung*. Weinheim/Berlin.

Cooper H. (1995). *The Teaching of History in Primary Schools*. David Fulton

Publishers: London

Γερμανός Α. (1994). Υλικός χώρος, εκπαιδευτικά και πολιτιστικά μοντέλα στο ελληνικό δημοτικό σχολείο, *Εκπαιδευτικά* (34-35),.

Dymond D. (1988). *Writing Local History. A Practical Guide*, Phillmore, Sussex.

Hickey M Gail (1999). *Bringing History Home*, Allyn and Bacon, London.

Frey K. (1986). *Η Μέθοδος Project*, Θεσσαλονίκη.

Hickey M. Gail. (1999). *Bringing history home: local and family history projects for grades*. Allyn & Bacon,

Klippert H. (1994). *Projectwochen: Arbeitshilfen fuer Lehrer und Schulkollegien*, Basel: Beltz.

Κυρκίνη Ν. (1999). Δραστηριότητες και συνθετικές εργασίες στο μάθημα της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, *Σεμινάριο 21*, Π.Ε.Φ, Αθήνα

Λεοντοίνης Γ., Ρεπούση Μ. (2000). *Η Τοπική ιστορία ως πεδίο Σπουδής στο Πλαίσιο της Σχολικής Παιδείας*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα.

Λεοντοίνης Γ. (1988). Διδακτική προσέγγιση ενότητας ιστορίας. Βασικές διδακτικές και μεθοδολογικές αρχές, *σεμινάριο 9*, Π.Ε.Φ, Αθήνα.

Nichol J., Dean J. (1997). *History. Developing primary teaching skills.*, Routledge, London.

Ρεπούση Μ. (2001). *Ιστορία και διδακτική της Ιστορίας. Σημειώσεις μαθήματος και κείμενα*, Α.Π.Θ, Π.Τ.Δ.Ε. Θεσσαλονίκη

Ρεπούση, Μ. (2004). *Μαθήματα ιστορίας*. Εκδόσεις καστανιώτη: Αθήνα.

Sebba J, (2000). *Ιστορία για όλους*. μεταίχμιο, Αθήνα.

Τσότσος Γ. (1997). *Μακεδόνικα γεφύρια*, University studio press, Θεσσαλονίκη.

Χρυσυφίδης Κ. (1998). *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία*, Gutenberg, Αθήνα,

Vygotsky L., S. (1997). *Νους στην κοινωνία. Η ανάπτυξη των ανώτερων ψυχολογικών διαδικασιών*, Gutenberg, Αθήνα

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

Μαρία Χειμωνοπούλου, αρχαιολόγος – Δρ. αρχαιολογίας

Με αφορμή μια φωτογραφία

Στον ιστότοπο του Γαλλικού Υπουργείου Πολιτισμού που δημοσιεύει φωτογραφίες της Armée d' Orient, βρίσκει κανείς την παρακάτω φωτογραφία της Βέροιας¹ (εικ. 1). Σε πρώτο επίπεδο, δύο κύριοι περπατούν σ' ένα πλατύ λιθόστρωτο με ελαφριά κατωφέρεια. Πίσω τους, ένα τυπικό βεροιώτικο σπίτι με ισχυρή περιμετρική λιθοδομή και διώροφες προεξοχές (σαχνισιά), καθώς και μία επίσης σε χαμηλότερο ύψος ισχυρή λιθοδομή φαίνονται να εδράζονται στο μαλακό βράχο της περιοχής, ο οποίος στο σημείο σχηματίζει μεγάλες κοιλότητες, ορατές και αναγνωρίσιμες μέχρι και σήμερα. Στα αριστερά του διώροφου σπιτιού διακρίνεται πέρασμα με επίσης ελαφριά κατωφέρεια, που εδράζεται σε φυσικό βράχο, ενώ σε δεύτερο επίπεδο αποτυπώνεται λιθοδομή από μεγάλους, συγκριτικά με τους υπόλοιπους της φωτογραφίας, γωνιόλιθους, σωζόμενη σε αρκετό ύψος, η οποία φέρει κτίσμα με ξύλινη στέγη και μιναρέ. Έχοντας κανείς υπόψη του τη σχέση του φυσικού βραχώδους σχηματισμού των οικιών του πρώτου επιπέδου με την ισχυρή λιθοδομή στο βάθος, τη μορφή αυτής της λιθοδομής και το γεγονός ότι πάνω από αυτήν βρίσκεται ένα τζαμί, δε δυσκολεύεται να υποθέσει ότι η φωτογραφία αποτυπώνει έναν αιώνα περίπου πριν τη μορφή του νοτιοανατολικού τμήματος της οχύρωσης της Βέροιας με τον τριγωνικό πύργο και το τέμενος του Μαχμούτ Τσελεμπί. Ο μιναρές, ισχυρό χρονολογικό στοιχείο για τη λήψη της φωτογραφίας στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αι., αποκαλύφθηκε ξανά, μόνο στο τμήμα της βάσης του, στη νοτιοδυτική γωνία του τεμένους με αφορμή σωστικές εργασίες εξυγίανσης της περιοχής δυτικά του τριγωνικού πύργου της οχύρωσης. Στο σωζόμενο τμήμα του έχει πεντάπλευρη κάτοψη και πολύ επιμελημένη τοιχοποιία, αποτελούμενη από εναλλασσόμενες ζώνες ορθογωνισμένων παρολίων και πλίνθων, ανάλογη με παραδείγματα των πρώτων αιώνων της Τουρκοκρατίας (15ος – 16ος αι.), όπως στο τζαμί του Οσμάν Σαχ στα Τρίκαλα και στο Ζιντζιολί τζαμί στις Σέρρες². Το αρχικό κτίσμα του τζαμιού του Μαχμούτ Τσελεμπί θα πρέπει επομένως να χρονολογηθεί στην πρώιμη Τουρκοκρατία, ενώ από το 18ο – 19ο αι. ένα μεταγενέστερο κτίσμα

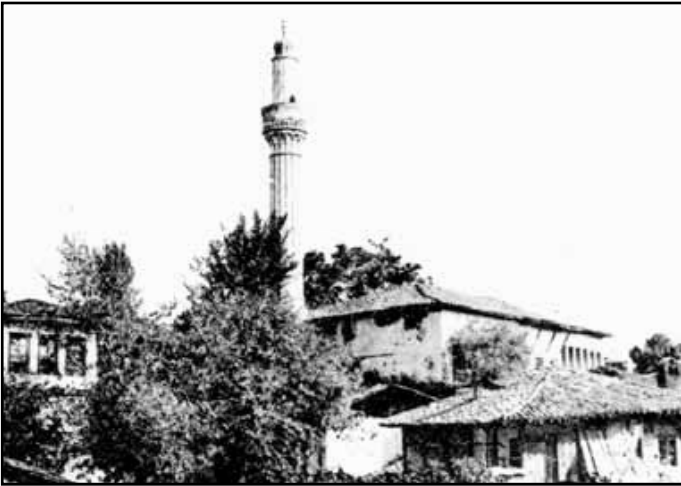
εικ. 1

και το γεγονός ότι πάνω από αυτήν βρίσκεται ένα τζαμί, δε δυσκολεύεται να υποθέσει ότι η φωτογραφία αποτυπώνει έναν αιώνα περίπου πριν τη μορφή του νοτιοανατολικού τμήματος της οχύρωσης της Βέροιας με τον τριγωνικό πύργο και το τέμενος του Μαχμούτ Τσελεμπί. Ο μιναρές, ισχυρό χρονολογικό στοιχείο για τη λήψη της φωτογραφίας στις πρώτες δεκαετίες του 20ου αι., αποκαλύφθηκε ξανά, μόνο στο τμήμα της βάσης του, στη νοτιοδυτική γωνία του τεμένους με αφορμή σωστικές εργασίες εξυγίανσης της περιοχής δυτικά του τριγωνικού πύργου της οχύρωσης. Στο σωζόμενο τμήμα του έχει πεντάπλευρη κάτοψη και πολύ επιμελημένη τοιχοποιία, αποτελούμενη από εναλλασσόμενες ζώνες ορθογωνισμένων παρολίων και πλίνθων, ανάλογη με παραδείγματα των πρώτων αιώνων της Τουρκοκρατίας (15ος – 16ος αι.), όπως στο τζαμί του Οσμάν Σαχ στα Τρίκαλα και στο Ζιντζιολί τζαμί στις Σέρρες². Το αρχικό κτίσμα του τζαμιού του Μαχμούτ Τσελεμπί θα πρέπει επομένως να χρονολογηθεί στην πρώιμη Τουρκοκρατία, ενώ από το 18ο – 19ο αι. ένα μεταγενέστερο κτίσμα

1 Ministère de la Culture (France) – Médiathèque de l'Architecture et du Patrimoine – Diffusion RMN, [Sites et monuments](#) : [Les villages](#), [Grèce](#) ; [Macédoine centrale](#) ; [Emathie](#) ; [Veria](#), La ville de Veria (1918). Vieilles maisons, N° de série OR511.

2 Η οθωμανική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα, συλλογικός τόμος του ΥΠ.Π.Ο., Αθήνα 2008, 208-210 , 284-286.

Εικ. 2 : Το τέμενος Μαχμούτ Τσελεμπή, φωτογραφία από Α.Ι. Μαργιέ –Α.Σ. Ματσάκη, «Η οθωμανική αρχιτεκτονική στην πόλη της Βέροιας», *Αρχαιολογία & Τέχνες* 105, σ. 72-78, εικ. 3, σ. 75 (Αρχείο Γεράσιμου Καλλιγά.).

εικ. 3

ήθηκαν το 2006, αποκαλύφθηκε τμήμα του τείχους της πόλης σε επαφή με τον πύργο και σε σωζόμενο μήκος 11,80 μ. και ύψος 15,55 μ. (εικ. 4). Το τείχος αποτελείται από εσωτερική και εξωτερική παρειά και εσωτερικό γέμισμα με λιθορριπή που δε σώζεται. Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκε το εσωτερικό τμήμα της εσωτερικής παρειάς του και το κατώτερο τμήμα της

διαδέχεται το αρχικό τέμενος, το οποίο είναι επίσης γνωστό και με την προσωνυμία Μπογιαλί, δηλαδή βαμμένο, από τα ζωηρά χρώματα με τα οποία ήταν διακοσμημένο (εικ. 2).

Ο τριγωνικός πύργος στον οποίο εδράζεται το τέμενος, σώζεται σε σχετικά καλή κατάσταση και μαζί με τους πύργους του βόρειου τμήματος της οχύρωσης αποτελούν τα πιο καλοδιατηρημένα τμήματα των τειχών της Βέροιας (εικ. 3). Η τοιχοποιία του αποτελείται από σειρές πώρινων γωνιόλιθων και μαρμάρινων μελών σε δεύτερη χρήση, όπου μεταξύ των κάθετων αρμών των δόμων παρεμβάλλονται τμήματα πλίνθων σε τετραπλές και εξαπλές καθ' ύψος σειρές, ανάλογα με το ύψος των παρακείμενων δόμων. Το σύστημα δόμησης παραπέμπει σε ανάλογα κτίσματα στη Θεσσαλονίκη και στις Σέρρες, με ενδείξεις παλαιολόγιας χρονολόγησης και συσχετίζει την κατασκευή του πύργου με μια αυτοκρατορική παρουσία ή εμπλοκή στα πράγματα της πόλης, είτε κατά την απελευθέρωση της Βέροιας από το Θεόδωρο Κομνηνό Δούκα (1214-1215), μετά τις καταστροφές που προξενήθηκαν από το Βούλγαρο Καλοϊωάννη και το μεγάλο σεισμό που σημειώθηκε μεταξύ των ετών 1211-1214, είτε αργότερα μέσα στο 13ο και στις αρχές του 14ου αι.³.

Δυτικά του τριγωνικού πύργου, χάρη σε σωστικές εργασίες που πραγματοποιή-

3 V. Kravari, *Villes et villages de Macédoine occidentale*, Paris 1989, σ. 64 και 66, ο σεισμός τοποθετείται στο πρώτο μισό του 13^{ου} αι. και η αναφορά σώζεται στο Δημήτριο Χωματιανό, ενώ στον κατάλογο των σεισμών του Γεωφυσικού Εργαστηρίου του ΑΠΘ έχουν καταμετρηθεί σεισμοί στα 1211, 1231, 1246 και 1265, βλ. C.B. Papazachos, E.M. Scordilis, *A catalogue of earthquakes in Greece and surrounding area for the period 550BC-1999*, Publ. Geophys. Laboratory, University of Thessaloniki, 1, 333pp, Thessaloniki 2000. Καταστρεπτικός σεισμός μεταξύ των ετών 1211-1214 αναφέρεται και στα άρθρα των Σ. Κίσσα (Σ. Κίσσας, «Σημειώματα, Προβλήματα της ιστορίας της Βέροιας στις αρχές του 13^{ου} αι., Β, καταστρεπτικός σεισμός μεταξύ των ετών 1211-1214», εφημερίδα Βέροια, Φ, 943 (23 Αυγούστου 1991)) και Α. Πέτκου (Α. Πέτκος, «Τα τείχη της Βέροιας, προανασκαφική επισκόπηση», *Μνήμη Μανόλη Ανδρόνικου*, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 25-35.).

εικ. 4

εξωτερικής. Διαπιστώθηκε ότι το σωζόμενο τμήμα της εσωτερικής παρειάς εδράζεται σε φυσικό βράχο, που για το λόγο αυτό σχηματίζει δύο χαμηλούς αναβαθμούς, και είναι δομημένο με μεγάλους πώρινους γωνιόλιθους και συνδετικό υλικό πηλόχωμα σε τέσσερις σειρές δόμων με ένα αμελές φορμηδόν και παρά μήκος σύστημα τοιχοποιίας. Η εξωτερική παρειά του τείχους αποκαλύφθηκε σε επαφή με το βράχο σε χαμηλότερη στάθμη από την εσωτερική σε σωζόμενο ορατό ύψος 1,50 μ. Η τοιχοποιία της αποτελείται από

πώρινους γωνιόλιθους μεταξύ των οποίων παρεμβάλλονται εν είδει οριζόντιας στρώσης κομμάτια σχιστολίθων, ενώ σποραδικά σχιστόπλακες και τμήματα κεράμων παρεμβάλλονται και στους κάθετους αρμούς (εικ. 5). Κατά τη διενέργεια δοκιμαστικής τομής διαπιστώθηκε ότι η εξωτερική παρειά του τείχους θεμελιώνεται σε κρηπίδωμα πλάτους 0,50μ. σε βάθος 2,30 μ. Το συνολικό πάχος της τοιχοποιίας υπολογίζεται σε 2,40-2,80 μ., αν ληφθεί υπόψη ότι το πλάτος της εσωτερικής παρειάς είναι 1μ. και το πλάτος της εξωτερικής 1,10 μ., συμπεριλαμβανομένης και της εσωτερικής λιθορριπής. Η χρονολόγηση του τμήματος αυτού της οχύρωσης εντάσσεται στην κύρια οχυρωτική φάση του 3ου αι. μ.Χ. με επάλληλες διορθώσεις και ανακατασκευές έως και τους νεότερους χρόνους.

Έναν αιώνα μετά την απελευθέρωση της Βέροιας, στο τμήμα της νοτιοανατολικής της οχύρωσης, έχουμε τη δυνατότητα να ανασυνθέσουμε σε όλο το φάσμα της διαχρονίας του από τον 3ο μέχρι και τον 20ό αι., αυτό το τμήμα της πόλης, χάρη στο σωζόμενο βυζαντινό πύργο με το τμήμα του περιβόλου, το τέμενος Μαχμούτ Τσελεμπή με τη βάση του μιναρέ και τις παλιές φωτογραφίες των αρχών του 20ού αι.

εικ. 4

ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ

Ολυμπία Μπέτσα, φιλόλογος – MSc σημειωτικής

Τα χάνια της Βέροιας

Το χάνι του Μεταλλίδη – σημερινή Δημοτική Αγορά (συλλογή ΚΕΠΑ)

Σε κάθε μας αναζήτηση οι δρόμοι της πόλης μας οδηγούν σε μια νέα γοητευτική ανακάλυψη. Εμπορικά καταστήματα που έκλεισαν, κτήρια που άλλαξαν χρήση, μορφή και ύφος, επαγγέλματα που χάθηκαν και έμειναν εικόνες στη μνήμη των παλιών συμπολιτών μας, που ανατρέχουν πίσω σκιαγραφώντας μια άλλη πολιτεία, μια πολιτεία ονειρική και ακατάληπτη.

Η αναζήτηση στο λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας για τη λέξη «χάνι» μας δίνει τον εξής ορισμό: το [χάνι]: οίκημα με μεγάλη εσωτερική αυλή, όπου στάθμευαν και διανυκτέρευαν οι ταξιδιώτες και τα ζώα τους. Κατ' επέκταση, μειωτικά, «χάνι» ονόμαζαν το ξενοδοχείο χωρίς στοιχειώδη καθαριότητα και στοιχειώδεις ανέσεις. Οι Έλληνες δανειστήκαμε τη λέξη από τους Τούρκους που τη δανείστηκαν με τη σειρά τους από τους Πέρσες. «Χανιτζής» ή «χατζής» ονομαζόταν ο ιδιοκτήτης χανιού.

Ο κύριος Νίκος Καλλιγιάς ήταν πεταλωτής, ιδιοκτήτης χανιού και αργότερα τυροκόμος, σήμερα αναπολεί το παρελθόν, συνθέτει τις μνήμες και συγγράφει. Ένα ζεστό πρωινό του Αυγούστου, πάνω στην πανέμορφη ταράτσα της πολυκατοικίας, όπου κατοικεί στο κέντρο της Βέροιας, μου μίλησε για τα χάνια.... τα χάνια που χάθηκαν όταν τα άλογα, τα

γαϊδούρια και τα μουλάρια έπαψαν να είναι μεταφορικά μέσα και αντικαταστάθηκαν από τα αυτοκίνητα παντός τύπου.

Υπήρχαν δύο κατηγορίες χανιών: τα χάνια - πανδοχεία τα οποία φιλοξενούσαν και πολίτες και συνεπώς διανυκτέρευαν, και τα ημερήσια χάνια, όπου διέμεναν μόνο τα ζώα. Στα χάνια ξαπόσταιναν άλογα, μουλάρια και γαϊδούρια μετά από τα μακρινά ταξίδια. Τα χάνια - πανδοχεία ήταν περικλειστές αυλές με καφενεδάκια, μαγαζιά και χώρους στάθμευσης των αλόγων. Στα μεγάλα χάνια χωρούσαν και κάρα. «Χανιάτικα» λέγονταν τα χρήματα που πλήρωναν οι επισκέπτες για τη διαμονή.

Οι μνήμες του κυρίου Καλλιγά ξεκινάνε από το 1930 περίπου. Θυμάται ότι στα χάνια - πανδοχεία της Βέροιας διέμεναν και μπουλούκια εργατών από άλλες πόλεις (Κοζάνη, Σιάτιστα και Γρεβενά). Οι εργάτες

αυτοί έρχονταν στην πόλη είτε για να δουλέψουν στα χωράφια, στο θερισμό, είτε για να εργαστούν στις οικοδομές. Οποιος αναζητούσε εργάτες, πήγαινε στο χάνι και συμφωνούσε με τους αρχηγούς των μπουλουκιών για τις διάφορες εργασίες. Κατά την περίοδο του εμφυλίου στα μεγάλα χάνια κατέφυγαν και αρκετοί πυροπαθείς ανταρτοπληκτοί, οι οποίοι, μην έχοντας πού να καταλύσουν, έβρισκαν σαν μοναδική λύση τα χάνια. Με μια δραχμή κοιμόντουσαν κάτω δίχως μαξιλάρι, «σπαρτιάτικα την έβγαζαν», όπως χαρακτηριστικά μας είπε ο κύριος Νίκος. Τις περισσότερες φορές κοιμόντουσαν όπως ήταν ντυμένοι, δεν έβγαζαν τα παπούτσια, γιατί φοβόντουσαν μην τους τα κλέψουν οι άλλοι.

Το μεγαλύτερο διανυκτερεύον χάνι - πανδοχείο ήταν του Μεταλλίδη, ακριβώς εκεί που βρίσκεται η σημερινή Δημοτική Αγορά και ήταν περίπου τέσσερα στρέμματα με ένα σιντριβάνι, όπου ποτίζονταν τα άλογα. Το σιντριβάνι λειτουργούσε ως στοιχείο διαφορετικότητας. Έλεγαν οι περαστικοί «πάμε στο χάνι με το σιντριβάνι». Είχε τρεις εισόδους: η μία ήταν στην οδό Πλατάνων, η άλλη στη Μεγάλου Αλεξάνδρου και η τρίτη στην οδό Φιλίππου. Είχε δύο μεγάλες αίθουσες, η πιο μεγάλη ήταν για τους άνδρες και η μικρότερη για τις γυναίκες. Τα «χανιάτικα» ήταν περίπου μία δραχμή. Μέχρι το 1950 ήταν ιδιοκτησία του Αγίου Αντωνίου και αργότερα περιήλθε στην κατοχή του Δήμου Βέροιας που το αγόρασε για να εγκαταστήσει τη λαϊκή αγορά της πόλης. Έφτιαξε παράγκες, ταβέρνες, ψαροταβέρνες, μανάβικα κλπ. Αργότερα χτίστηκαν νέα κτήρια με χρηματοδότηση από το σχέδιο Μάρσαλ, ύστερα από είκοσι χρόνια όμως, ξαναγκρεμίστηκαν για να γίνει η αγορά που υπάρχει σήμερα.

Δεύτερο μεγάλο χάνι ήταν εκείνο του Φίλιππα Ουζούνη. Βρισκόταν στη Μεγάλου Αλεξάνδρου, όπου για ένα χρονικό διάστημα στεγάστηκε αργότερα το ΚΤΕΛ της πόλης. Αυτό το γνώριζαν όλοι ως «το χάνι του Φίλιππα». Είχε δύο εισόδους, μία στη Μεγάλου Αλεξάνδρου και μία στη Βενιζέλου. Ήταν και αυτό πολύ μεγάλο χάνι, περίπου τέσσερα στρέμματα και είχε και αυτό δύο δωμάτια σε ένα παταράκι, ένα μέτρο ψηλότερα από το έδαφος. Σήμερα στην περιοχή υπάρχουν εμπορικά καταστήματα.

Τρίτο μεγάλο χάνι που φιλοξενούσε πολίτες και διανυκτέρευε ήταν αυτό του Καραγιώργου στην οδό Πλατάνων. Ήταν επίσης αρκετά μεγάλο, ώστε να φιλοξενεί και κάρα. Σήμερα στη

Χάνι στην Προύσα

γωνία του χανιού στεγάζεται η ταβέρνα του Θόδωρα.

Τέταρτο χάνι ήταν του Δροσινού, που βρισκόταν στην οδό Κεντρικής, λίγο πιο πάνω από το φούρνο του Ηλία Φυτίκα. Από πληροφορίες του κυρίου Χρήστου Λιόλιου μαθαίνουμε ότι τα αδέρφια Μάκης και Λευτέρης Δροσινός που ήταν ιδιοκτήτες του χανιού ήταν εξαιρετικά μερακλήδες.

Ορισμένα παντοπωλεία της Βέροιας είχαν μικρά

χάνια, όπου έδεναν τα άλογά τους οι χωρικοί όσο διαρκούσαν τα ψώνια στην πόλη. Τα πέριξ χωριά δεν είχαν παντοπωλεία. Έτσι κάθε χωριό είχε το παντοπωλείο του, από όπου ψώνιζε ο χωρικός και όπου ξαπόσταине το άλογό του δωρεάν. Ήταν τα παντοπωλεία από όπου επέλεγαν να ψωνίζουν ο πρόεδρος και ο παπάς του χωριού και επομένως και όλοι οι συγχωριανοί τους.

Ο κύριος Καλλιγιάς θυμάται τα χάνια στα παντοπωλεία του Θρασύβουλου Τζήκα επί της Κεντρικής κοντά στον Άγιο Αντώνιο, του Εμμανουήλ Παπαϊωάννου στην οδό Κάππου και ένα αρκετά μεγάλο στο σημερινό πεζόδρομο κάτω από την εκκλησία του Χριστού που ανήκε στον Παπαδήμο. Επίσης, επί της οδού Ιπποκράτους υπήρχε το παντοπωλείο – χάνι του Ζαφάρα. Εκτός από τα παντοπωλεία και τα πεταλωτήρια είχαν χάνια. Υπήρχε το χάνι των πεταλωτών Καλλιγιά επί της οδού Κάππου το οποίο ήταν από τα τελευταία που έκλεισαν το 1980, για να μετατραπεί στη συνέχεια σε μαγαζί σιδηρικών και σήμερα σε κατάστημα ρούχων. Οι πεταλωτές, πολλές φορές, είχαν και γνώσεις πρακτικής κτηνιατρικής. Ο πεταλωτής Ιωάννης Καλλιγιάς γνώριζε πώς να γιαιτρεύει τον τέτανο. Έπρεπε να παραμείνει το ζώο σε σκοτεινό χώρο κάποιες μέρες. Απέναντι από το πεταλωτήριό του μπορούσε κανείς να βρει το χάνι του πεταλωτή Στέργιου Πολυχρονιάδη, στο οποίο έδεναν τα άλογα και κάποιοι που δεν πετάλωναν εκεί τα άλογα τους πληρώνοντας ένα αντίτιμο μίας δραχμής, επειδή ήταν σχετικά ευρύχωρο. Ο Πολυχρονιάδης πετάλωνε και βόδια. Στο βιβλίο του Θεόδωρου Σ. Πολυχρονιάδη «Εικόνες που έζησα» σκιαγραφείται γλαφυρά και παραστατικά η εποχή μέσα από τις περιγραφές για τον πατέρα του. Γράφει χαρακτηριστικά: «Την τέχνη του πεταλωτή την έμαθε στη Βέροια. Βρήκε κι ένα χάνι στην περιοχή του πεζόδρομου με μεγάλη αυλή, χωρούσε στριμωχτά είκοσι πέντε κάρα και στα αχούρια του σταβλίζονταν περίπου τριάντα ζώα» και: «Η πληθωρικότητα του πατέρα μου και η δύναμη του ήταν ξεχωριστές. Κάποια μέρα τρόμαξα, όταν το άλογο την ώρα που το πετάλωνε έγειρε προς το μέρος του. Μισοκαθισμένος, όπως ήταν, δεν είχε χρόνο να σηκωθεί. Πάγωσα... Ήρεμος άπλωσε το αριστερό του χέρι και το έσπρωξε. Νομίζω πως και το άλογο είχε καταλάβει και βοήθησε στη μετακίνησή του».

Κάποιοι άλλοι πεταλωτές που δεν είχαν δικά τους χάνια, νοίκιαζαν ένα χώρο στα μεγάλα χάνια όπου πετάλωναν τα άλογα των επισκεπτών. Τα άλογα δεν τα φρόντιζε κανείς άλλος εκτός από τους ιδιοκτήτες τους. Σε περίπτωση που θα αργούσαν να γυρίσουν όμως, αν είχαν κάποιο δικαστήριο π.χ. έλεγαν στο χαντζή: «δος του μια οκά τριφύλλι» ή «πότισέ το, θα αργήσω».

Ο κύριος Αντώνιος Χαϊδούλης με υποδέχτηκε στο σπίτι του απέναντι από την εκκλησία

του Αγίου Αντωνίου ένα Κυριακάτικο απόγευμα. Το φόντο της στολισμένης εκκλησίας, του νιόπαντρου ζευγαριού και των καλεσμένων άρχισε να υποχωρεί σιγά – σιγά καθώς έφταναν στα αυτιά μου οι απόηχοι του παρελθόντος και εισέβαλαν στο μυαλό μου οι εικόνες μιας αλλιώςτικής, μακρινής, ζωηρής, γεμάτης εμπορική κίνηση πλατείας ακριβώς εκεί στον Άγιο Αντώνιο. Το παντοπωλείο – χάνι του Χαϊδούλη Ιωάννη ήταν από τα μεγαλύτερα. Μακρόστενο, εκτεινόταν από την Κεντρικής μέχρι τον Άγιο Γεώργιο. Καθημερινά έφταναν εκεί ζώα από διάφορα μέρη, καθώς εκεί ήταν το κέντρο της αγοράς. Το δικό τους χάνι χωρούσε μέχρι και πενήντα άλογα. Μας εξήγησε ότι γύρω – γύρω υπήρχαν διάφορα παντοπωλεία – χάνια. Εκτός από τα προαναφερόμενα υπήρχε και του Καζαμπάκα Αργύρη, ενώ λίγο πιο πέρα στη συμβολή Βενιζέλου και Μεγάλου Αλεξάνδρου, εκεί που βρίσκεται σήμερα κατάστημα νυφικών υπήρχε άλλοτε το παντοπωλείο – χάνι του Γώγου. Στην πλατεία Αγίου Αντωνίου μπορούσε κανείς να βρει και το πανδοχείο του Δακελόπουλου, όπου διέμεναν οι επισκέπτες, αλλά δεν υπήρχε χάνι για να δέσουν τα άλογά τους.

Πετάλωμα αλόγου

Οι αλευρόμυλοι της Βέροιας επίσης διέθεταν χάνια, καθώς σε αρκετά χωριά δεν είχαν μύλους. Έτσι, οι αλευρόμυλοι δούλευαν μέρα – νύχτα, είχαν πολλή πελατεία και αναγκαστικά οι πελάτες διέμεναν στα μικρά χάνια με τα δύο τρία δωμάτια που υπήρχαν στους μύλους. Ιδιοκτήτες ήταν οι: Σωσσίδης, Ντάλης, Χατζή – Κουικόγλου, «βούλγαρος», Μάρκου (σημερινό Βυζαντινό Μουσείο), Ιορδάνης Κουικόγλου, Χαλατζούκας. Επίσης υπήρχαν και οι σουσαμόμυλοι των Μαλούτα, Σαράφογλου και Κανδύλα που παρήγαγαν ταχίνι και σουσαμέλαιο. Οι Βεροιώτες δε χρησιμοποιούσαν σουσαμέλαιο, αλλά ταχινέλαιο με το οποίο έφτιαχναν και τους περίφημους Βεροιώτικους φασουλοταβάδες.

Όταν τα άλογα και τα γαϊδουράκια λιγόστεψαν και τα αυτοκίνητα κατέκλυσαν τους δρόμους, τα χάνια άρχισαν να κλείνουν το ένα μετά το άλλο. Οι πεταλωτές μετέβαιναν στα χωριά για να πεταλώσουν τα ζώα, καθώς ήταν πια πολύ επικίνδυνο να επιχειρήσουν να τα μετακινήσουν σε δρόμους ταχείας κυκλοφορίας. Οι μηχανές άλλαξαν τους ρυθμούς και τις σχέσεις μας με τα ζώα. Και έτσι έσβησαν τα χάνια, τα γεμάτα ζώα, φασαρία και ανθρώπους κουρασμένους από το δρόμο.....

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

π. Αθανάσιος Γ. Βουνδούρης, Μέλος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ (ΕΞΩ ΥΠΑΠΑΝΤΗΣ) ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Μήτε πέτρα δεν άφησε
του Εμπού – Λουμπούτ τ' ασκέρι
στο πέρασμά του σκόρπισε
αίμα και συμφορά.

α. Εισαγωγικά

Η επανάσταση του 1822 στη Νάουσα και την ευρύτερη περιοχή της είχε, όπως είναι γνωστό, ως αποτέλεσμα την καταστροφή πολλών από τους οικισμούς και τα μοναστήρια που υπήρχαν μέχρι την εποχή εκείνη στο Βέρμιο και την επαρχία Βεροίας και Ναούσης, με επακόλουθο τον ριζικό μετασχηματισμό της οικιστικής και δημογραφικής εικόνας της περιοχής.¹ Μάλιστα, η καταστροφή που προκλήθηκε από τα οθωμανικά στρατεύματα υπήρξε σε αρκετές περιπτώσεις τόσο μεγάλη, ώστε να εξαφανιστούν εντελώς από τον χάρτη της επαρχίας πολλά από τα χωριά και τα μοναστήρια που είχαν αναπτυχθεί στην περιοχή, κατά την προεπαναστατική περίοδο.

Ένα από τα μοναστήρια αυτά υπήρξε και η ιερά μονή Υπαπαντής (Έξω Υπαπαντής) της Νάουσας,² που βρισκόταν «στα πλευρά της Δούρλιας, επάνω σε απόκρημνο βράχο, που βλέπει προς την Παλαιονάουστα».³ Σήμερα, στην ίδια τοποθεσία έχει χτιστεί μεταγενέστερο εξωκκλήσι, για να θυμίζει την προϋπαρξη του μοναστηριού.⁴

Η καταστροφή του στα 1822 είχε, ταυτόχρονα, ως συνέπεια και την παράλληλη εξαφάνιση ενός σημαντικού αριθμού πληροφοριών που συνδέονται με την ιστορική του διαδρομή και εξέλιξη. Στην πραγματικότητα, οι μοναδικές μέχρι στιγμής ενδείξεις και πληροφορίες για την ύπαρξή του, προέρχονται από το γεγονός της διατήρησης και διάδοσης της μνήμης του μεταξύ των επόμενων γενιών της Νάουσας και των γύρω χωριών.⁵

1 Γενικότερα για την επανάσταση του 1822 βλ. Αντώνης Κολτσιδάς, *Η επανάσταση και η καταστροφή της Νάουσας κατά το 1822*, Βέροια 2010.

2 Για τους ναούς και τα μοναστήρια της Νάουσας βλ. Γεώργιος Χ. Χιονίδης, *Σύντομη ιστορία του χριστιανισμού στην περιοχή της Βεροίας*, Βέροια 1961, 63 – 64. Μανώλης Βαλσαμίδης, *Ψηφίδες*, τ. 3, Νάουσα 2009, 142 – 147. Παύλος Κυριακίδης, «Οι εκκλησίες της Νάουσας του 19ου αιώνα. Η περίπτωση της «Παναγίας»», *Προσωπογραφικά και Ιστορικά*, Βέροια 2009, 281 – 289.

3 Απόστολος Μ. Τζαφερόπουλος, *Τουριστικός οδηγός Ημαθίας. Βέροια – Νάουσα – Αλεξάνδρεια – Περίχωρα*, Θεσσαλονίκη 1969, 102.

4 Βλ. Γεώργιος Στογιόγλου, «Η Εκκλησία και τα σχολεία στη Νάουσα», *Νάουσα 19ος – 20ος αιώνας*, Νάουσα 1999, 76 – 78.

5 Βλ. Ευστάθιος Στουγιαννάκης, *Ιστορία της πόλεως Ναούσης*, Θεσσαλονίκη 1993, 26. Χιονίδης, *Σύντομη ιστορία*, ό.π., 63 – 64.

β. Μία διαθήκη του 1813 που σχετίζεται με το μοναστήρι

Τη θολή εικόνα που έχουμε, μέχρι σήμερα, για την ιστορία του μοναστηριού, έρχεται να φωτίσει, σε κάποιο βαθμό, έστω και αμυδρά, μία διαθήκη των αρχών του 19^{ου} αιώνα, μέσα από την οποία μας δίνεται η δυνατότητα να επιβεβαιώσουμε, από τη μία πλευρά, την προφορική παράδοση για την ύπαρξη του μοναστηριού της Υπαπαντής στη Νάουσα, και από την άλλη να αποκτήσουμε μία περισσότερο ξεκάθαρη εικόνα σχετικά με ορισμένα από τα πρόσωπα, τα περιουσιακά στοιχεία και τις δομές του μοναστηριού, σχεδόν μία δεκαετία πριν από την οριστική καταστροφή του.

Πρόκειται για διαθήκη η οποία συνάφθηκε στις 7 Αυγούστου του 1813 μεταξύ του ηγουμένου «της Υπαπαντής του καζά Ναούσης» Δωροθέου και των υπόλοιπων πατέρων του μοναστηριού από τη μία πλευρά, και από την άλλη του εφημέριου της ενορίας της Παναγίας Δεξιάς Βέροιας «αιδεσιμότατου παπά κυρ Αποστόλη» και της πρεσβυτέρας του Δούκενας. Σκοπός της διαθήκης υπήρξε η επικύρωση της πώλησης ενός οικήματος του μοναστηριού της Υπαπαντής, το οποίο βρισκόταν στην ενορία της Παναγίας Δεξιάς της Βέροιας,⁶ προς τον ιερέα της ίδιας ενορίας παπά – Αποστόλη και την πρεσβυτέρα του Δούκενα, έναντι του ποσού των 900 γροσίων.⁷

Το κείμενο της διαθήκης αναφέρει τα εξής⁸:

† ενώπιον εμού και των εντιμοτάτων κληρικών και | χρησίμων αρχόντων της πολιτείας ταύτης, παρὰστὰς ο
δω|ρόθεος ηγούμενος της υπαπαντής του καζά της ναούσης συν | τη λοιποί συνοδία, ιδίοις αυτών ομολόγησαν
χείλεσιν ότι | επώλησαν το οσπίτιον της υπαπαντής εις τον αιδεσιμότατων | παπά κυρ αποστόλιν εφιμέριον της
δεξιάς, και εις την πρε|σβητέραν αυτού δουκένην, πράσει τελεία διά γρ: 900: ήτοι | ενεακόςια, και έλαβεν αυτά
ο ηγούμενος, σῶα και ανε|λειπή, το οποίον κείτε εις την ενορίαν της αυτής δεξιάς | έχων εν αυτώ ανώγειον και
κατώγειον, και εν μεν το ανώ|γειον έχει οντάδες δύο, και εν κρεββάτι, εις δε το κατώγειον | έχει οντάν εν και
μαγαζί και ολήγην αυλήν με πιγάδι, και | γιτνιαζήται από μεν του ενός μέρους με το οσπίτιον του μακα|ρήτου
νικολάου, από δε του άλλου μέρους με οσπίτιον του μούμου | Χ” αντωνίου, και από το τρίτον με του μακαρητου
μανόλην πολίτου | και από το τέταρτον μέρος υπάρχει ο κινῶς δρόμος αυτό | τίνυν το ηρειμένον οσπίτιον
επώλησεν ο ρειθείς δορόθεος ηγου|μενος της υπαπαντής, εις τον παπά αποστόλην και εις την πρεσβι|τέραν
δουκένην πράσει τελεία διά τα ηρειμένα ενεακόςια | γρόσια ως ανωτέρω είρηται, και έλαβε αυτά σῶα και
ανε|λειπή μέχρι και οβολού· και εις το εξής έχουσιν μένει κύριοι | και εξουσιασταί ο ειρημένος παπά αποστόλης
και η πρεσβυ(τέ)ρα του δούκενα | όθεν εις την περι| τούτου δήλωσιν εγένετο και το παρόν συνωδικόν | γραμμα
τη εμή επιβεβαιόσει και ταις μαρτυρίαις των εν|τιμοτάτων κληρικών και χρησίμων αρχόντων της | πολιτείας
ταύτης, και εδόθη εις χείρας του παπά αποστόλη | και της πρεσβητέρας αυτού δουκένης { αωιγ : αυγούστου ζ.

ο του αγίου βερροίας αρχιερατικός επίτροπος Γρηγόριος βεβαιοί

ο θωμάς μανουήλ μάρτυς

ο θωμάς κωνσταντίνου μάρτυς

μανουήλ δημητρίου μάρτυς

αντώνιος μούμου μάρτυς

αντώνιος μαρτίνου μάρτυς

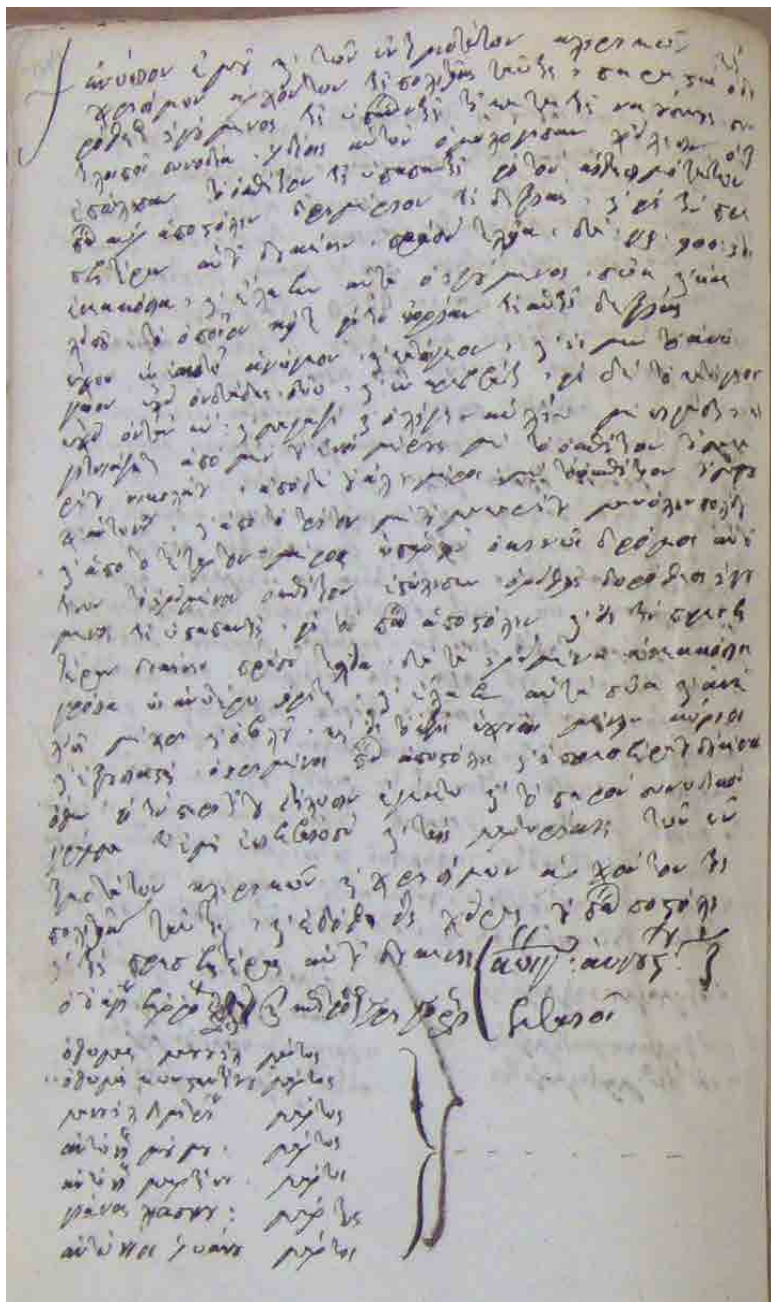
γιάννος λιάσκου μάρτυς

αντώνιος Ιωάννου μάρτυς

6 Είναι πολύ πιθανό το συγκεκριμένο οίκημα να αποτελεί κληροδότημα προς το μοναστήρι της Υπαπαντής από κάποιον(-α) χριστιανό(-ή) της Βέροιας. Η τακτική αφιέρωσης ακινήτων από χριστιανούς της επαρχίας προς μοναστήρια της περιοχής αποτελεί ιδιαίτερα συνηθισμένο φαινόμενο κατά τη διάρκεια του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα.

7 Α.Ι.Μ.Β.Ν.Κ., *Κώδικας Δανιήλ – Χρυσάνθου (παλαιός)*, 174.

8 Κατά τη μεταγραφή διατηρούμε την ορθογραφία του πρωτοτύπου.

**Η διαθήκη του μοναστηριού της Υπαπαντής
Νάουσας (7 Αυγούστου 1813)**

μοναχών), καθώς και συγκεκριμένη μοναστηριακή περιουσία. Ως μέρος της περιουσίας του μοναστηριού εμφανίζεται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα μία οικία που βρισκόταν στην ενορία της Παναγίας Δεξιάς στη Βέροια, η οποία πουλήθηκε στον εφημέριο της ίδιας ενορίας και την πρεσβυτέρα του, έναντι του ποσού των 900 γροσιών. Επίσης, στα περιουσιακά στοιχεία του μοναστηριού εντάσσεται, κατά πάσα πιθανότητα, και ένα μετόχι που βρισκόταν στην πόλη της Νάουσας,⁹ το οποίο περιελάμβανε τον ναό της «μέσα Παπαντής», μαζί με τα διάφορα

Από την παραπάνω διαθήκη μας δίνεται η δυνατότητα να αποκομίσουμε ορισμένα σημαντικά στοιχεία για το μοναστήρι της Υπαπαντής κατά τα τελευταία χρόνια της ύπαρξης και λειτουργίας του, καθώς αποτελεί, μέχρι σήμερα, τη μοναδική (γνωστή) γραπτή πηγή πληροφόρησης για την ιστορία του.

Ως ηγούμενος της Υπαπαντής, κατά το έτος 1813, εμφανίζεται ο Δωρόθεος, χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται εάν πρόκειται για ιερομόναχο, αρχιμανδρίτη ή απλό μοναχό. Δεν αποκλείεται ο συγκεκριμένος ηγούμενος να παρέμεινε στην ίδια θέση μέχρι και την οριστική καταστροφή του μοναστηριού από τα οθωμανικά στρατεύματα. Επίσης, από την παραπάνω διαθήκη πληροφορούμαστε ότι κατά την ίδια περίοδο διέμεναν στην Υπαπαντή και ορισμένοι άλλοι μοναχοί («λοιπή συνοδεία»), γεγονός που μας επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι πρόκειται για ένα από τα μοναστήρια της επαρχίας που φιλοξενούσαν, μέχρι και την επανάσταση του 1822, οργανωμένη μοναστική αδελφότητα.

Το μοναστήρι φαίνεται να διαθέτει οργανωμένες διαχειριστικές δομές (διοικητική ιεράρχηση ηγουμένου –

⁹ Μέσα στην πόλη της Νάουσας φαίνεται να διαθέτουν μετόχια και άλλα μοναστήρια της γύρω περιοχής. Βλ. Δημήτριος Αγγ. Παπάκης, "Το μετόχι της μονής Ταξιαρχών στη Νάουσα και η προσφορά του στην παιδεία με βάση ανέκδοτα έγγραφα και άλλα στοιχεία", *Προσωπογραφικά και Ιστορικά*, Βέροια 2009, 223 – 280.

εξαρτήματά του.¹⁰

Όπως μπορούμε να συμπεράνουμε από τη διαθήκη του 1813, το μοναστήρι φαίνεται να αντιμετωπίζει, κατά την περίοδο αυτή, οικονομικές δυσκολίες, γεγονός που ανάγκασε τον ηγούμενο και τους μοναχούς του να προχωρήσουν στην εκποίηση μέρους των περιουσιακών του στοιχείων. Πιθανότατα, η ενέργεια αυτή να συνδέεται με την προσπάθεια των μοναχών να εξασφαλίσουν έναν αριθμό χρημάτων, προκειμένου να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις οικονομικές εκκρεμότητες του μοναστηριού τους, το οποίο προφανώς είχε αναγκαστεί να προσφύγει στη σύναψη υπέρογκων για τις δυνατότητές του δανείων. Την ίδια αρνητική εικόνα, στον οικονομικό τομέα, παρουσιάζουν στις αρχές του 19^{ου} αιώνα όλα σχεδόν τα μοναστήρια και οι ενορίες της επαρχίας, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να εκποιηθεί ένας αρκετά σημαντικός αριθμός εκκλησιαστικής περιουσίας, προκειμένου να αποπληρωθούν προηγούμενα χρέη και δάνεια.¹¹

γ. Κατακλείδα

Έχοντας ως δεδομένο την έλλειψη επαρκών πηγών ιστορικής πληροφόρησης, για ζητήματα που σχετίζονται με την προεπαναστατική ιστορία της επαρχίας Βεροίας και Ναούσης, θεωρούμε ότι η αξιοποίηση μίας σειράς ανεκμετάλλευτων πηγών, όπως είναι οι διαθήκες αυτής της περιόδου, μπορεί να μας δώσει τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε με περισσότερη ακρίβεια μία σειρά παραμέτρων και εξελίξεων που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή κατά την κρίσιμη περίοδο του δεύτερου μισού του 18^{ου} και τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα.

Ο όγκος του διαθέσιμου αρχειακού υλικού της περιόδου, δυσπρόσιτος μέχρι στιγμής, σε μεγάλο βαθμό, μπορεί να μας προσφέρει μία σειρά νέων στοιχείων και πληροφοριών, εμπλουτίζοντας τις γνώσεις μας για την ιστορία της επαρχίας, κατά την περίοδο της μετάβασής της από την προεπαναστατική περίοδο στη νέα εποχή των οθωμανικών μεταρρυθμίσεων και μετασχηματισμών.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, αποκτούν, πλέον, μία θέση στην τοπική ιστοριογραφία της επαρχίας πληροφορίες που σχετίζονται με την πορεία και εξέλιξη άγνωστων, ή λιγότερο γνωστών από άλλες πηγές, μοναστηριών, οικισμών, θεσμών και προσώπων, που με την πάροδο των χρόνων περιήλθαν στη λήθη των μετέπειτα γενιών.

10 Θωμάς Γαβριηλίδης, "Ο ναός της Υπαπαντής της Νάουσας 1894 – 1994: Η πρώτη εκατονταετία", *Νιάουσα* 72 (Ιούλιος – Σεπτέμβριος 1995) 118 – 122. Πρβλ. Ο ίδιος, *Νάουσαν ακρότομον ... πέτρων*, Νάουσα 2001, 97 – 102.

11 Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, "Πληροφορίες για δύο μοναστήρια στο Βέρμιο και τον κάμπο της Ημαθίας κατά την Οθωμανική περίοδο (18^{ος} – 19^{ος} αι.)", *Μελετήματα Ημαθίας* 3 (2011).

ΤΑ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΑ

Ιωάννης Μοσχόπουλος, δικηγόρος - ερευνητής

ΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟ

Πληροφορίες για το χωριό Κουλούρα

Κατά την τοπική προφορική παράδοση η ονομασία των χωριών του Ρουμλουκιού αποδίδεται σε μία μεγάλη πλημμύρα του ποταμού Αλιάκμονα, ο οποίος αποκαλούνταν «λωλός» (= τρελλός) και «απολυτός» (= ελεύθερος να κινείται σε όποια κατεύθυνση ήθελε) και ειδικότερα, η **Κουλούρα** ονομάστηκε έτσι, επειδή τα νερά την περικύκλωναν ή η κοίτη του ποταμού έκανε κύκλο γύρω της ή κοντά της.

Θεωρείται τεκμηριωμένη η ύπαρξη του χωριού το 1519, περί το 1550, περί το 1650 και περί το 1750. (Gara 2000, σ. 28 – Γκαρά 2007, σ. 59, 60, 61)

Στο Tapu Tahrir του 1530 καταγράφηκε ως Kolutra, χωριό του καζά Βεροίας.

Σε έγγραφα της περιόδου 1639-1642 το χωριό αναφέρεται αρκετές φορές:

«Ρεμπιούλ Αχήρ 1049. Απόφαση επιδικάζουσα την καταβολή 46 γροσίων στον Σεΐχ Μεχμέτ εφένδη, κάτοικο συνοικίας Ιβά εφένδη Βεροίας, παρά των απίστων Πάρης και Ζαφείρη, κατοίκων χωριού **Κουλούρας**, λόγω δανείου, κατόπιν αγωγής του ρηθέντος δανειστού κατά των δυστροπούντων να εξοφλήσουν το χρέος τους, οι οποίοι στο δικαστήριο ομολόγησαν ότι χρωστούν μόνο 31 γρόσια, ο δε δανειστής απέδειξε με μάρτυρες ότι τον οφείλουν 15 γρόσια επί πλέον, δηλαδή συνολικά 41 γρόσια και διατάχθηκε η δια φυλακίσεώς τους είσπραξη του χρέους.»

«Τζεμαγιούλ Εββέλ 1049. Πράξη με την οποία ο κάτοικος Βέροιας Σεΐχης Μεχμέτ εφένδης ενώπιον του Ιεροδικείου, παρουσία και των απίστων κατοίκων του χωριού **Κουλούρα**, Παρίση Ζαφείρη, Θανάση και Γιάννη, ομολόγησαν ότι επειδή είχε λαμβάνειν από τους κατοίκους του χωριού Κουλούρα, λόγω δανείου, αληθούς βάρους και γνησιότητας 46 τεμάχια ρεάλια, έλαβε από αυτούς εξ ολοκλήρου το παραπάνω ποσό και ότι ούτε ένα άσπρο και κανέναν οβολό υπολείπεται να λάβει από τους κατοίκους του αναφερθέντος χωριού.»

«Τζεμαγιούλ Αχήρ 1049. Απόφαση Ιεροδικαστού, με την οποία διατάσσεται η παράδοση όλων των χοίρων από τον Θεοδόση, γιο του αποβιώσαντος απίστου Βάσσου, κατοίκου του χωριού **Κουλούρα**, στον Νικόλαο, θετό γιο του αποβιώσαντος, (επί) αγωγής της άπιστης Αγγελίνας, χήρας του αποβιώσαντος Βάσσου, ότι ο σύζυγός της Βάσσος προ του θανάτου του είχε δωρήσει στον θετό γιό του Νικόλαο ένα ... χοίρο του (στον) Θεοδόση. Μέσα σε μια εξαετία από αυτόν τον ένα χοίρο προήλθε ποίμνιο από εννέα χοίρους, τους οποίους ζήτησε ο γιος του Νικόλαος από τον Θεοδόση, και αυτός αρνήθηκε να τους δώσει, για το λόγο ότι ένα χοίρο παρέλαβε από τον πατέρα του και επομένως ένα χοίρο οφείλει να παραδώσει στον Νικόλαο.» (Το επίθετο «Αγγελίνας» επιχωριάζει και σήμερα στο χωριό Κουλούρα).

«Σαμπάν 1049. Πράξη περί οριστικής πώλησεως ακινήτου και κινητών μιας οικίας ονομαζομένης τσιφλίκι μετά πέντε δωματίων γεωργικών κειμένης στο χωριό **Κουλούρα**, με αχυρώνα οκτάγωνο, ένα σταύλο, ένα υπόστεγο καλυμμένο με καλάμι, μία αποθήκη με έξι χωρίσματα, με εννέα βόδια, εννέα φορτία σίτου και δεκαπέντε φορτία σίτου σπόρου στα χέρια των γεωργών, έξι φορτία κριθαριού, δύο άμαξες και λοιπά γεωργικά εργαλεία, από τον Αχμέτ Τσελεμπή γιου Μαχμούτ, κατοίκου συνοικίας Χατζή Καραγκιόζ Βεροίας, στον Νέμο μπέη γιο Μουσταφά, αντί πενήντα χιλιάδων άσπρων και περί εκχωρήσεως της νομής πεντακοσίων στρεμμάτων αγρών του κειμένων εντός των ορίων του παραπάνω χωριού, αντί δεκαοκτώ χιλιάδων άσπρων, τα οποία έλαβε εξ ολοκλήρου ο πωλητής και εκχωρητής και παρέδωσε τα πωληθέντα και εκχωρηθέντα στον αγοραστή, ο οποίος δήλωσε ότι τα παρέλαβε.»

«Μουχαρέμ 1049. Αυτοκρατορική διαταγή με την οποία διατάσσεται ο Ιεροδικαστής Βεροίας να επιτρέπει την κατοχή και διατήρηση των από 2.600 άσπρων **τιμαρίου του χωριού Κουλούρα**

του καζά Βεροίας στον εφοδιασθέντα με σχετική διαταγή του Αχμέτ, κατόπιν εισήγησης του βεζύρη Χουσεϊν πασά, ότι ο παραπάνω Αχμέτ έτυχε τιμαρίου, διότι επέδειξε ηρωϊσμό κατά τις προηγηθείσες εκστρατείες και από τον οποίο είχε αφαιρεθεί αυτό, για το λόγο ότι απουσίασε από την εκστρατεία της Βαγδάτης, εν τούτοις πρέπει να του επαναχορηγηθεί τιμάριο υπό τον όρο να διαμένει μονίμως στο καζά, όπου βρίσκεται το τιμάριο και να υπηρετήσει υπό τη σημαία του Αλαΐ μπέη.» (Οι Οθωμανοί είχαν καταλάβει την Βαγδάτη το 1534. Ο σουλτάνος Μουράτ εξεστράτευσε το 1638 εναντίον των Σαφαβιδών που από το 1624 είχαν καταλάβει τη Βαγδάτη. Η πόλη καταλήφθηκε το Νοέμβριο του 1638 μετά από πολιορκία 39 ημερών. Finkel 2007, 274, 288 επ.)

«Μουχαρέμ 1050. Πράξη με την οποία καταχωρείται ο συμβιβασμός που επήλθε μεταξύ των απίστων Παρίση, Κοτζά Ζαφείρη, Θεοδώρου Δεμίλη, Ζαφείρη, Γιάννου, Δήμου και λοιπων κατοίκων του χωριού **Κουλούρα** και του Μαχμούτ γιου Τσελεμπί, πληρεξουσίου, αντιπρόσωπου του στο παραπάνω χωριό τσιφλικούχου Κιπαράνη ζαδέ Αχμέτ Τσελεμπί, με τη μεσολάβηση συμβιβασμού, κατά τον οποίο δηλώνουν ότι παραιτούνται από την αγωγή τους εναντίον του Αχμέτ Τσελεμπί, επειδή εδήμεινε τα πράγματά τους, κατόπιν της επελθούσας συμβιβαστικής λύσεως της μεταξύ τους διαφοράς, αντί έξι χιλιάδων άσπρων, τα οποία έλαβαν από αυτόν και κατά συνέπεια ουδεμία έχουν εναντίον του αξίωση από αυτή την αιτία και δηλώνουν, πως ούτε αυτοί, ούτε και κάποιος άλλος, εάν εγείρει κάποια αγωγή σε σχέση με την προαναφερθείσα διαφορά να μη εισακουσθεί από τους δικαστές.»

«Μουχαρέμ 1050. Πράξη με την οποία καταχωρείται η στο Ιεροδικείο γενομένη δήλωση του Μαχμούτ πληρεξουσίου αντιπρόσωπου του πατέρα του Κιπαράνη ζαδέ Αχμέτ Τσελεμπί, ότι, λόγω του επελθόντος συμβιβασμού μεταξύ αυτού ως εκπροσώπου του αναφερθέντος πατέρα του και των κατοίκων του χωριού **Κουλούρα**, ουδεμία στη συνέχεια υφίσταται διαφορά μεταξύ τους, καταργουμένης κάθε σχετικής αγωγής.»

Την καταπίεση που ασκούσαν οι Οθωμανοί τοπάρχες σε βάρος των ραγιάδων του Ρουμλουκιού αποτυπώνει ανάγλυφα το παρακάτω σουλτανικό φιρμάνι: «Ρετζέπ 1049. Αυτοκρατορική διαταγή προς τον Μπεηλέρμπεη της Ρούμελης και προς τους Ιεροδικαστές Θεσσαλονίκης και Βεροίας, με την οποία φέρεται σε γνώση τους, ότι μόλις περιέλθει στα χέρια τους η παρούσα, ότι επειδή παραπονέθηκαν στο ιεροδικείο οι άπιστοι κάτοικοι του χωριού **Κουλούρα** της περιφέρειας του Καζά Βεροίας, Μάρκος, Κόκκινος, Ζαφείρης, Γιάννης, Θεόδωρος, έτερος Γιάννης και Φίλιππος και άλλοι, ότι ο από τους κατοίκους του παραπάνω χωριού Κιπάραλη ζαδέ Γιαννίτσαρος, ονόματι Αχμέτ, ληστής, άρπαξε από τα χέρια τους τα χωράφια, λιβάδια και λοιπά κτήματά τους, τα οποία, πλην του ότι εκμεταλλεύεται αυθαίρετα παρά τον νόμο, άρπαξε απ' αυτούς την ξυλεία τους, την οποία μετέφερε στο τσιφλίκι του, επίσης καταπάτησε και νέμεται αυθαίρετα δύο τεμάχια αγρούς του και έδειρε ανελέητα τον άπιστο Ρίζο, ο οποίος ψόφησε, συνεπεία των κτυπημάτων και παρά το γεγονός ότι αυτός κατέλιπε τρεις ανήλικους γιους του και μία θυγατέρα, άρπαξε σαράντα στρέμματα αγρούς του και άρπαξε το σιτάρι, βουβάλια και αγελάδες και ξυλεία πολλών άλλων και διέπραξε ληστείες, των οποίων δεν υπάρχει τέλος, όπως μετά τη λήψη του παρόντος μέσω του αρχηγού της χωροφυλακής Μουσταφά και δυνάμει του ανά χείρας του σφραγισμένου φακέλου και λοιπών δικαιολογητικών εγγράφων συλληφθεί αυτός και οδηγηθεί προς το Ιεροδικείο και εάν φυγοδικήσει να ανευρεθεί αυτός και να συλληφθεί, όπου και αν βρίσκεται και να τεθεί τέρμα στην έκρυθμη κατάσταση που δημιούργησε αυτός επί δεκαπενταετία, μετά την υπό των Ιεροδικείων καταδίκη του κατόπιν εξονυχιστικής και με δικαιοσύνη εξετάσεως και εκδικάσεως της υποθέσεως και απονομή του δικαίου στους παραπονούμενους να παραδοθούν σ' αυτούς τα αρπαγέντα και να μην επιτραπεί στη συνέχεια σε κανένα να διαπράττει αυθαιρεσίες και αρπαγές σε βάρος των κατοίκων των περιφερειών σας από ληστές και λοιπούς κακοποιούς, καθ' όσον πρέπει να επιβληθούν κατά την εκδήλωσή τους αυστηρά μέτρα και να επιβληθούν οι δέουσες ποινές, ούτως ώστε να μη δημιουργούνται τέτοιες έκρυθμες καταστάσεις στις περιφέρειές σας και να μη δοθούν αφορμές παραπόνων και εκδόσεως νέων διαταγών.»

20-12-1795. «... Η ανήλικη θυγατέρα του υποτελούς Γιάννου, κατοίκου του χωριού **Κουλούρα** της Βεροίας, τιμηθείσα δια του ισλαμισμού, ονομάσθηκε Φατμά και παραδόθηκε για ανατροφή στη σύζυγο του Γιουμνή εφέντη. ...» (Βασδραβέλης 1954, σ. 242)

Μεταξύ των χωριών που αναφέρονται στις εγκυκλίους του επισκόπου Καμπανίας Θεόφилου (1749-1795) καταγράφεται στη δικαιοδοσία του και το χωριό «Κουλούρα». (Μυστακίδης 1929, σ. 53, 387 - 388).

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ

Αρίστη Κουκουρίκου – Διευθύντρια 4^{ου} Δ. Σχ. Βέροιας,
MSc στις Επιστήμες της Αγωγής, Υποψήφια Δρ. Ιστορίας

Τοπική Ιστορία και Σχολείο

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ 2 : *Κτίρια, τοποθεσίες και ερείπια στην περιοχή μου*

ΣΤΟΧΟΙ

Τα παιδιά θα καταστούν ικανά:

- Να ανακαλύψουν ενεργά κάποια στοιχεία του τοπικού περιβάλλοντος
- τοπική εκκλησία, παλιό σχολείο, τζαμί, λουτρά, μύλος κλπ.
- Να ερευνήσουν διάφορες όψεις αυτών των τοποθεσιών
- προέλευση και θέση
- η εμφάνισή τους άλλοτε και τώρα
- ο σκοπός της κατασκευής τους
- τα στοιχεία που έχουν αλλάξει
- τα στοιχεία που έχουν παραμείνει αναλλοίωτα
- τα κοινά χαρακτηριστικά των ανθρώπων που ζούσαν, εργάζονταν κλπ. εκεί
- λατρεία ή θάνατος σ' αυτό το μέρος
- οι ιστορίες των ανθρώπων που έζησαν, εργάστηκαν, λάτρεψαν ή πέθαναν σ' αυτό το μέρος
- Να παρουσιάσουν ευρήματα χρησιμοποιώντας μια ποικιλία μέσων και κατάλληλων ιστοριογραμμών

Δουλεύοντας σαν ιστορικός

- Προσεγγίζοντας διαθεματικά το θέμα, οι μαθητές θα καταστούν ικανοί:

Χρόνος και χρονολογία

- Να ξεχωρίζουν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον
- Να κατανοήσουν το χρόνο και τη χρονολογία μέσω της σύγκρισης των σχετικών ηλικιών των ανθρώπων, των αντικειμένων και των γεγονότων
- Να καταγράψουν πληροφορίες για ανθρώπους και γεγονότα του παρελθόντος χρησιμοποιώντας απλές ιστοριογραμμές
- Να κατανοούν και να χρησιμοποιούν χρονολογικές συμβάσεις όταν μελετούν το παρελθόν, συμπεριλαμβανομένου της ημέρας, του μήνα και του έτους
- έτος γέννησης
- γέννηση γονέων και μελών της οικογενείας
- έτος πρώτης εγγραφής στο σχολείο
- άλλες προσωπικές χρονολογίες στο άμεσο και στο πιο μακρινό παρελθόν
- Να χρησιμοποιούν κοινές λέξεις και εκφράσεις που σχετίζονται με το χρόνο:
- παλιό/νέο, παλιότερος/νεότερος, πριν/μετά, αργότερα/νωρίτερα, πριν από καιρό, πριν από πολύ καιρό κλπ.

Αλλαγή και συνέχεια

- Να κατανοήσουν την αλλαγή και τη συνέχεια ερευνώντας διαφορές και ομοιότητες στο παρελθόν και στο παρόν

Αιτία και αποτέλεσμα

- Να συζητήσουν τις αιτίες και το αποτέλεσμα κάποιων γεγονότων και αλλαγών στο παρελθόν

Χρήση τεκμηρίων

- Να εξετάσουν και να χρησιμοποιήσουν ένα πλήθος ιστορικών τεκμηρίων, ειδικά αυτών που βρίσκονται στην περιοχή ή έχουν σχέση με την περιοχή
- Να κάνουν ερωτήσεις για ένα κομμάτι τεκμηρίου
- Να συνοψίσουν πληροφορίες και να εξάγουν συμπεράσματα από μία απλή πηγή τεκμηρίου
- Να χρησιμοποιήσουν το τεκμήριο και τη φαντασία για να αναδομήσουν στοιχεία του παρελθόντος
- Να επικοινωνήσουν αυτή την κατανόηση με ποικίλους τρόπους: προφορικός και γραπτός λόγος, δράμα, εικαστικά, μοντελισμός, άλλα μέσα και τεχνολογίες

Ενσυναίσθηση

- Να φανταστούν και να συζητήσουν τα συναισθήματα και τα κίνητρα των ανθρώπων του παρελθόντος

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Περιεχόμενο της μελέτης

Τα παιδιά θα μάθουν

- Ονόματα ιδρυτών, πότε και πού έζησαν
- Γιατί κάποιοι άνθρωποι ήρθαν να ζήσουν στην περιοχή αυτή μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο (π.χ. εγκατάσταση Εβραίων, οθωμανική κυριαρχία κλπ.)
- Για παλιότερα κτίρια που χρησιμοποιούνταν (παλιές εκκλησίες που τώρα δε λειτουργούν, ερείπια ναών, σχολείων, τζαμιών κλπ.)
- Ονομασίες που δόθηκαν από τους ανθρώπους σε παλιά και νέα κτίρια στη διάρκεια του χρόνου
- Ποιος σχεδίασε κάποιο κτίριο, άλλα κτίρια σχεδιασμένα από τον ίδιο αρχιτέκτονα
- Το σχέδιο, τα κύρια στοιχεία και υλικά του κτιρίου (ρυθμός, εξωτερικά/εσωτερικά χαρακτηριστικά, χώροι)
- Πώς το κτίριο έχει αλλάξει και γιατί, συγκρίνοντας τρεις ή τέσσερις περιόδους
- Κάποιες βιογραφικές λεπτομέρειες ανθρώπων που σχετίζονται με το κτίριο

Ανάπτυξη ικανοτήτων και σκέψης

Τα παιδιά θα καταστούν ικανά να

Χρόνος και χρονολογία

- Να περιγράφουν γεγονότα, όπως πριν/μετά, αργότερα/νωρίτερα
- Να τοποθετούν γεγονότα και ανθρώπους στην ιστοριογραφική μιας περιόδου
- Να χρησιμοποιούν σημαντικές χρονολογίες
- Να συγκρίνουν εμπλεκόμενες περιόδους, όπως η παιδική ηλικία των γονιών τους, όταν οι παππούδες τους ήταν νέοι, πριν γεννηθούν οι παππούδες τους

Αλλαγή και συνέχεια

- Να αναγνωρίζουν και να συζητούν για το πώς το κτίριο έχει αλλάξει σε διαφορετικές περιόδους
- Να είναι ενήμεροι για άλλες αλλαγές στην περιοχή (π.χ. ο παλιός μύλος έγινε μουσείο)
- Να αναγνωρίζουν πράγματα που έχουν παραμείνει ίδια (ένα παλιό σχολείο, δρόμοι, πλατείες κλπ.)

Αιτία και αποτέλεσμα

- Να αναγνωρίζουν δεσμούς μεταξύ των κτιρίων (τζαμί – τουρκικό σχολείο – διοικητήριο)
- Να εξετάζουν αλλαγές που επήλθαν από την οικοδόμηση κτιρίων στη σύγχρονη εποχή (πολυκατοικίες)

Χρήση τεκμηρίων

- Να εξετάζουν και να συζητούν για τις αλλαγές ενός κτιρίου σε φωτογραφίες και εικόνες
- Να διαβάζουν και να συζητούν περιγραφές του κτιρίου (διαθέσιμες στην τοπική βιβλιοθήκη)
- Να επισκεφτούν και να εξετάσουν το κτίριο, ειδικά όπου τα στοιχεία έχουν αλλάξει (τοιχογραφίες, κουφώματα, προσθήκες κλπ.)
- Να εξετάσουν πρωτογενές αρχειακό υλικό (ή αντίγραφα), που σχετίζεται με το κτίριο, στα Τοπικά Αρχεία (ΓΑΚ, Μητρόπολη, Δήμος, Βιβλιοθήκη κλπ.)
- Να ακούσουν ή να μιλήσουν με γηραιότερους ανθρώπους που θυμούνται να επισκέπτονται το κτίριο όταν ήταν νέοι (πώς και γιατί πήγαιναν)

Σύνθεση και επικοινωνία

- Να καταγράψουν γεγονότα για την ιστορία του κτιρίου στην ιστοριογραφική
- Να γράψουν ένα γράμμα σ' ένα φίλο τους, περιγράφοντας το κτίριο
- Να συνθέσουν ένα τουριστικό πληροφοριακό φυλλάδιο για επισκέπτες
- Να δομήσουν ένα πληροφοριακό αρχείο για το κτίριο, το οποίο θα το εκθέσουν στους Η/Υ και στο Διαδίκτυο και θα είναι αλληλεπιδραστικό

Ενσυναίσθηση

- Να φανταστούν και να συζητήσουν τα κίνητρα και τα συναισθήματα του ιδρυτή, των ανθρώπων που εμπλέκονταν με το κτίριο (π.χ. εργαζόμενοι, πιστοί, μαθητές), ανθρώπων που αφηγούνται τις μνήμες τους

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Διδακτικές προσεγγίσεις

Μεταξύ των μεθόδων που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι:

- ιστορίες ανθρώπων που εμπλέκονται με το κτίριο
- χρήση φωτογραφιών και εικόνων για να συγκρίνουν το κτίριο άλλοτε και τώρα
- χρήση έγγραφων τεκμηρίων από χειρόγραφες καταγραφές και έντυπες πηγές
- εξερεύνηση του περιβάλλοντος χρησιμοποιώντας ένα ίχνος γύρω από το κτίριο και την ευρύτερη περιοχή
- χρήση προφορικών τεκμηρίων με συνέντευξη ενός ή περισσότερων κατοίκων της περιοχής
- διαθεματική προσέγγιση, όπως:
- Γλώσσα: συζήτηση, παρουσίαση ιδεών προφορικά και γραπτά, γραπτός λόγος (επιστολή, τραγούδι, ποίημα)
- Γεωγραφία: χάρτες, προέλευση υλικών του κτιρίου, ποτάμια και άλλα κτίρια (προσανατολισμός)
- Μαθηματικά: εκτίμηση και μέτρηση διαστάσεων του κτιρίου
- Εικαστικά: βιτρό, ζωγραφική στοιχείων του κτιρίου σε χαρτοσακούλες, μοντελοποίηση του κτιρίου
- Δραματοποίηση: οι μαθητές γίνονται το κτίριο και λένε την ιστορία του

Αξιολόγηση

Ανάμεσα στις τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι:

- παρατήρηση του εκπαιδευτικού
- αποτελέσματα συζητήσεων μαθητή-μαθητή και εκπαιδευτικού-μαθητή
- εργασίες σχεδιασμένες από τον εκπαιδευτικό
- αποτίμηση γεγονότων επαναθεμελίωσης σε γραπτή μορφή, στην ιστοριογραφική, σκηνικά
- κάρτες εργασίας σχεδιασμένες να βοηθήσουν τα παιδιά να αναγνωρίσουν το τεκμήριο
- καταγραφή και παρουσίαση του τουριστικού πληροφοριακού υλικού στον Η/Υ
- portfolio
- συλλογή και προσθήκη στο portfolio δειγμάτων καταγραφής, συνθέσεις των παιδιών (ιστοριογραφική, γραπτές εκθέσεις και επιστολές, μαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις, παιχνίδι ρόλων).

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

Σταμάτιος Κωνσταντούδης, Μέλος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Ιωάννα Ζιώγα, Ταμίας Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

«ΛΑΜΔΑ»

Σε αυτό το τεύχος των «Χρονικών» θα συνεχίσουμε την καταγραφή του περιοδικού τύπου που ασχολήθηκε με την ευρύτερη περιοχή της Ημαθίας. Συγκεκριμένα, θα ασχοληθούμε με το περιοδικό «Λάμδα», ένθετο της καθημερινής εφημερίδας της Ημαθίας «Λαός», το πρώτο τεύχος του οποίου κυκλοφόρησε το 1999.

Τα άρθρα που αναφέρονται παρακάτω έχουν ιστορικό, πολιτιστικό και λαογραφικό περιεχόμενο και αφορούν δημοσιεύματα μέχρι και το 24ο τεύχος (2005).

1) Λάμδα τχ. 001 (Οκτώβριος 1999)

Σόφη Γκαγκούση - Νερόμυλοι μιας άλλης εποχής

Δημήτρης Καρολίδης - Τι κρύβει η γη των Ασωμάτων,

Δημήτρης Καρολίδης - Κάποτε στη Βέροια... Βέροια-Νάουσα κατά το...βόρειο-νότιο

2) Λάμδα τχ. 002 (Νοέμβριος 1999)

Σόφη Γκαγκούση: Φεστιβάλ παραγωγής Βέροιας 1958-1962

3) Λάμδα τχ. 003 (Δεκέμβριος 1999)

Έλσα Φανάρα - Χριστούγεννα. Πρωτούγεννα Χρύσα Λαμπροπούλου - Μια στο καρφί και μια στο πέταλο

Θεόδωρος Ελευθεριάδης - Ιερός ναός Τιμίου Προδρόμου Ναούσης, ενορία Αγίου Μηνά

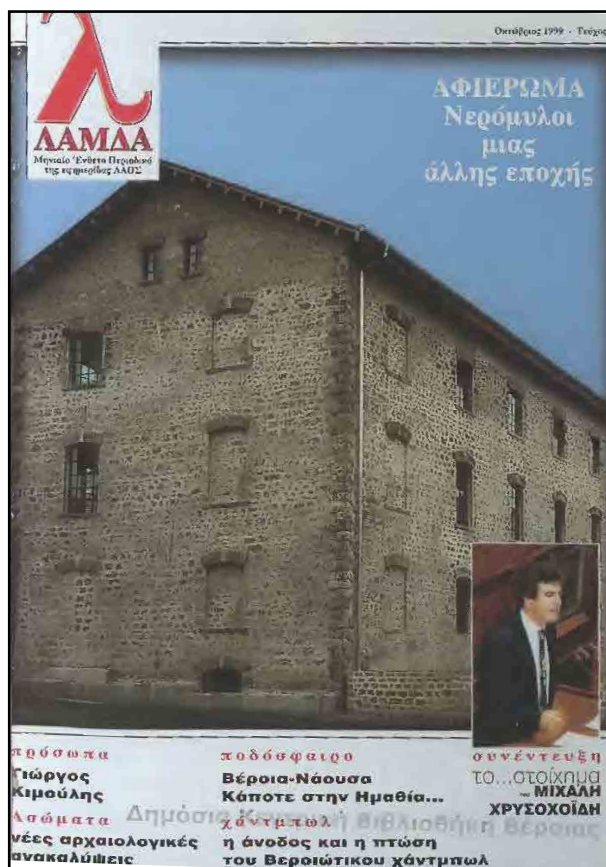
4) Λάμδα τχ. 004 (Ιανουάριος 2000)

Έλσα Φανάρα - Ελάχ ίσον... Βέροια

Παύλος Πυρινός - Οικισμός Νέας Σάντας

5) Λάμδα τχ. 005 (Φεβρουάριος 2000)

Παναγιωτιδής Κώστας - Οι μπούλες της Νάουσας

Έλσα Φανάρα - Παναγία Δοβρά. Τόπος ιστορικής μνήμης αλλά και προοπτικής

Δημήτρης Καρολίδης - Εμπορικός Σύλλογος Βέροιας. 80 χρόνια παρουσίας στην τοπική αγορά

Παύλος Πυρινός - Ο Άγιος Αθανάσιος στο Ντουρμάνι Βέροιας

6) Λάμδα τχ. 006 (Μάρτιος 2000)

Οι γυναικείες οργανώσεις κάποτε...

Λευκή Σαμαρά - Οι Λαναράδες της Νάουσας

Παύλος Πυρινός - Μερκούριος Παπαϊωάννου.

Ένας άγνωστος ευεργέτης της εκκλησίας του Αγίου Αντωνίου

7) Λάμδα τχ. 007 (Απρίλιος 2000)

Χρύσα Λαμπροπούλου: Αρχαιολογικό Μουσείο Βέροιας - Ένας άγνωστος μαρμαρίνος κόσμος

8) Λάμδα τχ. 008 (Μάιος 2000)

Κυριακίδης Γρηγόρης - ΒΕΡΜΙΟΝ. ΝΑΟΥΣΑ.. Ιστορική εξέλιξη, Θεσμικό πλαίσιο, Νομική μορφή

Πάυλος Πυρινός - Ο Μακεδονικός Αγώνας στη Βέροια

9) Λάμδα τχ. 009 (Ιούνιος 2000)

Έλσα Φανάρα - Τα ΚΤΕΛ της Βέροιας. Από τα γκαζοζέν των 14 θέσεων στα νέας τεχνολογίας των 50

Πάυλος Πυρινός - Η ιστορία της Ένωσης Παλαιών Προσκόπων Βεροίας (1972 - 2000) - Καστανιά 1972. Η πρώτη ιστορική συνάντηση

10) Λάμδα τχ. 010 (Ιούλιος 2000)

Χρύσα Λαμπροπούλου: Σινεμά... κι όμως αντέχει ακόμα

Περιβαλλοντική Ομάδα Εσπερινού Λυκείου Βεροίας - Τα ξωκκλήσια του Λοζίτσι

11) Λάμδα τχ. 011 (Αύγουστος 2000)

Οι Παναγίες του Βερμίου

12) Λάμδα τχ. 012 (Σεπτέμβριος 2000)

Χαρίση Αντωνία - Οδοιπορικό στη Βεργίνα... Ανάμεσα στους αόρατους προγόνους μας

Μελετίδης Γιάννης - Ο Νεολιθικός Οικισμός της Νέας Νικομήδειας Ημαθίας

13) Λάμδα τχ. 013 (Οκτώβριος 2000)

Ημαθία: Ένας παγκόσμιος νομός

Χρύσα Λαμπροπούλου - Τα μαρμαρέρικα της Βέροιας

Πάυλος Πυρινός - Η προσκοπική μουσική μπάντα (1936-1996)

Έλσα Φανάρα - Ναουσαίκες γειτονιές

14) Λάμδα τχ. 014 (Νοέμβριος 2000)

Δημήτρης Καρολίδης - Διασκέδαση στη Βέροια... Από τη βόλτα και την ταβέρνα στα μπουζουξίδικα της εποχής

Έλσα Φανάρα - Δημοτικός Πολιτιστικός Οργανισμός Νάουσας

15) Λάμδα τχ. 015 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 2001)

Χρύσα Λαμπροπούλου - Η αποκρία των Δροσινών και των... γλεντζέδων

Σόφη Γκαγκούση - Λύκειο Ελληνίδων Βεροίας

16) Λάμδα τχ. 016 (Σεπτέμβριος 2001)

Έλσα Φανάρα - Νησί Ημαθίας... Οι τούμπες που έγιναν από γίγαντες

17) Λάμδα τχ. 017 (Δεκέμβριος 2001)

Καλογήρου Γιώργος - Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιά στην παλιά Βέροια

Παπαγεωργίου Κατερίνα - Οι παλιοί νερόμυλοι της Βεργίνας

Χασιώτης Ηλίας - Ο Μητροπολίτης Φλώρινας και μετέπειτα Βεροίας Πολύκαρπος

18) Λάμδα τχ. 018 (2002)

Σόφη Γκαγκούση - Τα Βεροιώτικα προξενιά της Βούλας Χατζίκου

19) Λάμδα τχ. 019 (Οκτώβριος 2002)

Έλσα Φανάρα - Τα τρένα που ήρθαν έναν αιώνα πριν... στον σιδηροδρομικό σταθμό του Γιδά

20) Λάμδα τχ. 020 (Δεκέμβριος 2002)

Έλσα Φανάρα - Κόλιντα Κόλιντα

21) Λάμδα τχ. 023 (Απρίλιος 2004)

1904-2004 - Εκατό χρόνια από τον Μακεδονικό Αγώνα

22) Λάμδα τχ. 024 (Δεκέμβριος 2004)

Ντελιόπουλος Γεώργιος - Ιστορικά τζάκια της Νάουσας . Οικογένεια Λόγγου

23) Λάμδα τχ. 025 (Απρίλιος 2005)

Παναγιωτίδης Κώστας - Αρχαιολογικό Μουσείο Βέροιας

Ντελιόπουλος Γεώργιος - Οικογένεια Χατζηνικολάκη ή Κόρτη

Έλσα Φανάρα - Φιλόπτωχος Αδελφότης Κυριών Βεροίας . 100 χρόνια εθελοντικής προσφοράς

24) Λάμδα τχ. 026 (Σεπτέμβριος 2005)

Σαββίδου Αγαθή- Ιερά Σκήτη Βεροίας . Μονή Τιμίου Προδρόμου Οικισμός Μεταμόρφωσης Νάουσας

ΒΕΡΟΙΑ 100 ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΙΝ...

Εμμανουήλ Ξυνάδας, Πρόεδρος Δ.Σ. της Ε.Μ.Ι.Π.Η.

Β' «Αἱ πόλεις τὰς ὁποίας καταλαμβάνομεν. Τί εἶνε ἡ Βέροια καὶ τὰ Τρεβενά. Ἡ τοποθεσία, τὸ κλίμα, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, ἡ παιδεία, τὸ ἐμπόριον κ.λ.π.»

Περιγραφή της Βέροιας μέσα από δημοσιεύματα στον τύπο της εποχής

Εκτός από τον περιοδικό τύπο, στον οποίο στηρίχτηκε το πρώτο άρθρο της παρούσας στήλης¹, τη Βέροια παρουσίασε μέσα από εκτενή δημοσιεύματά του και ο ημερήσιος τύπος της εποχής. Το δημοσίευμα το οποίο παρουσιάζεται, στο φύλλο των Χρονικών Ιστορικών και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας, μέσα από τη στήλη «Βέροια 100 χρόνια πριν...», προέρχεται από την αθηναϊκή εφημερίδα «Πατρίς» και δημοσιεύτηκε σε αυτήν τις μέρες της απελευθέρωσης².

Τα στοιχεία του συντάκτη δεν είναι γνωστά³. Φαίνεται όμως ότι αυτός ανέλαβε να παρουσιάσει πόλεις τις οποίες απελευθέρωνε στο πέρασμά του ο ελληνικός στρατός, αφού εκτός από τη Βέροια, δίνει περιγραφές για την πόλη των Γρεβενών και αργότερα για τη Θεσσαλονίκη κ.α.

Μέσα από αυτά τα δημοσιεύματα, παρόμοια των οποίων εντοπίζονται και σε άλλες εφημερίδες της εποχής, δινόταν η ευκαιρία στους αναγνώστες της απελευθερωμένης Ελλάδας να γνωρίσουν καλύτερα τις νέες περιοχές, οι οποίες λίγο αργότερα επρόκειτο να ενταχθούν οριστικά στον εθνικό κορμό του Ελληνικού Κράτους.

Ο ανώνυμος συντάκτης του άρθρου αρχίζει την περιγραφή της Βέροιας, αναφερόμενος στη γεωγραφική της θέση και την τοποθετεί σε σχέση με το διοικητικό κέντρο, τη Θεσσαλονίκη. Δεν παραλείπει να αναφέρει ότι στη Βέροια εδρεύει ο Καϊμακάμης (έπαρχος) και ο Ορθόδοξος Μητροπολίτης Βεροίας και Ναούσης. Παράλληλα σχολιάζει τις φυσικές ομορφιές που περιβάλλουν την πόλη οι οποίες προκαλούν το θαυμασμό του επισκέπτη.

Σύμφωνα με τον αρθρογράφο η Βέροια είναι «μία τῶν λαμπροτάτων καὶ ἐπιφανεστάτων ἀρχαίων πόλεων τῆς Μακεδονίας καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας» και «ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ ἡ Βέρροια κατέχει θέσιν διαπρεπῆ· διότι ἐν αὐτῇ ἐκήρυξε ὁ ἀπόστολος Παῦλος». Το πλούσιο ιστορικό παρελθόν της πόλης σχολιάζεται θετικά και διαδίδεται στο αναγνωστικό κοινό ο ρόλος της στη μακροχρόνια ιστορική διαδρομή της.

Ο Απόστολος Παῦλος παρουσιάζεται ως ο ιδρυτής της πρώτης χριστιανικής κοινότητας της Βέροιας, ενώ γίνεται γνωστός, μέσω της εφημερίδας και ο τόπος στον οποίο δίδαξε το χριστιανισμό και στον οποίο μέχρι τότε σωζόταν το βήμα από το οποίο κήρυξε. Πολύ κοντά σε αυτό, στον τόπο⁴, όπου είχε ήδη κτιστεί τέμενος, υπήρχε αρχαίος βωμός, ο οποίος στα με-

1 Βλ. Εμμανουήλ Γ. Ξυνάδας, «Βέροια 100 χρόνια πριν... Α' "Ἡ χώρα, ὅπου υποφώσκει ἡ ἐλευθερία, Μακεδονικαὶ Πόλεις καὶ Χωρία, Ἡ Βέροια" Περιγραφή της Βέροιας μέσα από δημοσιεύματα στον περιοδικό τύπο της εποχής», *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας*, 16 (Ιαν. – Απρ. 2012), 28-33.

2 Ανώνυμος, «Αἱ πόλεις τὰς ὁποίας καταλαμβάνομεν. Τί εἶνε ἡ Βέροια καὶ τὰ Γρεβενά. Ἡ τοποθεσία, τὸ κλίμα, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, ἡ παιδεία, τὸ ἐμπόριον κλπ.», *Πατρίς*, 6761 (17 Οκτωβρίου 1912), σ.σ. 1-2.

3 Ο συντάκτης προκειμένου να συντάξει το άρθρο του χρησιμοποιεί στοιχεία από τον Καρπολόγο, άρθρο του οποίου με τίτλο «Σημειώσεις περί Βεροίας» δημοσιεύτηκε στο Μακεδονικό Ημερολόγιο του έτους 1911. Σε αρκετές περιπτώσεις ο συντάκτης της Πατρίδος αντιγράφει από τον Καρπολόγο. Βλ. Καρπολόγος, «Σημειώσεις περί Βεροίας», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικὸν Συλλόγον*, Αθήνα, 1911, 278-284.

4 Ο τόπος ονομάζεται από το συντάκτη «Πολλὰ Κυπαρίσσια». Η συγκεκριμένη πληροφορία προέρχεται από τον Καρπολόγο (Βλ. Καρπολόγος, ο.π., 280). Πιθανότατα πρόκειται για μετάφραση τουρκικής λέξης.

τέπεια χρόνια είχε μετατραπεί σε ναό των Αγίων Αποστόλων⁵.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στον πληθυσμό της πόλης. Σύμφωνα με το συντάκτη στη Βέροια κατοικούσαν Έλληνες, Τούρκοι, Εβραίοι, Αθίγγανοι, Αιθίοπες και άλλοι παρεπηρεζόμενοι, οι οποίοι διέμεναν στις 4000 οικίες της πόλης⁶. Οι κύριες γλώσσες που ομιλούνταν και χρησιμοποιούνταν στις συναναστροφές και το εμπόριο, ήταν η τουρκική και η ελληνική.

Για την εκπλήρωση των θρησκευτικών αναγκών του πληθυσμού της Βέροιας υπήρχαν ανάλογοι λατρευτικοί χώροι. Ορθόδοξες εκκλησίες για τους χριστιανούς, τζαμιά για τους μουσουλμάνους και συναγωγή για τους Εβραίους. Κατά τον συντάκτη στη Βέροια υπήρχαν 16 κύριοι ναοί, 34 παρεκκλήσια και 22 ερείπια ναών και παρεκκλησίων. Επίσης 12 τζαμιά και 1 εβραϊκή συναγωγή⁷. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο ναό του Πολιούχου Αγίου Αντωνίου, λόγω του νεότερου οικοδομικού σχεδιασμού του⁸, στο μητροπολιτικό ναό των Αγίων Αποστόλων λόγω του καλαίσθητου τέμπλου του, ενώ αναφέρονται και ναοί της Περιβλέπτου,

Η ίδια τοποθεσία πρωτοπαρουσιάζεται από τον Τούρκο περιηγητή Ελβιγιά Τσελεμπί το έτος 1668. Σύμφωνα με τον Τσελεμπί πρόκειται για τόπο προσευχής (mamazgah), όμοιος με τον οποίο δε συναντάται στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Την τοποθεσία στολίζουν κυπαρίσσια και άλλα πανύψηλα δέντρα, πάνω στα οποία εκατοντάδες πουλιά με τις μελωδικές φωνές τους αναζωογονούν τις ψυχές των ανθρώπων. Την ονομασία «Πολλά κυπαρίσσια» γνώριζαν και χρησιμοποιούσαν αργότερα οι Βερωιώτες. Βλ. σχετικά: Βασίλης Δημητριάδης, *Η Κεντρική και η Δυτική Μακεδονία κατά τον Ελβιγιά Τσελεμπί*, Θεσσαλονίκη, 1973, 262, Αναστάσιος Χριστοδούλου, *Ιστορία της Βέροιας*, Βέροια, 1960, 29 και Θωμάς Γαβριηλίδης, «Auditorium Παύλειο Πολιτιστικό Κέντρο Βέροιας. Αναδρομή στην ιστορία του κτιρίου και του χώρου του πρώην τεμένους "Μενδρεσέ"», *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας*, 5 (Απρ. – Ιουν. 2009), 62-63.

5. Και αυτή η πληροφορία αντιγράφεται από τον Καρπολόγο (Βλ. Καρπολόγος, ο.π., 280). Με αυτή συμφωνεί και ο Β. Δημητριάδης ο οποίος τοποθετεί το τέμενος στην περιοχή του περιπάτου – Τζαγλαγίκ (Caglayik), τον οποίο μεταφράζει ως τόπο που αναβλύζει νερό κελαρύζοντας (Βλ. Β. Δημητριάδης, ο.π., σ. 261). Όσον αφορά την εξέλιξη της πορείας του κατοπινού τεμένους ο Θ. Γαβριηλίδης υποστηρίζει ότι αρχικά στην ίδια τοποθεσία υπήρχε βωμός στον οποίο λατρεύονταν η Ευνομία. Με την επικράτηση του χριστιανισμού, σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές, στην ίδια τοποθεσία κτίστηκε παλαιοχριστιανική βασιλική η οποία τιμόταν στο όνομα του Αποστόλου Παύλου, η οποία στα Βυζαντινά χρόνια έδωσε τη θέση της σε βυζαντινό ναό των Αγίων Αποστόλων. Με την κατάληψη της Βέροιας από τους Οθωμανούς ο ναός των Αγίων Αποστόλων μετατράπηκε σε τζαμί από τον Μουσά Τσελεμπί, γιο του κεραυνού Χαν, ο οποίος έδωσε το όνομά του στο τζαμί. Το 1850 κτίστηκε το τέμενος του Μεντρεσέ, το οποίο και αντικατέστησε αυτό του Μουσά Τσελεμπί, με σκοπό να καλύψει τις λειτουργικές ανάγκες του παρακείμενου ιεροδιδασκαλείου. Βλ. Θ. Γαβριηλίδης, «Auditorium», ο.π., 62-63. Βλ. επίσης Θ. Παπαζώτος, *Η Βέροια, και οι ναοί της*, Αθήνα, 1994, 82 και Αναστασία Μαργιέ – Άννα Ματσόκη, «Η οθωμανική αρχιτεκτονική στην πόλη της Βέροιας», *Αρχαιολογία και τέχνες*, 105, 73 και Θωμάς Γαβριηλίδης, *Βεργιώτικα, Α', Βέροια*, χ.χ., 2-6.

6. Τα πληθυσμιακά στοιχεία αντιγράφονται από τον Καρπολόγο, ο οποίος συντάσσει το άρθρο του τέσσερα χρόνια νωρίτερα το 1908 και παρουσιάζει τον πληθυσμό της Βέροιας αποτελούμενο από 13000 κατοίκους, εκ των οποίων 6000 Έλληνες, 5500 Τούρκοι, 700 Εβραίοι, 500 Αθίγγανοι, Αιθίοπες κ.α. (Βλ. Καρπολόγος, ο.π., 280 και 284). Σύμφωνα με στοιχεία του 1910 στη Βέροια κατοικούσαν 6.200 Έλληνες, 5280 Οθωμανοί, 600 Ισραηλίτες και 400 οικογένειες Κουτσόβλαχων (Βλ. Αθανάσιος Χαλκιάπουλος, *Μακεδονία Βιλαέτια Θεσσαλονίκης – Μοναστηρίου*, Αθήνα, 1910, 17-18), ενώ σύμφωνα με στοιχεία τα οποία παρουσιάζει Κύπριος εθελοντής των Βαλκανικών πολέμων, ο πληθυσμός της πόλης ανέρχεται σε 16000 κατοίκους, εκ των οποίων 7000 Έλληνες και οι υπόλοιποι Τούρκοι και Εβραίοι (Βλ. Πέτρος Παπαπολυβίου (Αθανάσιος Βουδούρης (επιμ.), «Η Ημαθία λίγους μήνες μετά την απελευθέρωσή της, μέσα από τις εντυπώσεις Κυπρίων εθελοντών των Βαλκανικών πολέμων», *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας*, 6 (Ιούλ. – Σεπτ. 2009) 21. Από τα παραπάνω στοιχεία παρατηρείται ότι ο πληθυσμός της πόλης παραμένει γενικά στα ίδια επίπεδα μεταξύ των ετών 1908 και 1910. Αντίθετα τα στοιχεία του Κύπριου εθελοντή, τα οποία δεν μπορούν να επιβεβαιωθούν από άλλη πηγή, τον αυξάνουν κατά 3000 κατοίκους, αριθμός οποίος καταμερίζεται επί του συνόλου του πληθυσμού ως εξής: 1000 επιπλέον Έλληνες και 2000 επιπλέον Οθωμανοί και Εβραίοι. Στους 2000 επιπλέον Οθωμανούς και Εβραίους θα πρέπει να συμπεριλάβουμε τους Αθίγγανους και τους Αιθίοπες που αναφέρει ο Καρπολόγος και στους οποίους δεν αναφέρονται οι άλλες στατιστικές.

7. Οι πληροφορίες αντιγράφονται και πάλι από τον Καρπολόγο (Βλ. Καρπολόγος, ο.π., 280). Στοιχεία για τις συνοικίες, τις εκκλησίες και τα παρεκκλήσια της Βέροιας αντλούμε την ίδια περίοδο αντλούμε και από άλλες πηγές. Περισσότερα συγκεντρωτικά στοιχεία βλ. Θ. Παπαζώτος, *Η Βέροια*, ο.π., 80-82.

8. Ο ναός του Πολιούχου Αγίου Αντωνίου είχε κτιστεί λίγα χρόνια πριν, το 1904, αφού είχε καταστραφεί ύστερα από πυρκαγιά η οποία είχε εκδηλωθεί το 1898. Περισσότερα στοιχεία για την ανέγερση του ναού βλ. Παντελήμων Καπακίδης (Μητρ. Βερωίας), *Ιστορία και προσφορά ιερού ναού Αγίου Αντωνίου Πολιούχου Βερωίας*, Βέροια, 2004, 25-31.

του Χριστού, του Αγίου Νικολάου και του Αγίου Κηρύκου ως δείγματα βυζαντινής τέχνης με ιδιαίτερη αρχαιολογική σημασία. Παράλληλα αναφέρονται και τζαμιά τα οποία πριν την Οθωμανική κυριαρχία ήταν χριστιανικοί ναοί, όπως το Καζακτσή ή της Μελίκης, το οποίο ήταν ναός της Αγίας Παρασκευής⁹, το Τσιάϊ Λάϊκ, ναός των Αγίων Αποστόλων και παλαιότερα βωμός των αρχαίων ελλήνων¹⁰, το Χιουνκιάρ, μητροπολιτικός ναός¹¹ και το Μπαμπά Τεκεσί, το οποίο επίσης ήταν ναός της Αγίας Παρασκευής¹².

Στη συνέχεια ο συντάκτης αναφέρεται στο στρατώνα της Βέροιας, από τον οποίο ο καθένας μπορεί να θαυμάσει τη θέα της πόλης αλλά και του κάμπου της Ημαθίας¹³.

Παρακάτω το ενδιαφέρον του αρθρογράφου στρέφεται προς την οικονομική κατάσταση και την παραγωγή της περιοχής. Χρησιμοποιώντας αποσπάσματα από τον Καρπολόγο αναφέρεται στο γόνιμο υπέδαφος του κάμπου της Ημαθίας, στην περιορισμένη βιομηχανική παραγωγή, στην οποία αποδίδεται και το χαμηλό βιοτικό επίπεδο των κατοίκων, αλλά και στα πρόσφατα ιδρυθέντα βαμβακοκλωστήρια τα οποία μπορούσαν να συμβάλουν στον περιορισμό της φτώχειας των κατοίκων, μέσω των θέσεων εργασίας τις οποίες παρείχαν¹⁴. Επίσης σημαντική για την ανάπτυξη στην περιοχή θεωρείται και η λειτουργία ορυχείου εκλεκτών μαρμάρων στο όρος Βέρμιο. Το εν λόγω ορυχείο απασχολούσε ήδη αρκετούς υπαλλήλους από τη Βέροια και την ευρύτερη περιοχή¹⁵.

9 Ο χριστιανικός ναός της Αγίας Παρασκευής μετά την οθωμανική κυριαρχία μετατράπηκε σε τζαμί. Πρόκειται για το Φιριντζί τζαμί. Το ίδιο τζαμί ήταν γνωστό και ως Καζακτσή τζαμί, τζαμί της Μελίκης ή τζαμί της αρκούδας. Περισσότερα βλ. Θωμάς Γαβριηλίδης, *Βεργιώτικα*, 6-9.

10 Πρόκειται για το τζαμί του Μουσά Τσελεμπί και το Μεντρεσέ τζαμί, στο οποίο αναφερθήκαμε παραπάνω. Ο συντάκτης το παρουσιάζει με την προσωνυμία Τσιάϊ – Λάϊκ. Περισσότερα βλ. παραπάνω υπ. 4-5.

11 Το Χιουνκιάρ τζαμί, δηλαδή το τζαμί του κατακτητή, ήταν η πρώτη χριστιανική εκκλησία που μετατράπηκε σε τζαμί. Πρόκειται για το μητροπολιτικό ναό της Βέροιας, ο οποίος ήταν αφιερωμένος στους Αγίους Αποστόλους Πέτρο και Παύλο. Κατά τη συνήθεια των κατακτητών, με την κατάληψη μιας πόλης μετέτρεπαν το μητροπολιτικό της ναό σε τζαμί, για να καμφθεί το ηθικό των υπόδουλων χριστιανών κατοίκων. Περισσότερα βλ. Αναστασία Μαργιέ – Άννα Ματσokάνη, «Η οθωμανική», ο.π., 72.

12 Στο σημείο αυτό ο Καρπολόγος, από τον οποίο αντλείται η πληροφορία, αναφέρει το Μπαμπά Τεκεσί ως χριστιανικό ναό τιμώμενο στην Αγία Παρασκευή. Η πληροφορία αυτή είναι πρωτότυπη και δεν έχει υποστηριχθεί και εξακριβωθεί ανάλογη άποψη έως σήμερα. Σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα γνωστά στοιχεία το Μπαμπά Τεκεσί ήταν ένας από τους πέντε τεκέδες (μοναστήρι δερβίσηδων στη Βέροια), ο οποίος βρισκόταν απέναντι από το τζαμί του Μαχμούτ Τσελεμπί. Βλ. Αναστασία Μαργιέ – Άννα Ματσokάνη, «Η οθωμανική», ο.π., 74.

13 Στο στρατώνα της Βέροιας αναφέρονται επίσης συγγραφείς οι οποίοι συμμετείχαν στους Βαλκανικούς πολέμους. Αναλυτική περιγραφή του στρατώνα και του τοπίου γενικά δίνει ο Σπύρος Μελάς στο έργο του *Πολεμικές σελίδες*. Βλ. Σπύρος Μελάς, *Πολεμικές σελίδες. Από τον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1912*, Αθήναι, 1913, 141-142.

14 Η υφαντουργία ήταν μια από τις κύριες ασχολίες των κατοίκων της Βέροιας κατά τη διάρκεια των Οθωμανικών χρόνων. Η Βέροια στις αρχές του 20^{ου} αιώνα κατείχε την 4^η θέση στην παραγωγή προϊόντων υφαντουργίας και εριουργίας στη Μακεδονία, ακολουθώντας τη Νάουσα, τη Θεσσαλονίκη και την Έδεσσα. Το 1902 ιδρύθηκε το νηματουργείο Σωσσίδη – Φαίικ και από το 1905-1906 άρχισε να κατασκευάζεται το νηματουργείο Χατζηνικολάκη, το οποίο ολοκληρώθηκε και εγκαινιάστηκε το 1909. Περισσότερα στοιχεία για τα νηματουργεία της Βέροιας βλ. Άννα Ματσokάνη – Αναστασία Μαργιέ, «Το νηματουργείο βάμβακος «Βέρμιον» στη Βέροια» (περίληψη εισήγησης στο Α' επιστημονικό συνέδριο για την Ημαθία), *Χρονικά Ιστορίας και Πολιτισμού Ν. Ημαθίας*, 10 (Ιουλ. – Σεπτ. 2010), 18 και Βιργινία Πατρίκα, «Το νηματουργείο Χατζηνικολάκη στη Βέροια: Ιστορική και αρχιτεκτονική ανάλυση», *Μνημείο & περιβάλλον*, 11 (2011), 185-199 και Αγαθονίκη Τσιλιπάκου, «Η Βέροια», *Ερατεινή Ημαθία*, Βέροια, χ.χ., 247.

15 Στην εκμετάλλευση μαρμάρου αναφέρεται ήδη από τον 17^ο αιώνα ο Ελβιγιά Τσελεμπί λέγοντας: «Ολα τα υψηλά βουνά είναι από μάρμαρο ακατέργαστο. Οι άπιστοι των χωριών.... κόβουν άσπρα μάρμαρα από το υψηλό αυτό βουνό και τα μεταφέρουν στα διάφορα βιλαέτια... Είναι ένα ασύγκριτο λατομείο μαρμάρου, όμοιο με φλέγμα και χυμένο αίμα. Πολλών χωριών οι άπιστοι είναι όλοι ενοικιαστές του». Το λατομείο τοποθετείται από τον Τσελεμπί κοντά στα χωριά Λόζβιτζα, Μπεσκίρ, Ντουμιάτ και Οζίτζε, τα οποία ανήκαν στη Βέροια. Από τις παραπάνω ονομασίες μπορούν να ταυτίστον με σχετική βεβαιότητα η Λόζβιτζα με το χωριό Λοζίτσι, το Οζίτζε με το χωριό Ξηρολίβαδο (γνωστό και με την ονομασία Ουζουντζόβα) και σχεδόν σίγουρα η Ντουμιάτ με το χωριό Ντουρμάνι (γνωστό και με την επωνυμία Ντερμάν). Η θέση του χωριού Μπεσκίρ δεν μπορεί να προσδιοριστεί. Με βάση τα παραπάνω η τοποθεσία του λατομείου τοποθετείται στην περιοχή που ορίζεται

Με την, περιορισμένη, εμπορική δραστηριότητα ασχολούνταν ένα μέρος των κατοίκων της πόλης. Από τη Βέροια προωθούνταν φυτικά, κυρίως, προϊόντα, όπως δημητριακά, λαχανικά, οπωρικά, προϊόντα υλοτομίας αλλά και ζωικά προϊόντα όπως είδη κτηνοτροφίας και τυροκομίας. Ουσιαστική χαρακτηρίζεται η παραγωγή και εξαγωγή προϊόντων σουσαμιού, όπως το σησαμέλαιο¹⁶.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι και οι ασχολίες των κατοίκων της Βέροιας είχαν περισσότερο σχέση με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Εκτός από τους δύο παραπάνω τομείς απασχόλησης, οι κάτοικοι της Βέροιας ασχολούνταν και με την εριουργία αλλά και την τοκογλυφία¹⁷.

Το τελευταίο μέρος του δημοσιεύματος αφορά την πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση στη Βέροια. Ο συντάκτης παραθέτει στοιχεία για τα εκπαιδευτήρια της Βέροιας, την αστική σχολή¹⁸, το ημιγυμνάσιο¹⁹, το παρθεναγωγείο²⁰, και τα δύο μικτά νηπιαγωγεία²¹. Σύμφωνα

από την παραπάνω ζώνη των χωριών Λοζίτσι, Ντουρμάνι και Ξηρολίβαδο, χωρίς να αποκλείεται αυτό να βρισκόταν στη θέση όπου υπήρχε χωριό γνωστό με την επωνυμία Κοκκινόχωμα το οποίο, στα μέσα του 16^{ου} αιώνα εντοπίζεται, στην παραπάνω περιοχή. Αξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι η πληροφορία του Τσελεμπή δεν επιβεβαιώνεται από άλλες πηγές. Αυτό πιθανότατα να οφείλεται στην παύση εκμετάλλευσης του λατομείου για λόγους οι οποίοι μπορεί να συνδέονται με ιστορικά γεγονότα, καταστροφές, μετακίνηση πληθυσμών κ.α. Η πληροφορία την οποία παρέχει ο Καρπολόγος στα 1908 (και κατ' επέκταση η εφημερίδα Πατρίς), θα πρέπει μάλλον να συσχετιστεί με την επανέναρξη των εργασιών εξόρυξης μαρμάρου από το λατομείο του Βερμίου. Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει από την πληροφορία αυτή, η οποία χρονικά τοποθετείται περί το 1906. Βλ. Βασίλης Δημητριάδης, *Η κεντρική, ο.π.*, 49, 265, Αγαθονίκη Τσιλιπάκου, «Η Βέροια», *Ερατεινή Ημαθία*, Βέροια, χ.χ., 259 και Ελένη Γκαρά, «Η πόλη και η περιοχή της Βέροιας στους οθωμανικούς χρόνους», *Ημαθίας Μελετήματα*, Βέροια, 2007, 59,60, όπου και χάρτες με τα χωρά του καζά Βεροίας.

- 16 Από πράξεις του τουρκικού ιεροδικείου μαρτυρείται η ύπαρξη σησαμελαιοτριβείων στην πόλη. Βλ. Αγαθονίκη Τσιλιπάκου, «Η Βέροια», ο.π., 247.
- 17 Γενικά στοιχεία για την απασχόληση των κατοίκων της Βέροιας κατά τη διάρκεια των οθωμανικών χρόνων βλ. Αγαθονίκη Τσιλιπάκου, «Η Βέροια», ο.π., 242, 247, 259. Ειδικά η τοκογλυφία αναφέρεται από τον Καρπολόγο, ως απασχόληση μελών της εβραϊκής κοινότητας της Βέροιας, μαζί με τη σιτεμπορία. Βλ. Καρπολόγος, ο.π., 284.
- 18 Ο όρος «αστική σχολή» αρχίζει να εμφανίζεται στους κώδικες από το σχολικό έτος 1892 -1893 κ.ε. Αυτό σημαίνει ότι η αστική σχολή αντικατέστησε την μέχρι τότε δημοτική ή αλληλοδιδασκτική σχολή, η οποία λειτουργούσε στη Βέροια από το 1849. Βλ. Γ. Χιονίδης, *Τα σχολεία της Βέροιας κατά τα έτη 1849-1912 βάσει ανεκδότων εγγράφων*, ανάλυτον εκ του ΙΑ' τόμου των *Μακεδονικών*, Θεσσαλονίκη, 1971, 3, 20 και Πάυλος Πυρινός, *Η συμβολή της Μητροπόλεως Βεροίας στην παιδεία κατά τον 19^ο αιώνα*, Θεσσαλονίκη, 1983, 15. Για τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία βλ. Αναστάσιος Χριστοδούλου, *Ιστορία*, ο.π., 91.
- 19 Ο Γ. Χιονίδης αναφερόμενος στα σχολεία της Βέροιας κατά τη περίοδο 1849-1912, υποστηρίζει ότι από το σχολικό έτος 1876-1877, οπότε παρατηρείται η αντικατάσταση του όρου αλληλοδιδασκτική σχολή με τον όρο δημοτική σχολή, σημειώθηκε μεταβολή στο σύστημα διαβάθμισης των σχολών και η ελληνική σχολή αναβαθμίστηκε και προσεγγίσε το ημιγυμνάσιο παρά τη δημοτική σχολή, όπως ίσχυε μέχρι τότε. Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο Π. Πυρινός για το διάστημα 1883-1891, ο οποίος εξισώνει το ελληνικό σχολείο με το ημιγυμνάσιο. Παραταύτα ο όρος ημιγυμνάσιο συναντάται για πρώτη φορά στους κώδικες μετά το 1892. Αξίζει να σημειωθεί ότι προτάθηκε από το μητροπολίτη Βεροίας Κοσμά (1892-1895) η ενοποίηση της αστικής σχολής και του ημιγυμνασίου σε μία σχολή με οκτώ τάξεις, η οποία θα έφερε την επωνυμία «Αστική Σχολή». Βλ. Γ. Χιονίδης, *Τα σχολεία*, ο.π., 15, 20-21 και Πάυλος Πυρινός, *Η συμβολή*, ο.π., 36-37, 44.
- 20 Το παρθεναγωγείο της Βέροιας έφερε την επωνυμία «Μελέτιο Παρθεναγωγείο» από το όνομα του ιδρυτή του, Μελετίου Ιερομονάχου Κωνσταμονίτου. Οι εργασίες ανοικοδόμησης ολοκληρώθηκαν τον Ιούλιο του 1874, όμως η λειτουργία παρθεναγωγείου στην πόλη πρέπει να τοποθετηθεί λίγα χρόνια νωρίτερα, το 1870, όπως μαρτυρείται από λογαριασμούς των σχολών της Βέροιας. Περισσότερα για το παρθεναγωγείο και τον ιδρυτή του βλ. Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Ο Βεροιώτης ιερομόναχος Μελέτιος Κωνσταμονίτης και η περιοδεία του στη Ρωσία (1862-1869)*, Βέροια, 2011, όπου και σχετική βιβλιογραφία. Για το παρθεναγωγείο βλ. επίσης Γ. Χιονίδης, *Τα σχολεία*, ο.π., 10-11 και Αναστάσιος Χριστοδούλου, *Ιστορία*, ο.π., 92.
- 21 Νηπιαγωγείο στη Βέροια φαίνεται να λειτουργεί από τα μέσα της 8^{ης} δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα, ενώ ο όρος νηπιαγωγείο εμφανίζεται κατά το σχολικό έτος 1876-1877. Μέχρι και τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, με τα μέχρι σήμερα στοιχεία, στη Βέροια λειτουργούσε ένα νηπιαγωγείο. Η πληροφορία του Καρπολόγου και της «Πατρίδος» για την ύπαρξη και λειτουργία δεύτερου νηπιαγωγείου στη Βέροια οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτό ιδρύθηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Βλ. Γ. Χιονίδης, *Τα σχολεία*, ο.π., 15, Πάυλος Πυρινός, *Η συμβολή*,

με τα στοιχεία που διαθέτει, το μαθητικό δυναμικό της Βέροιας ανερχόταν σε 1220 μαθητές, ενώ το διδακτικό προσωπικό απαρτιζόταν από 13 δασκάλους και καθηγητές και 11 δασκάλες. Οι μαθητές κατανέμονται στα διάφορα εκπαιδευτήρια ως εξής: 400 μαθητές φοιτούσαν στην αστική σχολή, 40 μαθητές και 20 μαθήτριες στο ημιγυμνάσιο, 220 μαθήτριες στο παρθεναγωγείο και 340 νήπια²² στα δύο νηπιαγωγεία²³.

Στη συνέχεια περιγράφεται η νεόδμητος σχολή αρρένων της πόλης, ως κτίριο διόροφο, κατασκευασμένο σύμφωνα με τις τελευταίες παιδαγωγικές απαιτήσεις, με δεκατέσσερις ευρύχωρες αίθουσες μαθημάτων και μία αίθουσα εκδηλώσεων²⁴. Το ποσό που δαπανήθηκε για την κατασκευή της ανήλθε στις 3.500 οθωμανικές λίρες, ενώ το ποσό που απαιτούνταν για την ετήσια συντήρησή όλων των σχολών της Βέροιας, ανερχόταν σε 800 λίρες, οι οποίες συγκεντρώνονταν από δωρεές ευεργετών²⁵, όπως ο Δ. Ρακτιβάν, ο Μελέτιος, ιδρυτής του παρθεναγωγείου, ο Εμμ. Ζαμπάκας, ο Ιω. Μαλακούσης αλλά και η Ευδοξία Μαλακούση²⁶. Τέλος δεν παραλείπεται και η αναφορά στον Μητροπολίτη Βεροίας Απόστολο²⁷, ο οποίος συνετέλεσε σε μεγάλο βαθμό στην ίδρυση της σχολής.

Εκπαίδευση παρείχαν και οι άλλες δύο κοινότητες που κατοικούσαν στη Βέροια, η μουσουλμανική και η εβραϊκή. Η μουσουλμανική κοινότητα διέθετε έξι σχολεία, εκ των οποίων δύο κατώτερα παρθεναγωγεία, στα οποία φοιτούσαν 650 μαθητές και μαθήτριες²⁸. Τέλος, η

ο.π., 50, 52 και Καρπολόγος, ο.π., 282.

22 Στο δημοσίευμα της εφημερίδας «Πατρίς» ο αριθμός των μαθητών του νηπιαγωγείου ανέρχεται στους 540. Πρόκειται για λάθος στην αντιγραφή, αφού ο αριθμός που παραθέτει ο Καρπολόγος, από τον οποίο αντλούνται οι πληροφορίες, είναι 340. Καρπολόγος, ο.π., 282.

23 Στον αριθμό των μαθητών και των μαθητριών που φοιτούσαν στα σχολεία της Βέροιας παρατηρείται αύξηση κατά τη δεκαετία 1898-1908. Ιδιαίτερα εμφανής είναι η αύξηση στον αριθμό των μαθητριών οι οποίες φοιτούσαν στο παρθεναγωγείο, αλλά και των νηπίων. Πιο συγκεκριμένα το 1898 φοιτούσαν στην αστική σχολή 320 μαθητές, στο ημιγυμνάσιο 50 μαθητές, στο παρθεναγωγείο 120 μαθήτριες και στο νηπιαγωγείο 160 μαθητές και μαθήτριες. Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι το μαθητικό δυναμικό της αστικής σχολής Βεροίας αυξήθηκε κατά 25%, το μαθητικό δυναμικό του ημιγυμνασίου κατά 20%, του παρθεναγωγείου κατά 37,5% και των νηπιαγωγείων κατά 113%. Κατά συνέπεια ο λόγος ίδρυσης και δεύτερου νηπιαγωγείου, στη Βέροια, βρίσκεται στη ραγδαία αύξηση του μαθητικού δυναμικού του εν λόγω σχολείου. Αριθμητικά δεδομένα για το μαθητικό δυναμικό των σχολών της Βέροιας το 1898 βλ. Παύλος Πυρινός, *Η συμβολή*, ο.π., 52.

24 Οι συζητήσεις για την ανέγερση νέας σχολής στη Βέροια είχαν ξεκινήσει ήδη από το έτος 1893, επί αρχιερατείας του μητροπολίτη Βεροίας Κοσμά Ευμορφόπουλου. Σε συνεδρίαση της Αντιπροσωπείας της κοινότητας Βεροίας ετέθη το ζήτημα ανέγερση νέας σχολής στην οποία επρόκειτο να στεγαστεί το ημιγυμνάσιο Βεροίας. Στην ίδια συνεδρίαση ορίστηκε τριμελής επιτροπή αποτελούμενη από τους Αντώνιο Γεμιτζόγλου, Ιωάννη Μαλακούση και Αναστάσιο Ιατρού, προκειμένου να καταθέσει τις προτάσεις της σχετικά με το θέμα. Φαίνεται πως το έργο της επιτροπής δεν προχώρησε και για το λόγο αυτό, ένα χρόνο αργότερα, διορίστηκε νέα επιτροπή η οποία αποτελούνταν από τους Νικόλαο Βλάχο, Στέφανο Μαλιάρα, Στέφανο Κούτσαρη και Κωστάκη Μαλούτα. Τελικά, η οριστική απόφαση για την ανέγερση σχολής ελήφθη σε συνεδρίαση της Αντιπροσωπείας στην οποία συμμετείχαν και τα σώματα της Κεντρικής Εκκλησιαστικής Επιτροπής και της Εφορίας των Σχολών, με την παρουσία του προεδρείου της Αδελφότητας «Αθηνά». Στην ίδια συνεδρίαση ορίστηκε και ο χώρος ανέγερσης της σχολής, η τοποθεσία του Αγίου Νικολάου. Τα επόμενα χρόνια έγιναν οι απαραίτητες ενέργειες προς τις εκκλησιαστικές και διοικητικές αρχές για την έκδοση των απαραίτητων τίτλων. Η νέα σχολή γνωστή και ως σχολή αρρένων στην οποία στεγάστηκε το ημιγυμνάσιο της Βέροιας εγκαινιάστηκε το έτος 1908. Βλ. Α.Ι.Μ.Β.Ν., *Κ.Π.Γ.Σ.*, συνεδριάσεις 16/6/1893, 31 και 6/2/1894, 40. Βλ. επίσης Παύλος (Μητρ. Βεροίας), *Η ιστορία του επί τουρκοκρατίας ανεγερθέντος αρρεναγωγείου της Ελληνικής κοινότητας Βεροίας*, χ.τ. χ.χ.

25 Γενικά για τις προσφορές υπέρ των σχολών της Βέροιας βλ. Γ. Χιονίδης, *Τα σχολεία*, ο.π.

26 Στο δημοσίευμα η Ευδοξία Μαλακούση αναφέρεται από λάθος ως Ερασμία Μαλακούση. Δεν χωράει καμία αμφιβολία ότι πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο αφού ο Καρπολόγος και κατά συνέπεια και ο συντάκτης της Πατρίδος αναφέρονται στη μεγάλη προσφορά της για την ανοικοδόμηση του ναού του Αγίου Αντωνίου. Περισσότερα βλ. Παντελεΐμων Καλπακίδης (Μητρ. Βεροίας), *Ιστορία και προσφορά*, ο.π.

27 Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Επισκοπική Προσωπογραφία της Μητροπόλεως Βεροίας και Ναούσης, κατά την περίοδο της οθωμανοκρατίας (1430-1912)* (Ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία), Θεσσαλονίκη, 2008, 108-109, όπου και σχετικά βιβλιογραφία.

28 Σε αυτά θα πρέπει να προστεθεί και το νεώτερο μουσουλμανικό σχολείο, του οποίου η ανέγερση ξεκίνησε το 1909 και προφανώς δεν συμπεριλαμβάνεται στα παραπάνω αφού ο Καρπολόγος πρωτοδημοσίευσε το

εβραϊκή κοινότητα διέθετε ένα σχολείο στο οποίο φοιτούσαν μαθητές και μαθήτριες.

Όσον αφορά στην καλλιτεχνική κίνηση στην πόλη, παρουσιάζεται η πολλαπλή δράση του σωματείου «Μέλισσα» και των υπαγόμενων σε αυτόν μουσικού και γυμναστικού ομίλου, γνωστών με τις επωνυμίες «Ορφεύς» και «Θησεύς» αντίστοιχα²⁹. Επίσης, γίνεται αναφορά στην ίδρυση της φιλοπτώχου αδελφότητας κυριών Βεροίας, η οποία παρουσιάζεται ως ένα αποκλειστικά φιλανθρωπικό σωματείο³⁰.

Αν και το παραπάνω κείμενο, όπως σημειώθηκε ήδη στις πρώτες υποσημειώσεις, στηρίζεται στο κείμενο του Καρπολόγου, το οποίο συντάχθηκε το 1908 και δημοσιεύθηκε το 1911 στο περιοδικό Μακεδονικό Ημερολόγιο, διατηρεί τη σοβαρότητά και την αξία του, αφού μέσα από αυτό προωθούνται και διαδίδονται προς στο αναγνωστικό κοινό πληροφορίες σχετικά με μία από τις πόλεις που κατέλαβε ο ελληνικός στρατός και επρόκειτο να ενταχθεί στο ελληνικό κράτος. Ο συντάκτης της εφημερίδας «Πατρίς» χρησιμοποιεί, επιλεκτικά, αυτούσια αποσπάσματα από το κείμενο του Καρπολόγου και όχι ολόκληρο το δημοσίευσμά του. Το γεγονός αυτό δίνει στο δημοσίευμα μια πιο προσωπική χροιά, αφού ο συντάκτης εντάσσει στο δημοσίευσμά του τα αποσπάσματα εκείνα τα οποία θεωρεί σημαντικότερα.

Αί πόλεις τὰς ὁποίας καταλαμβάνομεν

Τί εἶνε ἡ Βέρροια καὶ τὰ Γρεβενά

Ἡ τοποθεσία, τὸ κλίμα, ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων, ἡ παιδεία, τὸ ἐμπόριον κλπ.

Ἡ Βέρροια κείται βορειοδυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀπέχει αὐτῆς σιδηροδρομικῶς 2 1/2 περίπου ὥρας, εἰς τὴν Νομαρχίαν τῆς ὁποίας ὑπάγεται, οὕσα ἔδρα ἐπάρχου (Καϊμακάμη) καὶ τοῦ Μητροπολίτου Βερροίας καὶ Ναούσης.

Ἡ πόλις, ἐκτισμένη ἐπὶ εὐρέος ὄροπεδίου ἐπὶ τῶν ὑπορείων τοῦ Βερμίου, δεσπόζει τῆς πεδιάδος τῆς Ἡμαθίας, κειμένης μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἀλιάκμονος καὶ Λουδίου, εἶνε δὲ κατάφυτος καὶ ἐκτεταμένον καὶ ἐξαιρετικῶς ἀξιοθαύμαστον ὀρίζοντα. Ἀπέχει τοῦ Ἀλιάκμονος 3/4 περίπου τῆς ὥρας, διαρρεομένη ὑπὸ ποταμίου «Μαυρονέρι ἢ Τριπόταμος» καὶ κατακλύζεται ὑπὸ ἀφθονίας ὑδάτων κατερχομένων ἐκ τοῦ Βερμίου ὄρους. Πεπρωκισμένη διὰ πλείστων ἀξιοθαυμάστων φυσικῶν καλλονῶν καὶ τοπειῶν, προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν τοῦ ἐπισκέπτου. Τοιαῦτα φυσικά πλεονεκτήματα ἔχουσα ἡ Βέρροια, ἔκπαλαι ὑπῆρξε μία τῶν λαμπροτάτων καὶ ἐπιφανεστάτων ἀρχαίων πόλεων τῆς Μακεδονίας καθ' ἅπαντας τοὺς αἰῶνας.

Ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἱστορίᾳ ἡ Βέρροια κατέχει θέσιν διαπρεπῆ· διότι ἐν αὐτῇ ὁ ἀπόστολος Παῦλος προελθὼν ἐκ Θεσσαλονίκης ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον (56-59 μ.Χ.) καὶ συνέστησε τὴν πρώτην Χριστιανικὴν Κοινότητα. Εἰς ἀνάμνησιν μάλιστα σώζεται ἐν περιβλέπτῳ θέσει (Πολλὰ Κυπαρίσσια) καὶ τὸ μαρμάρινον αὐτοῦ βῆμα ἐφ' οὗ ἐκήρυξεν. Ὅχι μακρὰν τῆς ἱστορικῆς ταύτης θέσεως παράκειται καὶ τζαμίον (τέμενος), ὅπερ κατὰ τὰς μαρτυρίας ἀρχαιολόγων θεωρεῖται ὡς ἀρχαῖος βωμὸς καὶ κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἐλευθέραν περίοδον ὡς ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

κείμενό του το ἔτος 1908. Πρόκειται γιὰ τὸ σημερινό 3^ο καὶ 14^ο δημοτικὸ σχολεῖο, τὸ ὁποῖο λειτούργησε ὡς μουσουλμανικὸ σχολεῖο καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Βεροίας, ἐνῶ ὡς ἐλληνικὸ χρησιμοποιήθηκε μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν τὸ ἔτος 1924. Βλ. Ἀναστασία Μαργιέ – Ἀννα Μαρσκανη, «Ἡ ὀθωμανικὴ», ο.π., 76.

29 Γιὰ τὴν ἀδελφότητα «Μέλισσα» καὶ τὴ δράση τῆς βλ. Ἀναστάσιος Χριστοδούλου, *Ἱστορία*, ο.π., 94-96 καὶ Νικόλαος Σιώκης – Παναγιώτης Ἀργυρόπουλος, «Οἱ δύο κανονισμοὶ τῶν «ἐν Βεροίᾳ» Ἀδελφοτήτων «Ἀθηνά» καὶ «Μέλισσα» καὶ ἡ κοινὴ πορεία τους» *Α' Ἐπιστημονικὸ Συνέδριον γιὰ τὴν Ἡμαθίαν* (Βέρροια, 29-9/3-10-2010), ὑπὸ ἐκδοσὴ στα πρακτικά.

30 Γιὰ τὴν φιλόπτωχο ἀδελφότητα κυριῶν Βεροίας βλ. Ἀναστάσιος Χριστοδούλου, *Ἱστορία*, ο.π., 97-99 καὶ Παῦλος Πυρινός, *Φιλόπτωχος Ἀδελφότης Κυριῶν Βεροίας. 100 χρόνια προσφοράς 1905-2005*, Βέρροια, 2005.

Οί κάτοικοι

Οι κάτοικοι της πόλεως ἀνέρχονται εἰς 13.000 περίπου, ἐξ ὧν 6.000 εἶνε Ἕλληνες, 5.500 Τούρκοι καὶ 700 Ἑβραῖοι, 500 Αἰθίοπες καὶ διάφοροι ἄλλοι παρεπιδημοῦντες.

Γλῶσσαι ἐπικροτοῦσαι εἶνε ἡ Τουρκικὴ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ εἰς τὰς συναναστροφὰς καὶ τὸ ἐμπόριον.

Αἱ οἰκίαι τῆς πόλεως ἀνέρχονται περίπου εἰς 4.000 τοῦ παλαιοῦ ἀτέχνου συστήματος, ἀπὸ τινῶν ἐτῶν μεθ' ἀμίλλης παρατηρεῖται τάσις πρὸς οἰκοδόμησιν κατοικιῶν τοῦ νεωτέρου συστήματος παραπλησία δὲ πρὸς τὰς οἰκίας εἶνε καὶ ἡ ρυμοτομία αὐτῆς, εἰς παλαιοὺς γενομένη χρόνους.

Οἱ ναοὶ αὐτῆς, δι' ὧν καταφαίνεται ἡ θρησκευτικὴ εὐλάβεια τῶν ἀρχαίων κατοίκων, ἀνέρχονται εἰς καθολικοὺς μὲν 16, εἰς παρεκκλήσια 34 καὶ εἰς ερεῖπια 22, ἥτοι ἐν ὅλῳ 72. Ἐκ πάντων τούτων ὑπερέχουσιν ὑπὸ ἔποψιν μὲν τέχνης ὁ ναὸς τοῦ Πολιούχου Ἁγίου Ἀντωνίου, κτισθεὶς κατὰ τὸ νεώτερον σύστημα, καὶ ὁ τῆς Μητροπόλεως (Ἁγίων Ἀποστόλων) ὡς ἐκ τῆς καλλιτεχνίας τῆς γλυπτικῆς καὶ ἐπιχρυσώσεως τοῦ τέμπλου. Ὑπὸ ἔποψιν δὲ ἀρχαιολογικὴν κατὰ τὰς μαρτυρίας πλείστων ἀρχαιολόγων, ἡμετέρων καὶ ξένων, διακρίνονται ὁ ναὸς τῆς Περιβλέπτου, ὁ τοῦ Χριστοῦ, ὁ τοῦ Ἀγ. Νικολάου καὶ ὁ τοῦ Ἀγ. Κηρύκου. Τζαμιά υπάρχουν 12, ἐξ' ὧν μερικὰ ἦσαν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως Χριστιανικοὶ ναοί, ὡς λ.χ. τὸ Καζακτσή ἢ τῆς Μελίκης ἦτο ναὸς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, τὸ Τσιαΐ – Λάϊκ ἦτο ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ παλιότερον βωμὸς τῶν ἀρχαίων· τὸ Χιουνκιάρ Τζαμί ἦτο ναὸς τῆς Μητροπόλεως, τὸ δὲ Μπαμπὰ Τεκεσί ναὸς τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς.

Ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν Ἰσραηλιτῶν ὑπάρχει πολὺ ἀρχαία συναγωγὴ (Χάβρα)·

Μία θαυμασία ἄποψις

Τὴν πρωτίστην καὶ δεσπόζουσαν θέσιν κατέχει ὁ στρατὸν τῆς πόλεως, κείμενος ἐκτὸς αὐτῆς εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν ἐπὶ εὐρέος λοφοπεδίου, ἐφ' οὗ ἰστάμενός τις μένει ἐκθαμβος ἐπὶ τῇ θεᾷ πάσῃ τῆς πόλεως, τῆς πεδιάδος Ἡμαθίας, τοῦ ροῦ τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ μεγάλου καὶ θαυμασίου ὀρίζοντος.

Τὸ ἔδαφος εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν λίαν καρποφόρον, ἡ δὲ χλωρὴ αὐτοῦ κατέχει τὴν ἀρίστην θέσιν· χεῖρες ἐπιστημόνων γεοπόνων δύνανται νὰ καταστήσωσι τὸ ἔδαφος καρποφόρωτον.

Ἡ Βιομηχανία εἶναι μικρὰ καὶ λίαν περιορισμένη, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου οἱ κάτοικοι εἶνε πολὺ πτωχοὶ. Πρὸ ἐξαετίας ιδρύθη βαμβακοκλωστήριον (Σωσίδου καὶ Σίας), πρὸ τετραετίας δὲ καὶ ἕτερον ὅμοιον (Ἀδελφ. Χατζηνικολάκη). Τὰ δύο ταῦτα προοδευτικὰ καὶ εὐεργετικὰ ἐργοστάσια ὡς καὶ τὰ δύο ἄλλὰ πρὸ διετίας ἰδρυθέντα ἅπαντα ὑδροκίνητα, περιώρισαν ἐν πολλοῖς τὴν ἔνδειαν.

Προϊόντα καὶ ἐμπόριον

Τὰ προϊόντα εἶνε ἀφθονὰ τοῦ τε φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ βασιλείου· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν ὀρυκτῶν ἀφθονεῖ τὸ ἔδαφος. Πρὸ διετίας λειτουργεῖ τὸ ἀνεξάντλητον ὀρυχεῖον ἐκλεκτῶν μαρμάρων, ἀπέχον τῆς πόλεως σχεδὸν 1 ½ ὥραν παρὰ τὸ Βέρμιον καὶ ὄχι ὀλίγους ἐργάτας ἀπασχολοῦν, μεγάλα δ' ὑπισχνεῖται τοῦτο πλούτη καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ εἰς πᾶσαν τὴν ἐπαρχίαν, ἐὰν καλῶς διοργανωθῇ διὰ συνεταιρισμοῦ.

Τὸ ἐμπόριον εἶνε μικρὸν καὶ περιορισμένον. Εἰς ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα παρατηρεῖται ζωηρότης τις εἰς τὴν ἐξαγωγὴν τῶν δημητριακῶν καρπῶν, τῶν λαχανικῶν, τῶν ὀπωρῶν, εἰδῶν τινῶν τῆς κτηνοτροφίας, τῆς τυροκομίας, τῆς ξυλείας, ἀλλὰ τοῦ σησαμελαίου ἢ ἐξαγωγὴ εἶνε οὐσιώδης καὶ διαρκής. Ἐὰν διαδοθῇ τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, γίνῃ δὲ ἐκμετάλλευσις τῶν φυσικῶν προϊόντων τοῦ τόπου, τότε βεβαίως καὶ οἱ κάτοικοι θὰ ευπορήσωσιν.

Σχολεία

Ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων ἐν Βερροία εὐρίσκεται, εὐτυχῶς, εἰς εὐάρεστον θέσιν.

Ἡ κοινότης διατηρεῖ πλήρη ἀστικὴν σχολὴν μὲ ἑξ τάξεις, ἐκ τῶν ὁποίων μερικαὶ εἶνε διηρημέναι εἰς τμήματα ἕνεκα τῆς πληθύος μαθητῶν, ἡμιγυμνάσιον ἐκ τριῶν τάξεων, παρθεναγωγεῖον ἑξατάξιον καὶ δύο μικτὰ νηπιαγωγεῖα, ἐκ δύο τάξεων ἑκάτερον συνιστάμενα. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀστικῇ σχολῇ φοιτῶσι 400 παῖδες, ἐν δὲ τῷ ἡμιγυμνασίῳ 40 ἄρρενα καὶ 20 θήλεα, ἐν δὲ τῷ παρθεναγωγείῳ 220 κοράσια καὶ ἐν τοῖς νηπιαγωγείοις 540 νήπια (ἄρρενα καὶ θήλεα). Τὸ διδάσκον προσωπικὸν ἀνέρχεται εἰς 13 διδασκάλους καὶ καθηγητὰς καὶ εἰς 11 διδασκαλίσσας.

Τὰ ὡς ἀκπαιδευτήρια χρησιμεύοντα κτίρια εἶνε ἀρκούντως καλὰ. Ἰδία διακρίνεται ἡ σχολὴ τῶν ἄρρένων, ἡ νεόδομος. Εἶνε δὲ αὕτη διώροφος, κατὰ τὰς νεωτέρας σχολικὰς ἀπαιτήσεις, μετὰ δωματίων εὐρυχωροτάτων (14^{ων}) καὶ αἰθούσης ὡσαύτως εὐρυχωροτάτης καὶ μοναδικῆς. Ἡ ἐπίσπευσις τῆς ἰδρύσεως τοῦ μεγάλου καὶ ἐκλάμπρου τούτου ἔργου, διὰ τὸ ὁποῖον ἐδαπάνησεν ἡ κοινότης 3.500 Ὑθ. λίρας, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν δραστηριότητα καὶ φιλοπονίαν τοῦ Μητροπολίτου Ἀποστόλου. Αἱ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολείων ἐτήσια δαπάναι ἀνέρχονται εἰς 800 λίρας, προερχομένας ἐκ σχολικῆς περιουσίας, ἥτις ἀπετελέσθη ἐκ δωρεῶν φιλανθρωπῶν καὶ φιλοπροόδων συμπολιτῶν καὶ μεγάλων εὐεργετῶν, ἐν οἷς διακρίνονται οἱ ἀοίδιμοι Δ. Ρακτιβάν, Μελέτιος, ἰδρυτῆς τοῦ Παρθεναγωγείου, Ἐμμ. Ζαμπάκας, Ἰω. Μαλακούσης καὶ ἡ ἀξιότιμος κυρία Ἑρασμία Μαλακούση ἥτις τὸν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν πυρποληθέντα ναὸν τοῦ πολιούχου Ἀγ. Ἀντωνίου ἀνωκοδόμησεν.

Καλλιτεχνικὴ κίνησις

Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἡ κοινότης Βερροίας διατηρεῖ φιλανθρωπικὸν καὶ ψυχαγωγικὸν σωματεῖον «Ἀδελφότης Μέλισσα», ἥτις διατηρεῖ βιβλιοθήκην, δίδει θεατρικὰς παραστάσεις, κατήρτισε μουσικὸν ὄμιλον «Ὀρφεὺς» ἐκ πνευστῶν ὀργάνων, προσέτι δὲ καὶ γυμναστικὸν ὄμιλον «Θησεὺς», ἀποτελούμενον ἐξ αὐτῶν τῶν μελῶν τῆς. Ἀπὸ τριετίας δὲ συνέστη καὶ τὸ φιλανθρωπικὸν ἀποκλειστικῶς σωματεῖον τῶν Κυριῶν.

Ἡ κοινότης Βερροίας κέκτηται τέλειον διοικητικὸν σύστημα, εἰς τὴν εὐορκὸν τήρησιν τοῦ ὁποῖου πρὸ πάντων ὀφείλεται ἡ ἀξιόλογος πρόοδος τῆς πόλεως.

Ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος, ὑπάρχει καὶ μωαμεθανικὴ τοιαύτη, ἥτις διατηρεῖ τέσσερα σχολεῖα προκαταρκτικά (ἱπεταγιέ) ἑνοριακά, δύο Κυβερνητικὰ ὅμοια καὶ ἓν ἀνώτερον (Ρουσδιέ), ἅτινα πάντα εἶνε τριτάξια. Πλὴν δὲ τούτων διατηρεῖ καὶ δύο κατώτερα Παρθεναγωγεῖα. Φοιτῶσι δὲ εἰς τὰ σχολεῖα 650 μαθηταὶ καὶ μαθήτριά. Ὑπάρχει καὶ Ἰσραηλητικὴ κοινότης, ἥτις διατηρεῖ ἓν σχολεῖον ὅπου φοιτῶσιν ἄρρενες καὶ θήλεις.

Τῶν κατοίκων τῆς Βέρροιας οἱ μὲν ὁμογενεῖς ἀσχολοῦνται εἰς τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν, οἱ δὲ Τοῦρκοι, ὧν πολλοὶ ζῶσιν ἐκ τῆς κτηματικῆς αὐτῶν περιουσίας, ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, οἱ δὲ βλαχόφωνοι Ἑλληνες εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν τυροκομίαν καὶ ἐριουργίαν, οἱ δὲ Ἑβραῖοι εἰς τὴν σιτεμπορίαν καὶ τὴν τοκογλυφίαν καὶ οἱ τῶν πέριξ χωρίων κάτοικοι εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν σιτεμπορίαν.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Επιμέλεια: Αναστασία Ταναμπάση

Αντώνης Μιχ. Κολτσίδα

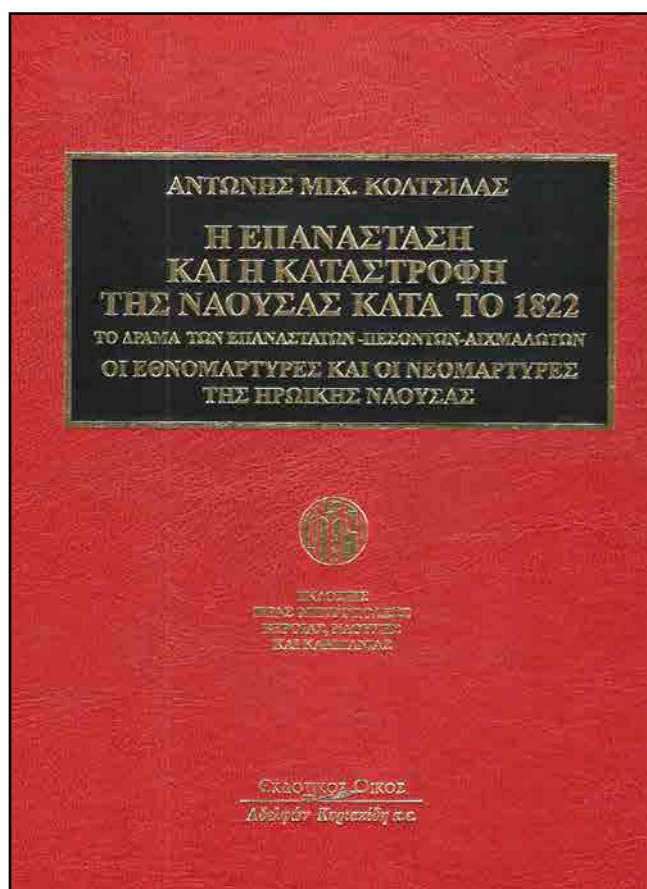
Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1822

Το 2010 η Ιερά Μητρόπολη Βεροίας & Ναούσης και ο Εκδοτικός Οίκος των αδελφών Κυριακίδη εξέδωσαν την ιστορική μελέτη του Αντωνίου Μ. Κολτσίδα για την επανάσταση και την καταστροφή της Νάουσας κατά το 1822. Πρόκειται για μια ιστορική μελέτη στην οποία πραγματοποιείται εκτενής αναφορά στη γενναιότητα και στην αυτοθυσία των κατοίκων της Νάουσας, καθώς, όπως επισημαίνει ο συγγραφέας στον πρόλογό του, δεν είχε προηγουμένως διερευνηθεί διεξοδικά το δράμα των αγωνιστών, πεσόντων και αιχμαλώτων Ναουσαίων.

Για την τεκμηρίωση των ιστορικών δεδομένων της εποχής, ο συγγραφέας βασίστηκε σε παλαιότερες και σπάνιες εκδόσεις του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα, σε έγγραφα του οθωμανικού Ιεροδικείου Βεροίας και Νάουσας, σε δημόσιο, δημοτικό και ιδιωτικό αρχείο καθώς και σε νεότερες σχετικές δημοσιεύσεις. Τα πολύτιμα ιστορικά στοιχεία πλαισιώνονται από αγιογραφίες του Νικολάου Δ. Χατζηγιάννου, χαρτες, τοπογραφικές απεικονίσεις, φωτογραφίες των τόπων των μαχών και μαρτυριών, των προτομών και των ανδριάντων των οπλαρχηγών.

Ο συγγραφέας επέλεξε να παρουσιάσει τις ηρωικές και τραγικές στιγμές της επανάστασης και της καταστροφής της Νάουσας σε πέντε κεφάλαια.

Στο πρώτο εισαγωγικό κεφάλαιο με τίτλο «Η αντίσταση στο Βέρμιο κατά το 18ο αιώνα. Η οργανωμένη δύναμη των κλεφταρματολών», καταγράφεται η δράση των κλεφταρματολών στην περιοχή του Βερμίου με έμφαση στο σώμα του Ζήση Καραδήμου, οι συγκρούσεις τους με την οθωμανική διοίκηση της Βεροίας, ο αντιστασιακός αγώνας Βεροιωτών και Ναουσαίων, η εμφάνιση του Αλή Τεπελενλή στο μακεδονικό χώρο και η επίθεσή του στη Νάουσα, καθώς και οι αλληπάλληλες ήττες του από τους Ναουσαίους αγωνιστές.

Το δεύτερο κεφάλαιο φέρει τον τίτλο «Από τις αρχές του 19ου αιώνα μέχρι την κήρυξη της επανάστασης στη Νάουσα και τις μάχες στη Δοβρά και στη Βέροια». Αναφέρεται στο επαναστατικό κλίμα που επικρατούσε στη Νάουσα, στην καταστροφή της κατά το 1804, στη σύσκεψη των οπλαρχηγών στη μονή Δοβρά το Φεβρουάριο του 1822, στην κήρυξη της επανάστασης στις 3 Μαρτίου του ίδιου έτους καθώς και στις πρώτες μάχες εναντίον των Οθωμανών.

Το τρίτο κεφάλαιο καταλαμβάνει το μεγαλύτερο αριθμό σελίδων και τιτλοφορείται ως «Επίθεση κατά της Νάουσας, άλωση και καταστροφή της. Το δράμα των αγωνιστών-πεσόντων-αιχμαλώτων. Οι Εθνομάρτυρες και Νεομάρτυρες της ηρωικής Νάουσας». Σχετίζεται με την πορεία του Εμπού Λουμπούτ πασά προς τη Νάουσα και τις επιθέσεις του εναντίον της πόλης. Το στρατηγικό σχέδιο του πασά αντιπαραβάλλεται με την τακτική του οπλαρχηγού Τσιάμη Καρατάσου. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η άλωση και η καταστροφή της πόλης μέσα από το δράμα των κατοίκων της. Ο κ. Κολτσίδας υπολογίζει τους Εθνομάρτυρες και Νεομάρτυρες της ηρωικής Νάουσας σε περισσότερους από δύο χιλιάδες.

Στο τέταρτο κεφάλαιο με τίτλο «Η μεταφορά των αιχμαλώτων της Νάουσας στη Θεσσαλονίκη, τα βασανιστήρια και τα μαρτύριά τους», εξιστορείται η επιστροφή του Εμπού Λουμπούτ πασά στη Θεσσαλονίκη στις 7 Μαΐου του 1822 και τα φρικτά βασανιστήρια των εκατοντάδων αιχμαλώτων. Συμπληρώνει τη γνώση μας το τρίτο μέρος του κεφαλαίου, που εστιάζει στην απήχηση που είχε το εκτυλισσόμενο δράμα των Ναουσαίων στο πανελλήνιο και σε άλλους λαούς. Επιπλέον, αναφέρεται στον τρόπο που το συγκεκριμένο ανείπωτο δράμα αποτυπώθηκε στη θρησκευτική λογοτεχνία, τα δημοτικά τραγούδια, τη σύγχρονη ποίηση και τις εικαστικές τέχνες.

Το πέμπτο κεφάλαιο φέρει τον τίτλο «Μετά την καταστροφή της Νάουσας: η τύχη των αιχμαλώτων και των προσφύγων. Ο εποικισμός. Το επαναστατικό κλίμα». Ο τίτλος είναι δηλωτικός του περιεχομένου, καθώς αποκαλύπτεται η τύχη των Ναουσαίων αιχμαλώτων και προσφύγων, προβάλλεται ο ύστερος εποικισμός της Νάουσας και το γενικότερο επαναστατικό κλίμα μετά την οργανωμένη εξέγερση του 1822. Παράλληλα, καταγράφονται οι τελευταίες κινήσεις του ΕμπούΛουμπούτ πασά, ενώ επισημαίνεται η εμφάνιση προπαγανδιστικών κινήσεων στην ευρύτερη περιοχή Βέροιας και Νάουσας.

Ακολουθεί το παράρτημα με τις πηγές για την ιστορία της Νάουσας, που σχετίζονται με αφηγήσεις, χειρόγραφα, περιηγητικές και βιβλιογραφικές αναφορές. Συγκλονίζει η πρώτη αφήγηση που παρατίθεται στη παρούσα μελέτη και προέρχεται από μια ηλικιωμένη κάτοικο του Πολυγύρου, αυτόπτη μάρτυρα των βασανιστηρίων της κόρης της και της Καρατάσaiνας κατά το Μάιο του 1822. Ιδιαίτερη εντύπωση, τέλος, προκαλεί ο επίλογος, όπου περιλαμβάνονται περιλήψεις του συγκεκριμένου πονήματος σε δέκα γλώσσες: στην αγγλική, γαλλική, γερμανική, ιταλική, ρωσική, σερβική, ρουμανική, πολωνική, αλβανική και αραβική γλώσσα.

ΦΟΡΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΗΜΑΘΙΑΣ

Επιμέλεια: Ιωάννα Ζιώγα

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΛΕΣΧΗ ΒΕΡΟΙΑΣ

Ένας από τους φορείς πολιτισμού της πόλης μας με έντονη και πολύ σημαντική δραστηριότητα είναι η Εύξεινος Λέσχη Βεροίας, η οποία ιδρύθηκε το 1955 και συνεχίζει μέχρι και σήμερα το τόσο πολύτιμο έργο της.

Η ίδρυσή της έγινε από Πόντιους πρώτης και δεύτερης γενιάς κατά το έτος 1955 και αναγνωρίστηκε επίσημα με την υπ' αριθ. 471/1955 απόφαση του Πρωτοδικείου Βεροίας. Η έδρα της βρίσκεται στο Πανόραμα Βεροίας, σε μια έκταση δέκα στρεμμάτων. Οι σκοποί της συγκεκριμένης Λέσχης είναι πολλοί. Ο σημαντικότερος όμως είναι η διάσωση της ιστορίας, του πολιτισμού, της γλώσσας και γενικά των παραδόσεων του Ποντιακού Ελληνισμού. Κύριος στόχος της είναι η διεθνής αναγνώριση της Γενοκτονίας των Ποντίων. Παράλληλα, σύμφωνα με το καταστατικό της, άλλοι σκοποί της είναι η παροχή υποτροφιών σε άπορους Πόντιους αριστούχους φοιτητές, η οικονομική ενίσχυση διαφόρων φιλανθρωπικών ιδρυμάτων, η ηθική και πνευματική συμπαράσταση σε άλλα Ποντιακά σωματεία καθώς και άλλα πολλά.

Στο χώρο της Ευξείνου Λέσχης λειτουργεί Πνευματικό Εκθεσιακό Κέντρο, το οποίο φιλοξενεί όλο το χρόνο εκδηλώσεις, είτε δικές της είτε άλλων συλλόγων και φορέων της περιοχής. Στον ίδιο χώρο λειτουργεί βιβλιοθήκη με πλούσιο υλικό από βιβλία σχετικά με τον Πόντο καθώς και ιματιοθήκη με μεγάλο αριθμό παραδοσιακών ποντιακών φορεσιών.

Τα τμήματα που λειτουργούν στην Εύξεινο Λέσχη Βεροίας είναι αρκετά και με εξαιρετικό ενδιαφέρον. Αρχικά, υπάρχει το τμήμα Αιμοδοσίας το οποίο λειτουργεί εδώ και δεκατέσσερα χρόνια. Το 2007, με απόφαση του Δ.Σ. της,

ορίστηκε ως ημερομηνία κεντρικής αιμοδοσίας η 19η Μαΐου, ημέρα της γενοκτονίας των Ποντίων. Ακολουθεί το τμήμα της βιβλιοθήκης, που ξεκίνησε να λειτουργεί στις αρχές της δεκαετίας του 1970, τα τμήματα εκμάθησης των παραδοσιακών μουσικών οργάνων γαβάλ, τουλούμ, ποντιακής λύρας και νταουλιού, το τμήμα του θεατρικού και το τμήμα εκμάθησης της ποντιακής διαλέκτου. Επιπλέον, υπάρχουν τα τμήματα Γυναικών-Κατασκευών, Καταγραφών-Συνεντεύξεων, Ιστοσελίδας και το τμήμα του χορευτικού, το οποίο λειτουργεί από το 1955 και διαθέτει σήμερα 7 ομάδες εκμάθησης ποντιακών χορών για όλες τις ηλικίες, περίπου 300 χορευτές. Το χορευτικό έχει λάβει μέρος σε παραστάσεις τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό, καθώς συνεργάζεται με κάποιους από τους σημαντικότερους λαογράφους της εποχής μας, ενώ από το 2008 είναι επίσημο μέλος του Διεθνούς Συμβουλίου Χορού (CID) [International Dance Council]. Από το Μάιο του 1996 ξεκίνησε να λειτουργεί και το τμήμα Νέων της Ευξείνου Λέσχης.

Από το 1989 εκδίδει τη διμηνιαία εφημερίδα «Αργοναύτης», η οποία έχει συνδρομητές τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό. Επίσης από το 1990 διατηρεί ραδιοφωνικές εκπομπές στην περιοχή της Ημαθίας. Διοργανώνει κάθε χρόνο μεγάλο αριθμό εκδηλώσεων με αποκορύφωμα τις εκδηλώσεις μνήμης της Γενοκτονίας των Ποντίων στις 19 Μαΐου, κατά την διάρκεια των οποίων γίνεται εθελοντική αιμοδοσία, δενδροφύτευση, καταθέσεις στεφάνων και άλλα. Αξίζει να σημειωθεί πως το μνημείο του Ποντιακού Ελληνισμού, που βρίσκεται στο Πασα - Κιόσκι, κατασκευάστηκε με πρωτοβουλία της Ευξείνου Λέσχης Βεροίας.

Τέλος, από το 1996 με πρωτοβουλία του τμήματος Νέων, ξεκίνησε το Συναπάντημα Ποντιακών Νεολαίων, που διοργανώνεται κάθε καλοκαίρι στην Παναγία Σουμελά, στο όρος Βέρμιο.

Η Ε.Μ.Ι.Π.Η. θέλει να συγχαρεί την Εύξεινο Λέσχη Βεροίας για τον σημαντικό της ρόλο στην προσπάθεια διάσωσης της ιστορίας και της παράδοσης των Ποντίων της περιοχής μας και όχι μόνο, και να της ευχηθεί να συνεχίσει το δύσκολο έργο της με υπομονή και όρεξη.

Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την Εύξεινο Λέσχη Βεροίας μπορεί να βρει κανείς στην ιστοσελίδα τους: www.elverias.gr

Πρακτικά Α' Επιστημονικής Ημερίδας Τοπικής Ιστορίας

Κυκλοφόρησαν από την Ε.Μ.Ι.Π.Η. τα Πρακτικά της Α' Επιστημονικής Ημερίδας Μιλάμε για τη Βέροια του 20ου αιώνα 1890-1910 Στο λυκόφως της Οθωμανικής Περιόδου, η οποία πραγματοποιήθηκε το Σεπτέμβριο του 2011.

Στον τόμο των Πρακτικών δημοσιεύονται έντεκα εισηγήσεις με θέματα σχετικά με την υπό εξέταση περίοδο.

Σημεία διανομής (Βέροια)

- * Βιβλιοπωλείο «**Πυρινός**» Βενιζέλου 50
- * Βιβλιοπωλείο «**Επίκαιρο**» Βενιζέλου 36
- * Ταχυδρομικά με αντικαταβολή
(τηλέφωνο παραγγελιών 6946901531)

Τιμή πώλησης: 15 ευρώ